

OPAZOVAL JE SVET

Antologija sodobne
katalonske književnosti

Iz katalonščine prevedli
Veronika Rot in **Simona Škrabec**

Društvo
slovenskih pisateljev
Ljubljana 2025

Antologije Vilenice
OPAZOVAL JE SVET
Antologija sodobne katalonske književnosti

Izbrala in uredila: Simona Škrabec, Jaume Subirana

Prevodi: Veronika Rot, Simona Škrabec

Spremni besedili: Simona Škrabec, Jaume Subirana

Izvršni urednik: Miha Maurič

Jezikovni pregled: Jernej Županič

Grafično oblikovanje in naslovnica: Imprimó d. o. o., Igor Ribič

Žaložilo Društvo slovenskih pisateljev,
Tomšičeva ulica 12, 1000 Ljubljana
Žanj Mario Čuk

Tisk: Dravski tisk

Naklada: 200 izvodov

Ljubljana, 2025

Knjiga je izšla ob podpori Javne agencije za knjigo Republike Slovenije.

Prevode v tej knjigi je podprl inštitut Ramon Llull.

*Zahvaljujemo se avtoricam in avtorjem, ki so nam prijazno
odstopili avtorske pravice za objavo v tej antologiji.*

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.134.1-82"20"

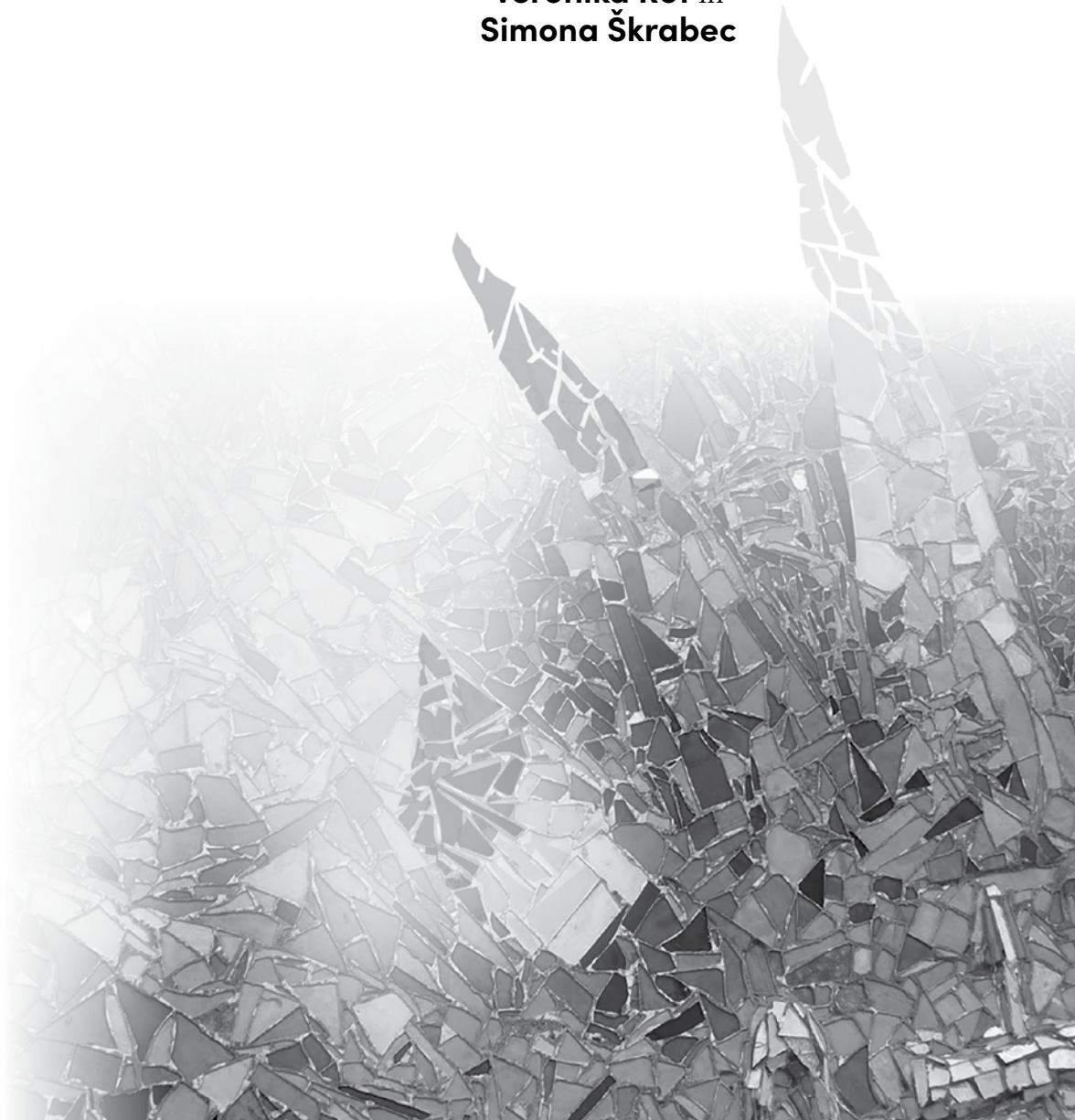
OPAZOVAL je svet : antologija sodobne katalonske književnosti / [izbrala in uredila Simona Škrabec in Jaume Subirana ; prevedli Veronika Rot in Simona Škrabec ; spremni besedili Simona Škrabec, Jaume Subirana]. - Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev, 2025. - (Antologije Vilenice)

ISBN 978-961-7217-21-6

COBISS.SI-ID 245348355

Izbrala in uredila
Simona Škrabec in
Jaume Subirana

Prevedli
Veronika Rot in
Simona Škrabec

Simona Škrabec
Tako žalosten sem ...

»Opazoval je svet. Nebo je bilo oblačno, razbarvano, jesensko nebo brez lastovk. Ob pločniku pred njim je bil kup smeti. Medtem ko je mirno grizel kruh, je zapazil šopek posušenih rož, sredi katerega je izstopal še vedno svež temno rdeč nagelj, videl je liste zelja in solate, porova stebela ter nekaj razklanih paradižnikov, polnih bleščečih se belih semen. Prijelo ga je, da bi jih pobral in jih spravil v prazno škatlico vžigalic, ki jo je nosil v žepu; potem bi jih posadil v lonček in ga postavil na balkon. Toda zaradi neprespane noči je bil preveč lenoben. V rebrce čokolade je s palcem izdolbel luknjo.«

V Rodoredini črtici je opis povsem nepomembnih podrobnosti ujel utrip sredozemskega vrveža. Sredi živahnega utripa je vedno prisotna tudi nekakšna žalost, a nič ne more uničiti lepote, želje po življenju, volje do spreminjanja sveta. Zato žalost tu ni razočaranje ali nemoč, temveč ploden prostor, iz katerega rase sla po izražanju in preoblikovanju. Katalonska kultura je tak temno rdeč nagelj, ki nekako vendarle kljubuje sredi razbitin sveta, v katerega ni več enostavno verjeti. Zato poberte semena med smetmi, spravite jih v škatlico vžigalic, kot bi storil navihani Quimet, in gotovo vam bodo vzknila ob najbolj nepričakovani priložnosti!

Španska vas

Pomislite samo na priokus daljave v vseh tistih stvarih, ki jih v slovenščini označujemo s pridevnikom španski: opojni vonj španskega bezga, lepljiva sladkobnost španskih vetrcev, krhka zasebnost španskih sten. Prizvok neznanega se je zgostil celo v krilatico, zato za sleherno stvar, o kateri ne vemo ničesar, pravimo, da gre za »špansko vas«. Pirenejski polotok za današnje razmere seveda še zdaleč ni oddaljeno, zakotno območje. Minili so časi, ko je pot v Kompostelo zaznamovala človekovo življenje z naporom, potrebnim, da so romarji sploh ugledali atlantsko obalo. Rt, kjer galicijske pečine štrlijo najdlje v morje, nosi v skladu s takšno predstavo starega kontinenta ime Finisterre, *finis terrae*, konec sveta. V omenjenih izrazih se zrcalijo usedline preteklosti, ko je čas meril drugačne razdalje. Če bi se danes postavili na sredo ulice s šopom fotografij, na katerih bi bili na primer vrč, poln rdečega vina, v katerem plavajo rezine limon in pomaranč, rižota z morskimi sadeži, plesalka v pikčasti obleki z volančki in kastanjetami v rokah, bikoborec v svojih visokih, tesnih, izvezenih hlačah, bi vam mimoidoči te podobe zagotovo pravilno uvrstili in izrekli peščico besed, ki veljajo kot magične formule, s katerimi je mogoče priklicati Španijo: *sangria, paella, flamenco, torero ...*

Preizkus bi najbrž prestale celo nekatere turistične znamenitosti, pa slavni slikarji – izmed ustvarjalcev 20. stoletja vsaj Picasso in Dali – in tudi kakšnega ljubitelja Almodovarjevih filmov bi hitro našli. Pisani mestni vrvež bi nam zagotovo pripravil tudi prijetno preseenečenje v obliki poznavalca ali vsaj ljubitelja sodobne

španske literature, čeprav morda malo pomešane z južnoameriško, pa nič ne de.

Malo drugače pa bi se zgodilo, če bi takole na slepo izbrane osebe hkrati poprosili, naj nam to klišejsko predstavo o Španiji notranje razčlenijo. Rezultat ne bi bil nič kaj spodbuden in »španska vas« bi zagotovo upravičila svoj nečedni vzdevek. Ko se spustimo na bolj konkretna tla in se oddaljenim krajem dovolj približamo, da so pogledu vidne celo vasice, gotovost izpuhti in presenečenjem ni ne konca ne kraja. Samo tik pod površino španskega monolita je treba pokukati, spomniti na dejstvo, da Kraljevina Španija kot pravo kraljestvo iz starih časov stiska v objem poleg državotvorne nacije tudi še druge narode, ki se še dandanes niso odrekli svojim posebnostim v imenu mednarodno uveljavljenih stereotipov. Folklornih običajev, s katerimi bi s prizorišča pometli vitke andaluzijske cigančice in vihrajoča rdeča ogrinjala bikoborcev, je preveč, da bi se jih dalo sploh naštet. A spet ne gre za to, da bi dajali navodila, kako vam edino v Valencii pripravijo dostojno riževo ponev, da pa morate v Burgosu nasprotno naročiti krvavice, v Andaluziji pa ocvrt ribji drobiž, ki naj bi ga sploh ne bilo več dovoljeno loviti. V Španiji se še danes, tako kot skozi dolga stoletja oblikovanja moderne španske države, bije trd boj glede jezikovnih pravic, glede priznavanja drugačnih identitet, ki se niso pripravljene zliti v za neizurjeno oko tako enoznačen pridevnik, kot je »španski«.

Španska država je razdeljena na 17 avtonomnih pokrajin, ki ne sovpadajo z mejami etničnih ozemelj, te pa se drobijo naprej v 47 provinc. Razlogov, kako in zakaj so se oblikovale današnje teritorialne enote, je veliko in

so tudi zelo različni, od srednjeveških kraljevin do novodobnega dajanja prednosti glavnemu mestu, ki je tako pridobilo tudi svojo lastno avtonomno pokrajino. Toda omejimo se le na katalonski primer: Katalonci posebej skrbno negujejo spomin na zlato dobo svojega srednjeveškega kraljestva, ki se je rodilo leta 1137 s poroko, s katero je Aragonija prešla v roke barcelonskega grofa in se je tako rodila dinastična unija, znana pod imenom katalonsko-aragonska krona. V tem okviru, znotraj razdeljenem na aragonsko in katalonsko polovico, se je od 12. do 18. stoletja oblikovala zgodovina katalonskega naroda. Ozemlja, ki so ga tedaj obvladovali katalonsko plemstvo in njihove politične institucije, ne bomo našli več na nobenem zemljevidu moderne Evrope. Razdeljeno je med tri evropske države, Španijo, Francijo in Andoro, če pozabimo na mesto Alguer (it. Alguero) na Sardiniji, kamor so tedaj mogočni zavojevalci prav tako zanesli svoj jezik in kjer lahko še vedno naletimo na ljudi, ki so ga v družinskem okolju ohranili. A tudi v Španiji te zgodovinske dediščine ni mogoče odkriti z enim samim pogledom na politični zemljevid države. Katalonci živijo namreč razen v avtonomni pokrajini, ki nosi ime naroda, še v dolgem ozkem pasu ob meji, ki administrativno sodi v današnjo Aragonijo, v Valencii ter na Balearskih otokih. Vsa ta območja skupaj se imenujejo, v spomin na minule čase, Katalonske dežele, Països Catalans. Oznaka uradno seveda ni ravno pogosto v rabi, v Valencii pa je sploh naravnost prepovedana.

V boju proti Mavrom v 12. in 13. stoletju se niso izkazali samo kastiljski plemiči, temveč tudi nosilci katalonsko-aragonske krone. Z Balearskih otokov – zadnja je leta

1235 padla Eivissa (šp. Ibiza) – in iz Valencie (1240) jih je v svojih osvajalnih pohodih dokončno pregnal katalonski kralj Jakob I. (Jaume I) in na izpraznjeno področje naselil svoje ljudi. Zato narečje, ki ga govorijo prebivalci Balearskih otokov, zelo spominja na govor obmorskih krajev severno od Barcelone, v Valencii pa nasprotno srečamo posebnosti, ki so značilne za osrednjo Katalonijo. Odvisno je torej od tega, od kod so prišli priseljenci. Kraljestva tistega časa pa niso imela ničesar opraviti z idejo nacionalne države, kakršno je razvila moderna Evropa. In tako je vsako osvojeno ozemlje dobilo svojo avtonomijo, s tem pa sta se razlikovanje v poimenovanju in notranja razdeljenost Katalonskih dežel ohranila vse do danes. A vendar je v času razcveta teh treh katalonskih kraljestev, Katalonije z Aragonijo, Valencie in Majorke, združenih pod isto krono, obstajala jasna zavest o obstoju katalonskega naroda, ki je bila tudi mednarodno veljavna. Zato se je vzklík »Oh, Dio, la chiesa di Roma in mani dei catalani« razlegel po Italiji, ko je leta 1456 prvi Borgijec postal papež. Družina Borgia (kat. Borja), kakor jo pozna sodobni svet iz upodobitev v literarnih delih nekoč tako branih avtorjev, kot sta bila Victor Hugo in Alexandre Dumas, iz Donizettijeve opere, pa tudi iz hollywoodskih inačic te črne legende, ki pripoveduje o domnevni Lukrecijini razuzdanosti in Cesarejevi krutosti, je »rimska plemiška rodbina« posebne vrste. Prišli so iz Valencijskega kraljestva, iz mesta Xativa, in kot dokazuje pazljivo, skrbno dokumentirano delo današnjih zgodovinarjev, so ves čas svoje prisotnosti v Italiji za sporazumevanje v družinskem krogu ohranili katalonski jezik. Celo oba razvpita potomca papeža Aleksandra VI., Lukrecija in Cesare,

rojena v Rimu, vzgojena v Rimu, ki nista nikoli obiskala krajev očetovega rojstva, sta si dopisovala med seboj v tem jeziku. Za srednjeveško Evropo katalonski jezik torej ni bil plebejski. Šele mnogo pozneje je postal sramotilno znamenje pripadnosti najnižjim in nekultiviranim slojem. Preobrazba katalonščine v *patois*, kot bi temu rekli Francozi, v *jerga*, kar je španska inačica tega pojma, se je zgodila počasi in ne na vsem govornem področju enako intenzivno. Slovenščina ne pozna ustreznega prevoda te sramotilne oznake, ne gre za narečje ali za manjšinski jezik, temveč za jezik, oropan statusa jezika, za govorico, ki naj bi svojim uporabnikom zapirala pot do napredka in kulture.

Najbolj severna območja, poseljena s Katalonci, ki segajo na drugo stran Pirenejev, so pripadla Franciji, kot rezultat t. i. vojne žanjcev (kat. Guerra de Segadors) med letoma 1640 in 1659. Tu je bila uradna raba katalonskega jezika takoj ukinjena in res je katalonsko prebivalstvo na skrajnem jugu Francije danes zgolj še manjšina, ki se z nekaj šolami, radijsko postajo, redkimi knjižnimi objavami in gojenjem folklornih običajev bori proti dokončnemu izginotju. Položaj katalonske identitete je krhek tudi v Valencijski deželi. Drugače kot v Kataloniji ali na Balearskih otokih je tu prisotnost kastiljskega plemstva in meščanstva na visokih položajih v družbi postala zelo opazna že s koncem 15. stoletja, v 18. stoletju pa je dežela izgubila *manu militari* vse posebnosti svojega pravnega sistema, pa tudi cerkev je na tem območju katalonščino popolnoma opustila tako v upravnih zadevah kot pri maševanju. Kljub temu je jezik med ljudstvom ostal živ in danes je mesto Valencia eno

od središč katalonskega kulturnega življenja. Toda prav tu je stigma manjvrednega jezika najbolj prisotna. Dodatno poskuša omajati smiselno uporabo katalonskega jezika jalovo razpravljanje o razlikah med katalonščino in valencijsčino, ki se pogosto pojavlja v sredstvih javnih občil, vedno s tihim privoljenjem španske vlade. Drobljenje v čim manjše identitete je preizkušeno sredstvo za uveljavljanje dominantne kulture.

Edina mednarodno priznana država, v kateri ima katalonščina status uradnega jezika, pa je Kneževina Andora. Njen vstop v Združene narode in pozdravni nagovor v tem jeziku leta 1991 so zato slavili tudi daleč na jugu te žepne države.

Najbrž ni treba posebej poudarjati, da je in bo cilj španskih centralističnih ideologov, da se katalonske dežele nikoli, niti na najbolj imaginarni ravni ne zlijejo v eno, ustava države pa tako ali tako izrecno prepoveduje kakršnokoli politično povezovanje med posameznimi avtonomnimi pokrajinami. Nič boljši ni položaj katalonskega jezika pri zadevah Evropske unije. Tudi v tem okviru ima le status manjšinskega jezika in ni pričakovati, da se bo to kmalu lahko spremenilo.

Katalonščina, balearščina, valencijsčina, v čem je sploh razlika?

S pridevnikom »španski« je torej problem, »španska vas« skriva v sebi veliko različnih vsebin, ki jih je treba ločevati pazljivo, s premislekom. Poglejmo vsaj še vprašanje izraza »španski jezik«. Rimljani so celoten

Pirenejski polotok poimenovali Hispania, a na njem so živel – in živijo še danes – mnoga ljudstva in jeziki. V skladu s to izvorno, geografsko zasnovano predstavo Španije bi morali torej oznako »španski« jezika uporabljati v množini, kot zbirni pojem za vse jezike na tem področju. Tako bi bili španski jeziki portugalsčina, baskovščina, galicijsčina ali katalonščina, kar je glede na današnjo rabo izraza očiten nesmisel. Prav tako bi bila uporaba izraza upravičena, če bi obstajal nekakšen iberski esperanto, v katerem bi se ljudstva sporazumevala v nadnacionalni slogi, kar je misel, popolnoma nezdržljiva tako s preteklo kot z današnjo resničnostjo polotoka. Latinska beseda je res imela zgolj geografski pomen, pod katerim je bil združen celoten Iberski polotok, hkrati pa je bil ta izraz rabljen tudi za upravljanje tega dela Rimskega cesarstva. Kasneje so s to oznako svoje cvetoče kraljestvo Al Andalus imenovali muslimanski prebivalci polotoka, medtem ko so krščanski kralji šele snovali osvojitve *totius Hispaniae*, ki je imela zanje še vedno le zemljepisno razsežnost latinskega pojma. V 15. stoletju se je pojavila prva dinastija, Tas-tamara, ki si je zadala s pomočjo načrtovanih in dobro premišljenih zakonskih zvez združiti ves polotok v eno samo politično enoto. V teh načrtih je Španija še vedno zbirni pojem, rabljen v množini, govori se o petih Španijah, o petih kraljestvih, ki jih je treba združiti, in sicer so to Portugalska, Kastilja, Navara, Granada in Katalonija z Aragonijo. Na prelomu v naslednje, 16. stoletje se je med njimi res spredla tesna mreža dinastičnih povezav, žezlo pa je medtem prešlo v roke mogočnega rodu avstrijskih Habsburžanov. Tedaj, v času Filipa II.,

so Španije le še tri, Portugalska, Kastilja in Katalonija, začne pa se tudi raba pojma Španija, ki se nanaša zgolj in samo na Kastiljo. Vsi napor za ohranitev starega pomena so zaman. Po neodvisnosti Portugalske (1668) se enačenje Španije in Kastilje le še krepi, čeprav se pojma ne zlijeta v eno vse do zmage francoskih Burbonov nad pristaši nadvojvode Karla Avstrijskega v nasledstveni vojni (1701–1714). Habsburški pluralistični dinastični model je dokončno prepustil mesto francoskemu idealu absolutističnega, poenotenega kraljestva. Temu je treba dodati še ideje francoske revolucije, ki so se v južni sosedbi uspešno ukoreninile predvsem v smislu stremjenja k idealni obliki države, ki naj bo dom enega samega naroda ali, bolje povedano, nacije.

Tako je tudi španščina postala le sinonim za kastiljščino in ta izraz se je tako v našem kot v mnogih drugih evropskih jezikih tako udomačil, da je od tu ne bo nihče več pregnal. Toda izraz »španščina« deluje, gledan od blizu, še danes nekam neudobno in je onstran Pirenejev zunaj kastiljsko govorečih območij le redko v rabi. Nelagodje ob veselem žongliranju s španščino je povsem razumljivo, a težko bi ga v slovenščini popravili z uporabo načeloma bolj natančnega pojma, kot je kastiljščina. Uporabo oznake »španski jezik« v naši materinščini imamo težko za kakršnokoli politično gesto, izraz je le zavrt v kopreno daljave, skupaj z drugimi besednimi zvezami, ki poleg že omenjenega bezga, vetrcev in sten vključujejo še smrtonosno špansko gripo, ki je morda edini izraz, nastal na podlagi zgodovinsko izpričanega dejstva.

Toda Barcelona si kljub temu ne zasluži, da jo kdorkoli definira zgolj in samo kot špansko mesto – kajti

takšna definicija je čisto preprosto napačna, pa čeprav se je prehod v politični okvir, na katerem temelji današnja španska država, začel že leta 1410, ko je prestol v Kataloniji ostal brez naslednika in je krona prešla v roke kastiljske dinastije Tastamara. A šele z 11. septembrom leta 1714, ko so pristaši Burbonov zavzeli Barcelono, je bil »z vzvišeno pravico osvajalca« mestu in deželi odvzet vsak položaj samostojnosti. Tedaj, šele tedaj, je katalonski jezik izgubil pravico uradnega jezika in njegova uporaba v javnem življenju je bila zatirana s skrajno silo. Leta 1714, ko so čete Filipa V. zavzele mesto, so v njem uvedle strog vojaški režim. Porušiti so dali celo mestno četrt Ribera, na ruševinah pa je zrasla Cuitadela, ogromen, obzidan vojaški kompleks zvezdaste oblike, prepleskan v temno rdečo barvo, od koder je bilo mesto nadzorovano dobrih sto petdeset let. Danes je ta prostor spremenjen v največji barcelonski park, v eni od vojaških stavb pa ima sedež Katalonski parlament. Ni, da bi narod povsem pozabil na neljubo preteklost, a tisto najhujše je le utonilo nekam v pozabo, čeprav se 11. septembra spomin uradno obuja ob praznovanju nacionalnega dne in se ulice vsako leto napolnijo s katalonskimi zastavami. Manjkal je otipljiv dokaz, nekaj, kar je mogoče videti z lastnimi očmi, česar nenehno prenavljanje mesta ni uspelo zabrisati. Takšno pričevanje je pod svojimi temelji skrivala opuščena centralna tržnica, imenovana Born. Stavba je ždela prazna ob robu parka in mestne oblasti so se odločile, da v njej najdejo prostor za dolgo pričakovano mestno knjižnico. A Barcelona še vedno ne bo dobila tega tako potrebnega kulturnega objekta. Gradbeniki

so pod tenko plastjo izhojenega cestnega tlaka naleteli na ulice porušenega mesta, na otroški ristanc, vrezan v tlak, na topovske krogle, na sledi časa, ki je okamnel v prazno. Born je postal muzej te zgodovine, ki se skriva pod cestnim tlakom.

Hegemonistične težnje brisanja vseh razlik so še danes dovolj učinkovite, da večina Evropejcev še vedno misli, da v Španiji pač vsi govorijo špansko. Toda tistemu, ki si upa pomoliti nos nekoliko bliže, hitro naštejejo nerazumljivo veliko število najrazličnejših živih jezikov ... Glavna žrtev tega postopka, ki temelji na znanem imperialističnem geslu *divide et impera*, je prav Katalonija. Katalonski jezik se namreč govori ne samo v istoimenski pokrajini z glavnim mestom Barcelono, temveč tudi na Balearskih otokih in v Valencii, ki leži nekoliko južneje in ravno tako ob obali. V vseh treh upravnih enotah je poleg španščine katalonski jezik tudi uradno priznan, a ne pod istim imenom! Na Balearih je »katalonščina« danes prevladala, a v Valencii tudi uradno in v narodno zavednih krogih govorijo »valencijsčino«. Če pa je treba dokazati, kako nesmiselne so takšne zahteve, potem je mogoče te »čudne« jezike po mili volji drobiti naprej, in ni malo takih, ki bi hitro nalepili oznako »majorščina« govorici vsakogar, ki prihaja z Majorke, medtem ko je sosedni otok Menorka poln govorcev »menorščine«, in tako dalje. Ravno nasprotno pa se dogaja z rabo izrazov za prevladujoči jezik države. Naj govorimo o »španščini« ali »kastiljščini«, vsakomur je jasno, da gre pri tem za en sam jezik, ki predstavlja nedeljivo celoto ne samo na polotoku, ampak po daljnem širnem svetu Srednje in Južne Amerike, pa tudi povsod drugod.

Na začetku 20. stoletja sta balearska jezikoslovca Antoni Maria Alcover in Francesc Moll začela zbirati gradivo za slovar katalonskega jezika, v katerem so poleg knjižnega jezika zvesto zbrane tudi vse posebnosti njegovih narečij z vseh prej omenjenih območij. Dobrih deset let kasneje je predalnik z 900.000 leksikografskimi lističi priplul v Barcelono, na sedež katalonske Akademije znanosti in umetnosti (Institut d'Estudis Calalans), toda do izida je tedaj manjkalo še dosti časa in naporov ob stalnem pomanjkanju potrebnih finančnih sredstev. Alcover je umrl, ne da bi videl svoje delo objavljeno v knjižni obliki, pred državljansko vojno pa je njegovemu nasledniku uspelo objaviti le dva zvezka. Delo je lahko, zahvaljujoč uspešnemu pridobivanju prednaročnikov, v celoti izšlo šele konec petdesetih let. Ta orjaški napor sta bila avtorja po dolгих razpravljanih prisiljena združiti pod imenom *Slovar katalonščine, balearščine in valencijsčine*. Ne morem si kaj, da me njun podvig ne bi spomnil na prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika, ki jo je Jernej Kopitar v skladu z duhom svojega časa naslovil *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark*.

Glede na takšno vzporednico v narodovi usodi bi kljub našemu današnjemu položaju Slovenci morali ostati občutljivi za nerazrešeni položaj drugih narodov v njihovem državnem okrilju. Pa ni vselej tako. Kot bi španski državi že uspelo zabrisati sleherno sled obstoja omenjenega naroda po vzoru francoskih provinc. A Kataloncev kot naroda za zdaj še ne gre odstraniti z zemljevida.

Rože na severnem tečaju

»Zavedati se je treba tega, da mora pisatelj nujno ohranjati svobodno izražanje estetskih stališč in stremeti po njem. Toda dejstvo je, da v Kataloniji ni tako. Pesniki so redki in razpršeni, lahko bi trdili, da niti ne pridejo do tega, da bi spoznali drug drugega, še veliko manj pa so zmožni ustvariti to, kar bi lahko imenovali proces medsebojne estetizacije, vztrajno ustvarjanje in oblikovanje pravil, ciljev in načinov, s katerimi je mogoče ustvariti literarno skupnost neke dežele, kot se dogaja drugje. Glede na to je mogoč tudi odnos, ki ga ima katalonska družba do svoje lastne literature: ima jo rada in skrbi zanjo, toda le pod pogojem, da se odreče temu, da bi bila literatura v pravem pomenu besede, in da pristane na mlačno izlivanje občutkov skupnosti s pomočjo nedodelanih izraznih oblik. Če je treba, naj se pisatelja celo podkupi, samo da bo ostal povprečen. Od njega je treba zahtevati, naj ostane dolgočasen in bedast, opravičiti ga je treba dolžnosti, naj se izkaže v domišljiji, strasti ali ostrini misli,« je leta 1959 zapisal pesnik in literarni zgodovinar Gabriel Ferrater. On se, kot mnogi drugi, vendarle ni pustil podkupiti ustvarjanju pogojev za poeteno, mlačno literarno domovino.

Razvoj katalonske literature v 20. stoletju je izjemno zanimiv. Položaj, ki ga opisuje Ferrater, se vzpostavi tik po državljanski vojni. Katalonski narod in kultura sta ujeta v dvojno zanko. Prva je ideološke narave. Dejstvo je, da je bila Katalonija v celoti del republikanske cone, da so bile na tem območju močno, prevladujoče prisotne socialistično usmerjene skupine, ki so obsegale vse

odtenke od najbolj skrajnih anarhističnih organizacij do zmerne levice. Vsi ti so vojno izgubili, in njihova usoda kot nasprotnikov režima, ki je nastopil z zmago Francovih čet, je bila zapečatená, imenovala se je pregnanstvo. Toda katalonskim umetnikom je bil nadet dvojni jarem. Leta 1939 se rodi Španija kot domovina, ki priznava en sam narod in en sam jezik. »Če si Španec, govori špansko«, ožigosajo falangisti stene hiš na ulicah uporniških mest. To geslo ostane veljavno tja do leta 1974, ko diktator umre, a se kljub pritiskom nikoli ne uveljavi povsem. Počasi se tako ideološka kot nacionalna cenzura omehčata in počasi se začnejo pojavljati knjige, organizacije, gibanja, s pomočjo katerih se ohranita in razvijata katalonska jezik in kultura, s tem pa se krepi narodna zavest, ki ostaja neprekinjeno prisotna vse do danes. Toda problem ni le v ohranjanju zavesti o pripadnosti lastnemu jeziku in skupnosti, temveč je za pisatelja, umetnika problem drugje. Gabriel Ferrater izraža zaskrbljenost, kako ohraniti v trenutkih skrajne ogroženosti za obstoj umetnosti nujno raven avtonomije in ločenost od akutnih političnih vprašanj, kako se upreti skušnjavi, da bi literatura zdrsnila na raven revolucionarnih in nacionalističnih pamfletov. Jim je to uspelo? O, seveda, pa še kako.

Izdaja knjig je bila od leta 1938 do 1966 podvržena posebnemu zakonu o tisku, ki je omogočal nadzorovanje tako politične kot »moralne« primernosti objav. Juan Benet iz svojega francoskega pregnanstva takole opisuje položaj v Španiji: »Sodobna španska literatura sploh ni obstajala: vsi pisatelji, rojeni med letoma 1900 in 1970, so pisali kot generacija 98, naturalizem, prilagojen španskemu okusu, kastiljskemu jeziku, vsi, vsi, vsi. Šlo je za

propadlo literaturo, ki je spadala v preteklost, še preden je bila sploh napisana.« Po njegovih besedah obstaja v štiridesetih letih v Španiji le literatura, ki je popolnoma podrejena režimu, brez vsakega poskusa nasprotovanja. V petdesetih letih pa se sicer rodi levičarsko usmerjena opozicija, ki posnema sovjetske romane in francoski eksistencializem, a zaradi cenzure odkrita kritika ni mogoča, nasprotovanje je izraženo po tihem, s temami, kot so smešenje jare gospode ali težave delavskega razreda.

V katalonskem literarnem prostoru je situacija bistveno drugačna, saj so drugačna tudi izhodišča. Med katalonskimi pisatelji bomo zaman iskali slavilce zmagovalcev, pa tudi zahteve po angažirani literaturi se pojavijo v čisto drugačnem kontekstu. Uvedeta jih literarna zgodovinarja Josep Maria Castellet in Joaquim Molas s programskim uvodom v antologijo katalonske poezije 20. stoletja (1963). Sodobna, povojna literatura naj bi se odvrnila od vzorov ustvarjalcev iz dvajsetih in tridesetih let, se izvila iz »zakletega kroga« poezije in se odkrito spopadla s problemi in idejami svojega časa. S tem je bila daleč najbolj plodna generacija pisateljev 20. stoletja, s katero je tik pred izbruhom državljanske vojne katalonska literatura doživela izjemen razcvet, dobila nečeden vzdevek »izgubljena generacija«. Takšne oznake ni bilo nič kaj enostavno sprejeti, kljub dolгим letom prisilnega izgnanstva in težavam za tiste, ki so ostali doma. Posebej še zato, ker je Katalonija ne samo z literaturo, temveč z vso umetnostjo (pomislimo samo na Joana Mirója in Salvadorja Dalíja!) sodila med tiste evropske dežele, kjer so se uspele uveljaviti najnovejše smernice v umetnosti tistega časa, ki jih lahko združimo pod nazivom zgodovinske avantgarde.

Razumljivo je, da je zato klic k odporu s pomočjo realistične, epske književnosti navdušil le redke.

Včasih pa niti množice zvestih bralcev niso dovolj, da bi se pisatelj uspešno uveljavil. Leta 1983 je Gabriel García Márquez v najvplivnejšem španskem časopisu *El País* zgovorno opozoril na pomanjkljivo prisotnost katalonskih avtorjev v širšem prostoru, in sicer z vprašanjem, izraženem v naslovu članka »Veste, kdo je bila Mercè Rodoreda?« V neki knjigarni v Barceloni je povprašal po Rodoredi in rekli so mu, da je umrla pred mesecem dni. Novica ga je hudo pretresla, ker je njene knjige občudoval, a tudi zaradi krivice, da novica o njeni smrti zunaj španskih meja ni imela tako širokega in glasnega odmeva, kot bi si zaslužila. Po njegovih besedah zunaj Katalonije le malo ljudi ve, »kdo je ta nevidna ženska, ki je v čudoviti katalonščini pisala tako lepe in hkrati tako presunljive romane, kot jih v današnji literaturi skorajda ni najti. Med njimi je tudi roman *Diamantni trg*, ki je po mojem mnenju najlepši roman, kar jih je bilo objavljenih v Španiji po državljanski vojni.« Slavni kolumbijski romanopisec je torej roman Mercè Rodoreda *Diamantni trg* označil kar za najlepši roman, objavljen v povojnih letih na celotnem ozemlju Španije. Njegova pritožba, češ da Rodoreda kljub izjemni kvaliteti njene literature le redkokdo pozna in da je v javnosti nihče ne primerja z drugimi literarnimi veličinami dežele, pa ne leti na rovaš bralcev, temveč se pritožuje zgolj in samo nad prezirljivim odnosom literarne kritike in sploh ljudi, ki se poklicno ukvarjajo z literaturo. Roman *Diamantni trg* je v Kataloniji že takrat dosegel praktično trideset zaporednih izdaj in je

danes preveden v 21 različnih jezikov. V prevodu Janke Modra je roman že v osemdesetih letih izšel tudi v slovenščini. Slovenskim bralcem je znan tudi Rodoredin roman *Razbito ogledalo*, s čimer sta nam na voljo oba njena najpomembnejša romana. Toda kljub tako velikemu odzivu bralcev in številnim prevodom v tuje jezike je imela Mercè Rodoreda težave pri uveljavljanju na literarnem prizorišču. Če temu prištejemo še težko in zaprek polno življenjsko pot, potem je takoj jasno, zakaj je svoje ukvarjanje z literaturo razumela kot početje nekoga, ki bi hotel doseči, da na »severnem tečaju vzcvetijo rože«. Žal sta se zaradi tega dejstva njeno resnično življenje, podobno življenju prave romaneskne junakinje, in njeno literarno ustvarjanje zlila v eno.

»Kasneje je ob številnih priložnostih svojim prijateljem in založnikom govorila o tem, da jo je le pisanje rešilo pred norostjo. Literatura je zapolnila praznino, ki sta jo pustila ljubezen in družina, literatura je dala smisel izgnanstvu in le ob pisanju ji je včasih uspelo pozabiti, kako izgubljena je sredi sveta. Ko je končala s pisanjem romana, je bila še tedne izmučena, bolna in zgodilo se je tudi, da ji je desna roka čisto ohromela, če ni imela priložnosti za pisanje. Literatura je v njenem življenju pomenila nepogrešljivo drogo.« Ta nekoliko solzava predstavitev pisateljice razkriva, da Mercè Rodoreda ni imela sreče niti s kritiko, ki ji je bila naklonjena. Na žalost je njeno razgibano življenje pritegnilo veliko večjo pozornost kot pa njena literatura in tako imamo danes v katalonščini na voljo debele knjige, ki hočejo podati čim bolj natančen oris njenega življenja. García Márquez je v prej omenjenem članku

zapisal, da je bilo Rodoredino življenje najbolj ljubosumno varovana skrivnost že tako skrivnostne Barcelone. Kritiki so hote ustvarili vtis, da je celotno Rodoredino ustvarjanje ena sama dolga avtobiografija, romani pa zaznamujejo posamezne postaje v pisateljičinem življenju. Rodoredino življenje je opisano kot uspeh ženske, ki je na koncu premagala vse tegobe in težave, ki so se zgrnile nad njo zaradi zgodovinskih okoliščin in osebnih razmer.

Jemati življenje nekega pisatelja kot osnovo za tolmačenje njegove literature je seveda zelo vprašljiv postopek. Rodoredi je torej uspel težko priborjen prodor do bralcev, toda boj za priznanje s strani literarne kritike se je komaj začel, borba za pravilno ovrednotenje njene literature pa najbrž še danes ni končana, čeprav Rodoreda zdaj sodi v železni repertoar sodobne katalonske književnosti. Šele konec devetdesetih let, potem ko so izšle že vse njene polemične biografije, je počasi prišlo do vrednotenja njene literature kot take v študijah, kjer glavna vloga končno ne pripada več njenemu razgibanemu življenju.

Morda zdaj lažje razumemo, zakaj je praktično štirideset let dolgo obdobje življenja pod katalonski kulturi sovražnim režimom glavni razlog, da so avtorji, rojeni v prvi polovici 20. stoletja, ostali veljavni, brani, aktualni, prisotni vse do današnjih dni. Uveljavitev so dosegli zelo pozno, saj je bila povezana s pogoji za normalizirano delovanje literarnega sistema. Kljub zgodnjim objavam sta jih široko bralno občinstvo in kritika opazila šele pozno, v sedemdesetih letih in pozneje. Šele tedaj se lahko začne resna razprava o njihovem izročilu, začne se odkrivati

neizmerna vitalnost tridesetih let, časa Druge španske republike, pod katero je katalonska literatura doživela svoj razcvet. »Treba je pomisliti na leta, v katerih je v Barceloni izhajalo toliko časopisov v katalonščini, kot jih zdaj izhaja v španskem jeziku, zraven tega pa še najmanj ducat revij, posvečenih vsem mogočim temam,« je leta 1966 zapisal Pere Calders. Spomin na to kratko obdobje zares normaliziranega položaja katalonskega jezika je še vedno živ iz preprostega razloga, ker katalonščina tedaj dosežene enakovrednosti do danes še ni uspela obnoviti. Glavni razlogi za to so teža let pod Francom, še vedno močno centralizirana država in pa spremenjena demografska struktura dežele. V petdesetih in šestdesetih letih je bil priliv prebivalstva iz južnih predelov Španije izjemno visok, tako da približno polovica ljudi v Barceloni z okolico izhaja iz družin, rojenih zunaj Katalonije.

Kamenček v čevlju

Pesnik stopi v prazno stanovanje, se iz plašča preobleče v star pullover in večerja pred televizorjem, pri tem pa brezvoljno lista po časopisu, vstane, odpre in spet zapre prazen hladilnik. V zbirki *Tihožitje z otroki* (2000) Francesca Parcerisasa (1944) odpade še zadnja iluzija zavetja. Praznina je povsod, čutiti jo je celo v lastni sobi, kjer so zaradi piša vetra slike obvisle postrani. Kakšen je šele svet, ki se razteza onstran teh varnih sten? To je bistveno vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, če govorimo o katalonskem pesništvu zadnjih desetletij. Le nekaj let prej je isti pesnik še pel o magnoliji, ki raste na koncu slepe ulice v Hammersmithu, in se pri tem spraševal, ali

sploh kdo opazi oguljene fasade, odvržene pločevinke in kupe nagradenih desk, ker sta cvetoče razkošje in omamni vonj vsakemu mimoidočemu popolnoma zapolnila čute. Razpadajoče ostanke človekove prisotnosti je označil kot »pepel minljivega prahu« v primerjavi z večnostjo lepote. Toda nenadoma čudovito drevo ne more več zakriti grdega sveta.

Parcerisas je predstavnik pesniške generacije, ki je stopila na prizorišče v prvih letih po koncu diktature, da bi postavila v okvir mlado katalonsko poezijo današnjega dne. Leta 1975, ko se s smrtjo generala Franca konča režim, ki se je rodil z vojaškim udarom leta 1936 in ga je ustoličila zmaga v državljanski vojni, v kateri so umirali idealov polni vojaki iz vse Evrope. Šele s Francovo smrtjo se je odprlo dolgo obdobje politične tranzicije, ki v marsikaterem pogledu še vedno traja. Demokratična ureditev in strankarski sistem, svobodni trg in pravna varnost so se postavili na noge tako rekoč v nekaj dneh, a ostalo je mnogo nezaceljenih ran. Eno najbolj perečih, nerešenih vprašanj današnje španske države je zagotovo vprašanje katalonske identitete. Ni čisto jasno, s čim naj se človek poistoveti, da se bo čutil pripadnika narodove skupnosti, niti znotraj same avtonomne pokrajine, ki nosi ime Katalonija, kaj šele kakšen je odnos do katalonskega naroda na Balearskih otokih ali v Valencijski deželi. Je jezik tisti, ki naj zagotavlja enotnost? Najbrž že. Toda treba je podrezati še nekoliko globlje – ali je jeziku mogoče najti skupno zgodovino in prihodnost, utopično projekcijo? Je mogoče idealno predstavo o narodu združiti z dejansko resničnostjo? To so težka

in odprta vprašanja, ki jih ni enostavno prenesti v tuje kraje, kjer je Katalonija samo nejasen madež na biko-vi koži Pirenejskega polotoka.

A bistveno za razumevanje sodobnega katalonskega pesništva je dejstvo, da se iz takšne nepremagljive, trajajoče nedorečenosti, ki ji ni videti konca, rojeva tesnoba. Katalonija je ena tistih evropskih dežel, kjer je nela-godje bivanja v svetu, ki zaznamuje zavest modernega človeka, najti povsod. »Kdo sem?« ni samo retorično vprašanje, ki bi kot črv glodalo v notranjosti posebej občutljivih ljudi, temveč nekaj tako resničnega kot kamenček v čevlju, ki ga ni in ni mogoče spraviti ven, tako da je boleč prav vsak korak. V svetovljanskem mestu, kot je Barcelona, si domačini ne morejo naročiti niti kave, ne da bi se pri tem izpostavili možnosti, da bo treba braniti takšen ali drugačen odnos do jezika in sveta. Bi na natararjev začuden pogled odgovoril z vztrajanjem pri katalonščini? Mu zabrusil kaj posebej nesramnega v tem zanj nerazumljivem jeziku? Ali bi mogoče raje brez besed odšel drugam? Najpogosteje se pač vsak vda v usodo in ponovi naročilo v španščini, saj navsezadnje revež, ki za malo plačo streže ljudem, ni ničesar kriv. In da se izogne takšnim neprijetnostim, človek na koncu vsakega neznanca nagovori v španščini – kdo bi pač tvegat neprijeten spor za nekaj tako postranskega, kot je jezik? Najbrž si ne v Londonu ne v Berlinu, pa tudi v Ljubljani ne več, nihče ne zna predstavljati, kakšna je teža takšnega obstoja. Jordi Julia – ki je bil leta 2023 gost ptujskega festivala – takole opisuje vsakdanje tegobe: »Prebava je težka: / prežgano olje, kislavina / moški, ženske, žilavo meso.« V Kataloniji ne bo

zaradi uporabe jezika nihče pristal v zaporu in pesniki bodo svoje knjige še naprej tiskali in prodajali, tudi če bodo vztrajali pri katalonščini, a nelagodje vseeno ostaja neizogiben del tudi najbolj vsakdanjih opravkov. »Utrujenost – neozdravljiva kot krčne žile – / mogočno štrli iz celote«, je leta 2003 zapisal pesnik in vplivni politični kolumnist Sebastia Alzamora.

»Bin gar keine Russin, stamm' aus Litauen, echt deutsch«, ugotavlja eden prvih verzov *Puste dežele*. V resnici je to svet, v katerem živimo vsi, ne samo Katalonci ali pregnanka iz Vzhodne Prusije v Eliotovi pesnitvi. A v katalonskem primeru ne gre za vprašanje pesnikovega prostora v družbi, temveč je izrazito poudarjeno vprašanje identitete skupnosti, ki ji pripada. Vendar je takšnemu zaključku mogoče dodati tudi opombo pod črto. Katalonska književnost šele zdaj doživlja soočenje z lastnim obrazom, kakršnega je večini malih evropskih narodov prinesla romantika. V času narodnih preporodov 19. stoletja je njihova literatura zapadla v »hrepeneče opisovanje pokrajine, ljudi in katalonskega jezika v romantičnem slogu«, kot trdi Maria Josep Escrivà. Idilično domoljubje se od začetkov pri Jacintu Verdagueru (1845–1902), oblečenem v dolgo črno sutano, razteza vse do Josepa Carnerja (1884–1970), ki je zaradi svoje diplomatske službe državljansko vojno opazoval z druge strani velike luže. Mnogo knjig se je tako napolnilo z vzorno oblikovanimi verzi, polnimi vzvišenih misli. Toda Prešernovega spoznanja, da je celo žensko telo na oltarju pesnikovega hrepenenja zgolj občudovanja vreden predmet, v njih ne bomo našli.

Na začetku 21. stoletja se je takšna »romantična« zaverovanost vase dokončno zdrobila v črepinje. Šele ob tej tihi, postopni prelomnici se je večina literarnih ustvarjalcev začela zavedati svoje vrženosti v svet, šele v času, zaznamovanem z olimpijskimi igrami in vojno v Bosni, so Katalonci odkrili, da so nekje med potjo izgubili svojo idealno domovino. Olimpijske igre so prinesle uresničitev sanj o mednarodni uveljavljenosti in prepoznavnosti Katalonije – bolje rečeno, prepoznavna je postala samo Barcelona kot otok sredi svoje še naprej neznane dežele. A enodnevna slava v domače razmere ni prinesla nobene bistvene spremembe, še toliko manj pa se je zaradi tega izboljšal položaj Katalonije znotraj španske države. Kljub olimpijski vročici je vojna v Bosni v tej deželi močno odmevala, posebej še v intelektualnih krogih. Odplavila je optimizem, da smo se Evropejci dovolj naučili iz grozot 2. svetovne vojne, da se kaj podobnega na celini ne bi moglo zgoditi nikoli več. Spoznanje, da je mednarodna slava prazna in da Evropa ni najboljši vseh možnih svetov, je zelo pripomoglo k temu, da se je zatresel sen o nejasni, a obetavni bodočnosti. Ne samo da v Barceloni še dolgo ne bo tiskarne, ki bi lahko tiskala veljavne potne liste. V tej deželi se ljudje močno zavedajo, da zavetja ni najti niti ob domačem ognjišču.

Ob vseh teh vprašanjih pa ne bo odveč spregovoriti tudi o novih oblikah potrošnje poezije. Tudi v Kataloniji se vsepovsod pojavljajo festivali, pesmi krožijo po spletnih straneh, založniki tiskajo cenene pesniške zbirke, ki se prodajajo v kioskih ali v veleblagovnicah. Poezija se je prilagodila tržišču in je postala le še ena

potrošna dobrina. Skoraj nihče več ne pričakuje pogovora med dvema neznancema, med pesnikom in bralcem, ki ne poznata obraza drug drugega, a sta kljub temu drug pred drugim pripravljena na najintimnejše izpovedi. Pesnik in bralec potrebujeta živo podobo drug drugega, da bi verjela v ekstazo sporazumevanja. V Kataloniji knjižne zbirke, namenjene objavljanju poezije, običajno prenehajo izhajati že po nekaj letih. Sicer se res vztrajno pojavljajo nove, a le redkim uspe obstati za dalj časa. V katalonskem založniškem svetu tako ostaja le ena izjema, ki potrjuje pravilo, zbirka »Els llibres de l'Ossa Major« (Knjige Malega voza) pod okriljem največje založbe v katalonskem jeziku Proa, ki že celih 50 let objavlja le poezijo. Toda odkar je leta 1988 zaprla vrata založba Edicions del Mall, ki je v deželo prinesla domače in prevodne pesniške zbirke za najbolj zahtevne bralce, njene vodilne vloge ni nihče več povzel.

Danes je pesništvo – in ne samo v Kataloniji – postalo neposredno odvisno od javnih prizorišč. Od pesnikov pričakujemo, da se bodo v javnosti pojavljali kot igralci, ki so pripravljeni brati svoje stvaritve, kjerkoli je že treba. Njihov nastop za to usposobljeni režiserji zavijejo v primeren okrasni papir iz glasbene spremljave ali likovnih instalacij. Katalonija je dežela z bogato mrežo kulturnih prireditev, zato ni nič čudnega, če lahko na tem področju odkrijemo celo vrsto poklicnih pesnikov, ki se vzporedno ukvarjajo še z glasbo ali z gledališko umetnostjo in svoje delo predstavljajo predvsem v javnih nastopih. Poleg s poezijo povezanih programov v gledališčih ali koncertnih dvoranah je treba omeniti vsaj še dve zares odmevni prireditvi. To je

najprej barcelonski Mednarodni pesniški festival, ki v istem mestu deluje v lepem sožitju s Tednom poezije, ki lokale in trge tik pred nastopom poletja za natančno sedem dni napolni z desetimi pesniških večerov. S tem pa se je pesništvo seveda izpostavilo tudi potrebi po odobravanju občinstva in ekonomski upravičenosti. Novi množični potrošniki poezije potrebujejo torej celo množico posrednikov, ki jim omogočajo dostop do umetnosti. Sito, ki meri prepoznavnost avtorjev, je v veliki meri njihova prisotnost na kulturnih prireditvah, in ne sama objava pesniške zbirke. To še posebej velja prav v Kataloniji, zaradi posebnega literarnega razvoja, ki je posledica političnih razmer v deželi. Iz odpora proti diktaturi se je rodila tako močna založniška industrija v katalonskem jeziku, da je število objav še vedno skorajda nepregledno, a te reke novosti ne uravnava noben trden, utemeljen, odmeven kritiški glas.

Že res, da v razvitih družbah ni mogoče protestirati zaradi pomanjkanja demokracije, vendar pa je še kako pomembno opozarjati, da je demokratična uređitev postala formalno določilo, ki ne more preprečiti tega, da se ne bi pod njenim okriljem razvile drugačne, nove oblike nadzora in prisile. Nadzorovanje dostopa do informacij in njihovega razširjanja je postalo ključni dejavnik obvladovanja sveta. Poleg tega pa poplava potrošniških dobrin, med katere je treba prišteti tudi literaturo, nudi odličan izgovor za brezbržnost. »Geslo je torej, da ne smemo pisati predolgi romanov, da bi bralcu ne ukradli preveč časa,« je leta 2004 ironično zapisal Jaume Cabré, avtor 697 strani dolgega romana *Šumenje Pamana* in dobrih tisoč strani obsežnega

Confiteorja, oba lahko beremo v slovenskem prevodu. Igra, samozadovoljnost in povprečnost so iz umetnosti pregnali zmožnost kritičnega odnosa do sveta. Vsesplošni relativizem pa je, po vsem sodeč, le uspel vzbuditi tudi odločno reakcijo in poskus, da bi pesniki spet vzgajali bralce, ki bi bili zmožni aktivnega sprejemanja umetnin.

A navsezadnje nastopajo na pesniških večerih v Barceloni z ramo ob rami pesniki, ki so na lastni koži spoznali državljansko vojno ali izkušnjo pregnanstva, in tisti, ki so bili rojeni po Francovi smrti, dobrih štirideset let kasneje. Med vsemi še vedno najbolj izstopa uspešna in uveljavljena generacija, ki se je na prizorišču pojavila ob koncu diktature, konec sedemdesetih let, in še vedno prebira svoje pesmi, utemeljene na osebnih izkušnjah in zapisane brez vsakršnega retoričnega okrasja, čeprav je tudi ta model poezije pogosto deležen javne graje kot nekakšen sentimentalni realizem, ki je namenjen predvsem pobiranju literarnih nagrad. Seveda ne manjka niti pesnikov, ki se vsak zase upirajo »premeški estetiki« in tvorijo veliko bolj raznoliko združbo posameznih glasov od te, ki se predstavlja na naslednjih straneh. Govorimo torej predvsem o pesnikih, ki so si znali tako ali drugače izboriti prostor v kulturnem okolju svoje domovine. Lep dokaz za to je dejstvo, da jih je veliko sodelovalo tudi na pesniških festivalih v Sloveniji. Lahko bi rekli, da se vsi poklicno ukvarjajo z literaturo, večina jih predava na univerzah, drugi so zaposleni v založbah ali sodelujejo pri številnih drugih kulturnih projektih. Prav tako so praktično vsi redni pisci kulturnih kronik v dnevnem tisku.

Zmaj in princesa

Katalonskemu literarnemu svetu je uspelo ohraniti drobce daljnega sveta, izgubljenega nekje v pravljicni preteklosti. Ta dežela, ki se danes bori, da bi ostala v mozaiku Evrope prepoznavna tudi brez mednarodno priznane politične identitete, je bila namreč cvetoče srednjeveško kraljestvo in v palačah Barcelone so tedaj prepevali trubadurji. A še danes se v živahnem sredozemskem vlemestu pesniki zbirajo v istih dvoranih in »tekmujejo« za cvetlice, temu bo pripadla šipkova vejica iz zlata, drugemu spet rezano cvetje iz bližnje cvetličarne. K vsaki kategoriji sodi pač določena cvetlica in stoletja dolga tradicija se vsako leto obogati z novimi zmagovalci. Viteška galantnost pa je prisotna tudi na dan svetega Jurija, ki ga lahko v Kataloniji srečate res na vsakem koraku. Legenda o junaku, ki je premagal zmaja in rešil princeso, pripoveduje, da so iz zmajeve krvi pogonale rdeče vrtnice, ki ob morju res zacvetijo ravno konec aprila. Zato so zaščitnika dežele z ljudskimi praznovanji častili že dolgo tega, a na začetku 20. stoletja je domiselni knjigarnar iz Barcelone opazil nenavadno naključje, da sta Cervantes in Shakespeare umrla ravno na isti dan, 23. aprila. Tako od tedaj naprej globoko zakoreninjena navada veleva, da morajo na ta dan ženske dobiti vrtnico, moški pa knjigo. Pravila seveda niso tako stroga in tudi večina deklet se razveseli novega čtiva. Praznik je že pred dobrim desetletjem prerasel meje malega naroda, saj so ga na katalonsko pobudo razglasili za svetovni dan knjige pod okriljem UNESCO, in navsezadnje Slovenski dnevi knjige posnemajo prav staro katalonsko navado.

Pri tem pa le ni odveč takoj opozoriti tudi na to, da ulice, polne ljudi, ki se ustavljajo ob knjižnih policah, ki na ta dan iz knjigarn pobegnejo na cesto, niso ravno zagotovilo za posebej globoko vrednotenje literature. Knjige so namreč prepuščene na milost in nemilost tržnim zakonitostim, in običajno proda največ knjig novepečen pisatelj, ki je hkrati voditelj kakšne priljubljene televizijske oddaje ali sporen politični voditelj. Če pri tem vemo tudi to, da se v enem samem dnevu proda polovica knjig, ki bodo našle kupca v celotnem letu, potem je takoj jasno, da je to predvsem praznik trgovcev, ne pa ljubiteljev knjig.

Toda kljub v svetovnem merilu tako odmevnemu literarnemu prazniku stanje, kar se tiče poznavanja katalonske kulture, ni nič kaj zavidljivo. Literatura je namreč tesno povezana z jezikom, saj je iz njega zgrajena. In v načinu, kako se jezikovna raznolikost Španije predstavlja v tujini, je mogoče opaziti dve na videz nasprotujoči si taktiki, ki povzročata zmedo, kar prepoznavnosti ni ravno v prid.

Prodor sodobne katalonske književnosti v svet se je začel leta 2007, ko je bila povabljen na Frankfurtski knjižni sejem kot častna gostja, a tudi pri tem ni bilo vse enostavno. Da bi poudarili pomen katalonskih ustvarjalcev v svetovnem merilu, je direktor Frankfurtskega sejma ob razglasitvi povabljenke opozoril na pomen Salvadorja Dalíja in Joana Mirója na likovnem področju, ob bok pa so jima postavili pisateljska imena Joséja Agustína in Juana Goytisola, Manuela Vázqueza Montalbána in Carlosa Ruiza Zafóna, znanega po enem samem, čeprav neverjetno uspešnem romanu *Senca vetra*.

Vsi štirje omenjeni avtorji so sicer vsaj nekaj časa živeli v Barceloni, a nobeden od njih ni ustvarjal v katalonščini. Čisto preprosto: to so španski pisatelji. Poleg tega pa na Slovenskem, kljub veliki mednarodni slavi, njihovih del skorajda ne poznamo. Pepe Carvalho, sloviti detektiv iz Vázquezovih romanov, je za nas popolnoma neznana literarna oseba, in čeprav je res, da se je tudi v slovenščini prodalo nekaj od tistega milijona prodanih izvodov *Senca vetra* (2001), je ta knjiga k nam v prevodu Veronike Rot prišla šele leta 2021, dvajset let po izidu originala. Le oba Goytisola, José Agustín in Juan, sta sicer res tu in tam prišla na Kranjsko, a tudi onadva v glavnem le v revije. Le Juan Goytisolo je prisoten s tremi knjižnimi prevodi tudi pri nas.

Slava in prepoznavnost sta torej hudo zapletena zadeva, literarnih junakov in njihovih zgodb po svetu ni mogoče razširjati enako preprosto, kot se dogaja s peščico filmov, ki so deležni mednarodne distribucije in pri katerih se lahko zanesemo, da bodo prepoznavni v širšem kulturnem okolju, ali s slikami, ki visijo v galerijah, ki jih obiskujejo trume turistov: Dalí, Miró in Gaudi so umetniške ikone svetovnih razsežnosti, o tem ni nobenega dvoma. Nasprotno mora literatura vstopiti v vsako kulturo posebej. In ni dovolj, da je neka knjiga prevedena, da bi se sprijela s kulturo neke dežele – bralci in kritika morajo potem knjigo tudi opaziti in vsaj kakšen pesnik ji mora posvetiti verz ali dva.

V zvezi s tem pa je izjemno zanimiv prav katalonski primer, saj nam prevodov pomembnih katalonskih avtorjev ne manjka. Ob delih Mercè Rodoreda, Quima Monzója, Miquela Martíja i Pola, Terese Pàmies, Pere

Caldersa, J. V. Foixa in Jesús Moncade, poleg vseh drugih odlomkov, ki jih je mogoče najti v literarnih revijah ali v zbornikih pisateljskih srečanj, lahko pridem slovenski bralec o katalonski literaturi ve več kot sam direktor Frankfurtskega knjižnega sejma. Mar ni to lepo?

Literarna stvarnost Katalonije se torej odlikuje po uspešnem razširjanju knjig in pronicanju pisane besede med tiste plasti prebivalstva, ki imajo doma le malo knjižnih regalov. Veliko manj uspešno pa je razširjanje utemeljenih meril za sprejemanje tako obsežne literarne produkcije, in tako je prišlo do nezavidljivega stanja, v katerem povodenj besedil, izdanih v knjižni obliki, ob pomanjkanju kritičnega aparata in kanalov, ki bi bili pripravljeni strokovno vrednotenje literature tudi razširjati med bralci, povzroča, da kvalitetna besedila dobesedno potonejo v množici izdanega gradiva. To ni le bolezen sodobnega katalonskega knjižnega trga, temveč so podobni simptomi doma tudi v drugih deželah. Toda spor med tržno usmerjenimi objavami in literarnim ustvarjanjem, ki stavi na kakovost, v majhnih ali neutrjenih kulturah pušča veliko bolj opazne in daljnosežne posledice. Velike kulture imajo poleg knjigarn, v katerih se šibijo police, napolnjene s komercialno privlačnimi naslovi, tudi dovolj velike in dovolj vplivne interesne skupine, ki lahko zahtevnega bralca brez težav usmerjajo med tonami potiskanega papirja. Toda če takih otokov ni, če kultura ni dovolj velika, da bi lahko pustila prostor poglobljenemu dialogu med literarnimi deli, kritiko in bralci, potem povodenj zaliže in premeša vse. Na voljo je dovolj dobrega čtiva, toda preden ga bralci odkrijejo, pogosto

omagajo od napora, ki je potreben, da izbrskajo kaj zanimivega. Knjige pa ždiyo med svojimi platnicami, neprebrane in s tem mrtve.

Literatura še ne postane literatura v trenutku, ko je besedilo napisano, temveč mora biti pisateljev ustvarjalni napor podvržen branju, vrednotenju, razmišljanju, povzročiti mora napetost, zanimanje, biti povod za pogovor, vzvod drugim besedilom. V katalonski literaturi kolesje zapletenega literarnega stroja še ne teče gladko: v prazno se vrti predvsem zobato kolo kritike, ki ne uspe uveljaviti svojega glasu. Pomembno je razumeti, zakaj je tako.

Krhkost javnih institucij v času Francovega režima je vplivala na sposobnost prilagajanja in sprejemanja različnih zornih kotov. Jezik in literatura sta bila ogrožena, zato je bila prevladujoča težnja iskanje enoznačnega, skupnega izraza. Literatura je bila le eno od možnih sredstev odpora. Toda literatura je stvar posameznikov, vsak pisatelj načeloma sledi svoji lastni poti. V tedanjem položaju so se pisatelji posvetili zavestnemu, odkritosrčnemu, predvsem pa bojevitemu oblikovanju svojih lastnih stališč. Pere Calders je postavil zelo natančno diagnozo položaja katalonske literature še v poznih šestdesetih letih: »Vedeti morate, da med pisatelji, zvestimi katalonščini, ni profesionalcev. Vsi, naj bodo vredni pozornosti ali ne, so zato, da bi lahko sledili klicu, ukradli ure počitku. Zaradi tega se razvoj naše literature razlikuje od drugih v nič kaj zavidljivi potezi: takšno odrekanje morda ni potrebno več v nobeni drugi deželi. Še vedno si upam trditi, da je vsaka knjiga, napisana v katalonščini, potrebna ne glede na

svojo literarno vrednost, zato ker pomeni prispevek k ohranjanju naroda. Kljub temu priznam, da je mojemu stališču kaj lahko nasprotovati. Kdorkoli bo v duhu kritične pravičnosti zahteval, naj sodimo po doseženih rezultatih, in ne po dobrih namenih, tega razumem in mu dam prav.«

Jaume Subirana Založniška velesila

Barcelona je že desetletja prestolnica založniške industrije, skupaj z glavnim mestom Mehike in seveda Madridom. Hkrati je to mesto neizpodbitno tudi središče katalonskega založništva. Poročilo Narodnega sveta za kulturo in umetnost (CONCA) potrjuje, da je leta 2023 v Kataloniji delovalo 668 založniških hiš, medtem ko Federacija španskih založnikov za to isto obdobje navaja celo višjo številko, in sicer 885 založb z dokazano dejavnostjo. Pri tem je po podatkih izšlo kar 40.000 naslovov, skupno v 111 milijonih izvodov. Založništvo daje delo kar 18.000 zaposlenim. Založniki s prodajo knjig zaslužijo več kot 1.500 milijonov evrov na leto. Od vsega izdanega se v sami Kataloniji proda za 599,95 milijona evrov knjig v katalonščini in za 278 milijonov v španščini, kar predstavlja 54 % vsega knjižnega izkupička v Španiji. Podatki kažejo tudi, da ima kar 52 % vseh španskih založb sedež v Kataloniji in da tu izide kar 70 % španske produkcije otroške in mladinske književnosti, pa tudi stripov. V tej deželi ima založništvo torej neizpodbitno pomemben položaj in s tem lahko razložimo še neki drug presenetljiv podatek: da v katalonščini letno izide tako veliko knjig.

Leta 1960 je bilo v katalonščini objavljenih le 183 naslovov, leta 1962 jih je bilo že 548, med več kot tridesetletno vlado Jordia Pujola (1980–2003) je izhajalo

med pet in šest tisoč knjig letno, s čimer se je predsednik rad pohvalil in ob tem poudarjal, da takšna produkcija dokazuje moč katalonskih kulture in jezika. Ampak število izdaj se tudi kasneje ni prenehalo dvigovati. Po uradnih podatkih je bilo leta 2010 objavljenih 9543 naslovov, leta 2015 je izšlo 8574 knjig in leta 2022 je bilo objavljenih 8699 naslovov. Po teh številkah izide v katalonščini kar 14 % vseh knjig, objavljenih v Španiji. Takšna založniška produkcija predstavlja veliko večje število izdaj kot v deželah s podobnim številom prebivalstva, kot so na primer Grčija s sedem tisoč knjigami na leto, Švedska s štiri tisočimi ali Latvija, v kateri jih izide dva tisoč. Leta 2022 je bilo med prebivalci Katalonije 68 % bralcev, kar je sicer več kot v preostanku Španije in vsaj približno podobno povprečju Evropske unije. Ne smemo pa prezreti dejstva, da je le 23 % knjig, ki se prodajo v Kataloniji, napisanih v katalonščini, kar se nobeni španski vladi do sedaj še ni zdel pomemben podatek. Inštitut za preučevanje kulturne industrije (ICEC) je leta 2023 objavil poročilo o bralnih navadah in nakupu knjig v Kataloniji ter ugotovil, da 32 % bralcev običajno bere v katalonščini, 65,5 % pa jih raje bere v španščini in 2 % v kakem tretjem jeziku. Odstotek bralcev v katalonščini se ohranja že dobro desetletje in znaša približno tretjino bralcev. Spodbuden pa je podatek, da v katalonščini bere kar 55,7 % mladostnikov med 10. in 13. letom starosti. Med anketiranimi jih kot razlog za svojo odločitev za španščino samo 12,4 % navaja to, da ne razumejo katalonsko. 33,4 % jih pravi, da v španščini lažje berejo, nasprotno pa jih 26,1 % običajno bere v obeh jezikih brez razlike in se sploh ne ozira na to, v katerem jeziku

je knjiga napisana. 20,3 % pa jih preprosto mora brati v španščini, ker želenega naslova ni mogoče dobiti v katalonščini. Omeniti je treba še eno zanimivost zadnjih let: pojavilo se je na tisoče bralcev, ki najraje preberejo kar katalonske prevode del, ki so izvorno izšla v španščini. To se je zgodilo na primer z uspešnicami Fernanda Aramburuja, Matilde Asensi ali Carlosa Ruiza Zafóna.

Teža založništva je vidna tudi v tem, koliko podjetij je včlanjenih v Združenje založb v Kataloniji: leta 2020 jih je bilo 240, zastopala pa so 340 blagovnih znamk. Obstaja pa tudi Združenje založb v katalonskem jeziku, v katerega je bilo leta 2024 včlanjenih 108 založb. Ena od njih se imenuje Jande in je nastala na podlagi crowdfunding projekta, da bi lahko izdajala dela migrantskih avtorjev: založnici je ime Aissata M'ballo, rodila se je v Lleidi, odrasla v Vicu in zase pravi, da je senegalska Katalonka.

Da bi bolje opisal dimenzije katalonskega literarnega prostora, lahko navedem še nekaj dodatnih podatkov. Leta 1991 je v knjižni obliki izšel katalog »Kdo je kdo v katalonski književnosti«, ki se je kasneje redno obnavljal na spletu do leta 2018, potem je na žalost izginil in ne obstaja več. V katalogu je bilo vodenih več kot 2000 živečih avtorjev. Za vključitev na seznam je bilo potrebno, da je avtor v katalonščini izdal dve ali več knjig. Leta 2023 je pod okriljem Društva pisateljev v katalonskem jeziku (AELC) nastala tudi raziskava »Pisati v katalonščini«. Društvo ima danes 1713 članov in po lastnih podatkih se jih kar 20 % ukvarja izključno s književnostjo. Treba je vedeti, da sta v teh podatkih vključeni tako literarno ustvarjanje kakor tudi prevajanje, sicer bi bilo število pisateljev, ki lahko

živijo le od svojega dela, bistveno manjše. Kakorkoli že, tok novih pisateljskih imen, in ne gre samo za mlade ljudi, v katalonščini ne pojenja, ker je v globaliziranem in digitaliziranem svetu še vedno zelo privlačno napisati in objaviti knjigo. Kar se tega tiče, katalonščina ni drugačna od drugih jezikov.

Naravnost zabavno je, če te podatke primerjamo z edino do sedaj opravljeno raziskavo o literarnih nagradah. Ustanovljene so bile kot nujna podpora v času povojne represije, posebej še v petdesetih in šestdesetih letih, a se mnoge ohranile vse do danes. Leta 2001 je bilo na celotnem katalonskem govornem območju podeljenih 1249 literarnih nagrad, seveda najrazličnejših obsegov in pomenov.¹

***Odlomek izbrala in prevedla
Simona Škrabec***

¹ Subirana, Jaume. Literatura, llengua i lloc. Termodinàmica aplicada. Barcelona: Anagrama, 2025, 48–53.

Mercè Rodoreda **(Barcelona, 1908 – Girona, 1983)**

Rodoreda je šele v sedemdesetih letih, ko se je položaj katalonskega jezika in kulture počasi začel normalizirati, dosegla priljubljenost, kakršno si njena literatura zasluži. Njeno življenje je bilo težko, polno skoraj nepremostljivih preprek. Pri komaj dvajsetih letih se je poročila s štirinajst let starejšim moškim, od katerega je bila povsem odvisna. Družini je namreč uspelo pridobiti dovoljenje samega papeža, da se je lahko poročila z materinim bratom, ki je bil edini premožen človek v družini, in v tej incestni zvezi se je takoj rodil tudi otrok. A kljub temu je že v tridesetih letih objavila svoja prva dela, nato pa je izbruhnila državljanska vojna in je morala v eksil, ki je tako nasilno prekinil njeno obetajočo literarno kariero. Bila je med redkimi izgnanci, ki so ostali v Evropi. Naselila se je v Ženevi, kjer je šele po dvajsetletnem premoru nadaljevala z literarnim ustvarjanjem. Zavedala se je, da je pisati v katalonščini tako daleč od domovine enako, »kot bi hotel doseči, naj zacvetijo rože na severnem tečaju«. Vendar je kljub izolaciji, ki je zaznamovala njeno generacijo pisateljev, ustvarila obsežen in izjemno bogat literarni svet. Za svojo literaturo je skoraj vedno izbrala čisto določen zgodovinski okvir. To je Barcelona v času tik pred državljansko vojno, kamor sodi tudi zgodba »Pegatke«.

*Njen roman **Diamantni trg** (1962) v prevodu Janka Modra je že v osemdesetih letih izšel tudi v slovenščini. Slovenskim bralcem je znan tudi roman **Razbito ogledalo** (1974) v prevodu Marjete Prelesnik in Aurore Calvet, s čimer sta nam na voljo oba njena najpomembnejša romana.*

Pegatke (1979)

Preselili so se in to noč so prvič spali v novem stanovanju. Vse je bilo razmetano in v neredu: obleke zunaj omar, na tleh v jedilnici posoda in krožniki, snete luči, na hodniku zraven šivalnega stroja vreče premoga, ogledala, prislonjena s sprednjo stranjo proti steni, na mizi slike in koledar.

Quimet je slabo spal. Ko se je zdanilo, je skozi špranjo priprtih naoknic v sobo vstopil žarek svetlobe, pokončen kot meč, in prinesel s seboj hrup tržnice. Sanjalo se mu je, da je deček, ki je bil večji od njega, jedel rebro čokolade in pri tem počasi postajal vse bolj črn.

Mati mu je umila obraz in ga počesala. A vrtinca upornih las na sredi glave nobena stvar ni mogla ukrotiti. Imel je tudi odrgnjena kolena, precej črne nohte, rjavo znamenje na čelu, ušesa pa rahlo podobna pahljači.

»Pojdi se igrat dol, toda le glej, da ne boš šel s trga. Na, vzemi! Ko boš pojedel kruh in čokolado, pridi gor popit mleko. Priden bodi in ne jej samo čokolade.«

V ohlapnih hlačah, ki so bile narejene iz starih očetovih in so mu segale do kolen, ter v beli, ponošeni in pretesni majici, je Quimet stopil na podest stopnišča.

Zagrizel je v kos kruha: ko ga bo pojedel do konca, bo na hitro pospravil čokolado. Boljša je sama. Sladka in gosta se mu bo lepila na zobe, na nebo. Z jezikom jo bo zlagoma odlepil in pri tem se bo topila v božanski sirup. Po stopnicah se je spuščal počasi, v poskokih, kajti iz previdnosti se je z roko držal ograje in napredoval z eno samo nogo.

Stopil je na plano, počutil se je precej tujega, zato je sedel na stopnico ob vhodu. Trg je bil okrogel, ne prevelik. Nanj so se zlivale štiri ulice. Na sredi se je dvigovala tržnica. Imela je štiri vhode, proti vsaki ulici enega, na vseh pa so visele velike platnene zavese z belimi in rdečimi progami.

Opazoval je svet. Nebo je bilo oblačno, razbarvano, jesensko nebo brez lastovk. Ob pločniku pred njim je bil kup smeti. Medtem ko je mirno grizel kruh, je zapazil šopek posušenih rož, sredi katerega je izstopal še vedno svež temno rdeč nagelj, videl je liste zelja in solate, porova stebila ter nekaj razklanih paradižnikov, polnih bleščečih se belih semen. Prijelo ga je, da bi jih pobral in jih spravil v prazno škatlico vžigalic, ki jo je nosil v žepu; potem bi jih posadil v lonček in ga postavil na balkon. Toda zaradi neprespane noči je bil preveč lenoben. V rebrce čokolade je s palcem izdolbel luknjo.

Mimo so hitele ženske, otovorjene s cekarji, in se izgubljale v notranjost tržnice, iz katere je uhajalo glasno šumenje. Mimo je odločno prikorakala starka z bradavico na koncu nosu. Nosila je cekar, poln zalog, in toliko, da mu ni z njim odrgnila nosu. Na drugem koncu je kukala ven zajčja glava. Očaran je obstal. Oh, ta dolga ušesa in poželjivi, rožnati gobček, pa dolgi brki, da bi jih kar povlekel ...

Iz nasprotne smeri je prihajal modro oblečen moški, ki je potiskal cizo z zaboji, polnimi perutnine. Med letvami so kukali ven kokoši in piščanci. Pomešana s kokošmi, je vzhodnjaška bela gos z velikim kljunom bohotne rumene barve in s kot bucika črnimi očmi iztegovala dolgi vrat iz zaboja na vrhu.

Če bi bila moja, si je mislil Quimet, bi ji privezal vrvičco na nogo in bi jo peljal na sprehod.

Dvignil se je in šel za moškim s cizo. Moški je obstal ob vratih tržnice in začel raztovarjati zaboje.

Quim ga ni hotel izpustiti z oči, zato se je postavil tik predenj. Moški je vzel zaboj in vstopil v tržnico. Quimet mu je nehote sledil. Zdelo se mu je, da se je gos zagledala vanj in da ga njene brezizrazne oči opazujejo.

Svetloba na tržnici je bila otožna. Na policah in na pultih se je kopičila množica zelenjave in sadja. Prodajalci so se pogovarjali s kupci. Pravi razcvet življenja in barv. Med košaro rdečih paradižnikov, zrelih in čvrstih, in košaro zelenega stročjega fižola je stal velik cekar jajčevcev. S stojnic v ozadju je pronicala težka dišava cvetja in rib.

Quimet in moški s cizo sta prispela do prostora, na katerem so stale stojnice s perutnino. Obešeni na železnih kavljih, so se gugali mrtvi zajci, piščanci z na hrbtu krotko prekrizanimi perutnicami, šaraste jerebice, napol prerezane gosi s trebuhom, polnim masti, in s krvavečim mesom.

Nenadoma ga je prhutanje kril prisililo, da je dvignil glavo. Obstal je kot vkopan.

Tesno druga ob drugi je viselo pet za vrat obešenih pegatk. Zadnja v vrsti se je še vedno borila. Krila so s sunkovitimi gibi zaman poskušala vzleteti. Dva visoka, obilna gospoda sta se ustavila in jo opazovala.

– V moji deželi jih ne pobijajo na ta način.

Lastnica stojnice, zadirčna gospa v žalni obleki z belim predpasnikom in z belimi narokavniki, s trdno zaprtimi suhimi ustnicami, je bila tako zatopljena v delo, da

je snela vso vrsto, ne da bi počakala, da kokoš pogine, in jo vrgla na kup na pultu, na katerem jih je ležalo že kakih dvajset.

Potem je iz žepa na predpasniku potegnila klobčič vrvi, odšla proti kletki, ki je bila še vedno polna pegatk, in vzela naslednjo, ki je začela oglušujoče kričati. Bila je temno sive barve. Krila je imela pokrita z drobcenimi belimi pikicami, na vršičku vsake perutnice pa je imela bleščečo se belo liso.

S težavo ji je vrat zadrnila z vrvico, potegnila je z vso silo in jo obesila. Kokoš je za trenutek presenečena obstala, negibna, z glavo, nagnjeno vstran, in z izbuljenimi očmi. Potem je zaprhutala s krili in stisnila noge k trebuhu v poslednjem, smrtnem letu.

Quimet, s celim rebrom čokolade v rokah in s koščkom napol prežvečenega kruha v ustih, je vse to opazoval brez diha.

Ženska je zopet odšla proti kletki in potegnila iz nje še eno kokoš. Živalca je izpustila prestrašeno, sočutno kokodakanje. Od vratu prejšnje pegatke, ki je v smrtnem boju že začela zapirati oči in iztegovati noge, je visel odvečen konec vrvice, s katerim ji je zadrnila vrat in jo obesila. Tragedija se je ponovila: za hip omamljena, je kokoš v naslednjem trenutku razprla krila v celotnem razponu, kot bi jo križali, in se obupano borila. Z razširjenimi kremplji se je prijela za glavo svoje sosede, ki se je zopet razživila. Bolj ko sta se borili, tem bolj se je vrvica zategovala in vratna peresa so postala vlažna od krvi in potu. Obešenima je prišla delat družbo tretja, in četrta, in peta. Siva barva zadnje je bila svetlejša, bolj belkasta. Imela je večjo glavo, toda njen vrat je bil prav tako eleganten kot pri ostalih. Za

trenutek je obstala z odprtim kljunom in sopihala tako silovito, da so krila na prsih vzvalovila. Potem je nenadoma zaprla kljun in ga počasi odprla: na sredi je jezik, tenak in koničast kot pestič, brezmočno utripal. Trajalo je, da je poginila. Ko je Quimet mislil, da je že gotovo, je ponovno premaknila krila. Odprla jih je počasi, zaprhutala z jezo. Obešena vrsta je zaradi nenadnega piša zanihala. Naenkrat se je začela oglašati. Njen zadnji klic na pomoč je bil namenjen poljem, modremu nebu, prostoru, preplavljenemu z lučjo in s cvetnim prahom, prepredenemu s ptiči. Toda veke so se neizbežno spuščale in oči za to premično zaveso so že posteklenele.

– Neverjetno, da je lahko nekdo tako zločinski, je rekla mimoidoča starka svoji zgrbančeni in pergamentni družici. Obtožujoče sta gledali prodajalko, kot bi bila rabelj: Takole obešati te uboge živalce ...

Prodajalka se je naredila gluho. Ko sta starki odšli, je ogovorila gospoda, ki sta še vedno opazovala:

– Take so boljše. Vsa kri ostane v njih.

Mirno je začela snemati vrsto in se pripravljala, da začne z novo.

Takrat pa se je kup mrtvih pegatk na pultu sprožil kot plaz in veliko jih je padlo na tla. V bližini stojnice se je motal velik maček z bleščečo se dlako, pozoren in zelo previden. Prodajalki to najbrž ni nič kaj ugajalo, kajti vsa razburjena je vzkliknila:

– Ti, fantič, pomagaj mi jih pobrati. Hitro!

Kot bi ga uročili, je Quim pustil kruh in čokolado na koncu pulta in je, rumen kot vosek, z okroglimi očmi in s tresočimi se nogami, začel pobirati te tople, pernate blazine, ki so se mu zdele zelo mehke.

Jemal jih je drugo za drugo, z rokami jih je prijemal pod trebuhom in jih dvigoval do pulta. Izogibal se je stiku z drobnimi glavicami, ki so se gugale na koncu pržnih vratov. Čutil je težo v prsih, kot bi mu trpljenje vseh teh mrtvih živalic stiskalo pljuča in mu ne pustilo dihati. Ko je pomislil, da bi lahko katero od teh mrtvih teles začelo nenadoma prhutati, da bi ga krila lahko udarila po licu, so se mu na čelu zasvetili biseri potu.

– Hvala, fant. Izvoli, za trud.

Prodajalka mu je pomolila jabolko, toda ni ga vzel. Pobral je kruh in čokolado in stekel. Šel je ven, prečkal cesto, se z vso hitrostjo povzpел po stopnicah in sopihajoč stopil v stanovanje. Mater je našel v kuhinji in se stisnil k njenemu krilu.

– Kaj pa ti je? Čokolade še vedno nisi niti poskusil?

Iz Quimeta je privrelo silno hlipanje. Jokal je glasno, z odprtimi usti in s tako tesno zaprtimi očmi, da so bile čisto zgubane.

– Toda kaj ti je? Te je kdo pretepel? Kaj se ti je zgodilo?

Z glavo je zanikal sleherno vprašanje in ni prenehal z jekom. Vanj je položil vso svojo žalost, vso uskladiščeno bolečino. Ko je kriza popustila, a se mu je prsni koš še vedno tresel od ostankov joka, je rekel, kot bi kar natenkrat postal zrelejši:

– Tako žalosten sem ... ²

Prevedla Simona Škrabec

² Rodoreda, Mercè. »Gallines de Guinea«. Tots els contes. Barcelona: Edicions 62, 1979, 36–39.

Jesús Moncada

(Mequinensa, 1941 – Barcelona, 2005)

*Jesús Moncada je eden najbolj cenjenih in branih katalonskih pripovednikov. Rodil se je v Mequinensi, ki leži na skrajnem jugozahodnem robu katalonskega govornega območja, na sotočju rek Ebro in Segre. Po šolanju v Zaragozi, na za tedanje čase zelo svobodomiselni gimnaziji, se je sicer vrnil domov, a je kmalu spoznal, da bo svoje želje po umetniškem ustvarjanju lahko uresničil le v Barceloni. V glavnem mestu Katalonije je dobil službo urednika pri založbi Montaner i Simon, kjer je bil njegov sodelavec znani pisatelj Pere Calders. Po zaprtju te založniške hiše se je popolnoma posvetil pisanju in prevajanju. V nasprotju z mnogimi drugimi pisatelji Moncada s svojimi prispevki ni sodeloval v dnevnem tisku, tako da se je dejansko posvečal le umetniški prozi. Izbrana zgodba je iz zbirke **Zgodbe zapisane z levico** (1981). Poleg te je objavil še prozni zbirki **Kavarna pri žabi** (1985) in **Osuple lobanje** (1999) ter romane **Proti toku** (1988, slovenski prevod Simona Škrabec), **Kiparska galerija** (1992) in **Preplašen spomin** (1997).*

Večni kvartopirci (1981)

Hermes de Tamariu – dva zoba spredaj, štirih nič več, vsi drugi pa piškavi – je pomival kavne žličke za pultom pri Ribi s fajfo.

Bilo je v petek proti večeru.

Lokal je bil skorajda prazen, a med stebri in ogledali je bilo mogoče zaslutiti prizore iz starih časov, ki so se izrisovali kot nedoločni oblački modrikastega dima. Čisto zadaj, v desnem kotu za biljardno mizo, pod veliko stensko uro, ki je že dvaintrideset let nespremenljivo kazala dve popoldne, so kvartopirci igrali svojo vsakodnevno partijo *manile*.

Hermes je premišljeval, pomival žličke in spet premišljeval.

Njegovi možgani ves dan niso počeli drugega, kot da so lakomno srkali gosti sok, ki se je izcejal iz živahnega življenja sovaščanov, ponoči pa je to tekočino ob šumenju skrivnostnega kotla za žganjekuho prekapal v eter. V teh plamenečih zubljih – tako mogočnih, da so mu včasih ožgali celo trepalnice – je največkrat izhlapelo vsako upanje, zato v prevretku ni našel drugega kot trdo skorjo nezaupanja, lepljivo mrežo svetohlincev, ostala sta mu le črna, blatna usedlina praznega govoričenja in razredčeno žganje naivnih duš, ki niso bile drugega kot uboga zmedena mušica, ki ni več zmogla zamahniti s krilci ...

Kljub črnoglednosti sklepov, do katerih je prišel, si kavarnar svojih bližnjih ni upal prehudo obsojati.

Sanje mu je kradla nespeča skrb, ki mu je obžirala dušo v tovrstnih nočeh – zunaj je marčevski veter pretresal staro in razbrazdano kožo mesteca, po vogalih je

tulil, da je vse dišalo po daljnih svetovih in po zapuščenih arhivih – imel je občutek, da se je sam spremenil v grozljivo mumijo, prepredeno z gubami, okorelo, izsušeno.

Da bi pobegnil pred samim seboj, se je raztresel z iskanjem odgovorov na najobičajnejše skrivnosti. Zakaj je stenska ura kazala mrtve ure; kaj je pomenila ovalna lisa, ki je ostala na steni, ko so sneli poročno sliko njegovih staršev – oče je stal, bil je zresnjen in ponosno vzravnal, na prsih je nosil prekrizano debelo verigo srebrne žepne ure; mati je sedela, bila je sproščena, milo je gledala, v rokah je nosila šopek skoraj ovenelih rož, okrašen z belimi trakovi.

– Kaval kelihov.³

– Jaz imam pa kralja.

– Pa sva spet izgubila asa! Si pa res prismojen, Bartomeu. Ne daš si dopovedati, da če najprej vržeš kaval, je to tako, kot bi se v igro zapodil kot podivjan konj!

– Vajina barva ni adut.

Glasovi so ga raztresli. Dvignil je glavo in zamišljeno opazoval večče kvartopirce, zatopljene v igro —poberem s sedmico, igram manilo, adut je zdaj kelih—, ki so nadaljevali partijo pod medlo svetlobo zaprašene žarnice. Zazdelo se mu je, da igra traja že cela stoletja, da je odsev – slab in nejasen – večnih kvartopircev..

Minilo je že dobrih trideset let, a kljub temu se mu je zazdelo, da so namesto današnjih igralcev tam sedeli

³ Manila, ki je dobila ime po glavnem mestu Filipinskih otokov, je igra kart, podobna briškoli, ki se pri nas na Primorskem igra po italijanskem vzoru. Ljudska imena kart so približni prevodi ali priredbe italijanskih oznak (špade, kopi, dinar in bašton za barve ter as, trojka, kralj, kaval in fant za moč kart). Ker pa je bila pri razvoju teh igralnih kart posebej pomembna katalonska kultura, barve kart prevajam natančneje in neposredno iz izvornih oznak, torej: meči, kelih, zlatniki in kiji (op. prev.).

Francesc Ibars, Joanet del Sastre in Sebastia Peris s svojo pipo. Sebastia je med vojno padel na fronti v Terolu; Francesc Ibars je živel v Franciji in Joanet – Joanet je imel navado, da si je ves čas popeval – je umrl v rudniku zaradi svežnja dinamita, ki se je sprožil prej, kot je bilo pričakovati.

A če ne bi bilo glav, bi lahko rekel, da so tam sedeli prav oni – tisti na levi je karte držal v rokah ravno tako, kot je imel navado Francesc Ibars; in tisti na sredi je sklanjal glavo, kot bi bil izrezani Peris ... Spomin nanj mu je zagrenil slino v ustih.

Med brodenjem po tem močvirju spominov se mu je zazdelo, da se z glavami kvartopircev dogaja nekaj čudnega. Bilo je, kot bi se počasi razkrajale; kot da bi se čelo začelo krušiti, kot da bi se veke počasi spreminjale v žaganje, kot bi jim oster, a neviden oblič tanjšal poteze.

– Premalo sem spal, si je rekel kavarnar in si pomel oči.

Nenadoma je v kavarno vdrl piš vetra in zatresel liste koledarja na steni. Kvartopirci so izgubili glave; oblak pepela je zameglil notranjost Ribe s fajfo, kot bi šlo za obešenjaško šalo tistih, ki jih ni več na tem svetu..

*Ne vem, zakaj se Šima
zame ne zanima!
Ah, ta Šima,
ah, ta naša Šima!*

– Pa saj to ni res! je zaklical Hermes.

Na ramenih igralca brez glave na desni je Joanetov obraz veselo zapel zanj običajno vižo.

*

Hermesa je oblila zona, za pultom si ni upal niti premakniti se. Joanetova glava se zanj ni zmenila, kakor so ga spregledale tudi glave vseh drugih neznancev, ki so sedele na telesih večernih kvartopircev. Zmešali so karte, privzdignili kupček in si jih razdelili v gromki tišini, ki jo je le tu in tam – kadar je pobral posebej dobre karte – prerezal glas starega prijatelja:

*Ah, ta Šima,
ah, ta naša Šima!*

Ker je hitro opazil, da se zanj sploh ne zmenijo, se je kavarnar nekoliko umiril in poskušal je razkriti, kaj se pravzaprav dogaja. Čez trenutek se je vdal; ničesar ni razumel. Z lastnimi rokami je zaprl oči Joanetu tistega dne, ko je umrl; bil je eden od šestih, ki so trugo nesli do pokopališča, leseno krsto, okrašeno s cvetjem in rožmarinovimi vejicami!

Minilo je precej časa, preden se mu je zazdelo, da se partija končuje.

– Mogoče mi bodo kaj rekli, je pomislil in po hrbtu mu je šla zona.

Glave pa so zapustile telesa in se razblinile.
Od daleč je nejasno prodirala popevka:

Ne vem, zakaj se Šima...

Niti toliko časa ni imel, da bi se ovedel, kaj se sploh dogaja, ko so na ramenih že sedele druge štiri glave ...

In vse se je še enkrat ponovilo. Ko so glave po koncu igre izpuhtele, so se prikazale nove in začele partijo. Skrivnostna izmenjava je Hermesa spominjala na lesene panoje – v pisanih barvah in z nerodnimi poslikavami –, ki jih potujoči fotografi postavljajo na veselicah, da z njimi vabijo ljudi, naj se pustijo slikati kot mornarji, piloti, bikoborci, ki tečejo pred kartonskim bikom, da bi se lahko kdaj kasneje ogledovali v zamegljenem ogledalu, ki odseva izgubljena upanja, medtem ko v ušesih še šumi – zelo od daleč – veseljaška godba.

Procesija glav je neznansko počasi hodila skozi silikatsne usedline časa, pri tem pa je povzročala moteče škripanje, zaradi katerega je kavarnarjevo srce pospešeno bilo.

Ko so bile na vrsti za igro, so se nekatere glave upirale temu, da bi jih nasadili na prazen vrat, delale so grimase groze ali gnusa, druge so bile raztresene celo partijo, kot bi ne vedele, zakaj so tam in kaj naj počnejo s svojimi okončinami; spet tretje pa so nasprotno – čeprav je bilo takih glav res malo – takoj zavzele položaj, kot bi bile narejene prav za ta vrat, in ko se je igra končala in se je bilo treba spet ločiti, je bilo slišati hrum, kot bi drevo vlekli iz zemlje s koreninami vred, celo telo se je stresalo v krčih. Nekatere so pred začetkom igre jokale, druge so metale karte na mizo z obupom, tretje so skrivale asa v rokav ...; nekatere so igrale mirno, nekatere so igrale preračunljivo, nekatere so pomagale tovarišu v igri. Videti je bilo rokohitrce in tudi skopuhe, ki so v pesti trdo stiskali pobrane karte, in tudi takšne, ki so z zavistjo opazovali telo soseda.

Nenadoma je kavarnar vse razumel. Neka višja sila jih je prisilila, jih privezala na tuja telesa, ki jih niso

mogli sami izbrati, zato so glave igrale partijo kart, ki je bila izgubljena, še preden so sploh sedle k mizi. Igra se je ponavljala – vedno znova z istimi umazanimi in obrabljenimi kartami –, čeprav so jih igralci marljivo mešali, niso bili drugega kot naivne marionete v rokah najvišjega, mogočnega goljufa, ki je s krutim nasmeškom dopustil, da poberejo male vsote, a je na koncu vedno potegnil *manilo* iz klobuka in jih spet prinesel naokoli.

Pa so spet izpuhtele štiri glave ...

Hermesu se je zazdelo, da samega sebe opazuje v ogledalu. Njegova lastna glava je sedela na vratu telesa na desni, nosil je eleganten slamnik, ki si ga je kupil na poročnem potovanju v Barceloni, nekoliko nagnjenega na levo. Nehote je Hermes dvignil roko, da bi si popravil krajec klobuka, glava pa ga je pogledala in se mu zarežala. Tudi na naslednjem telesu je bila nasajena njegova glava, le da je imela v ustih vejico oljke, na glavi pa vojaško čako.

»To je bilo med bitko na Ebru,« je pomislil kavarnar.

V tistem trenutku je že zaslutil nevarnost ...

– Ne! je zakričal.

Toda glava se je pojavila pred njim še tretjič. Bila je okamnena, po levem licu ji je plezal črn pajek.

– Joan! Toni! Kam ste pa izginili? je obupano klical in iskal igralce, ki so vsak večer zahajali v lokal: Pridite no odigrat partijo! Zakaj ste odšli? Ne pustite me no samega!

– Hermes, si pa res pravi strahopetec.

Glas ga je zadel, da je obstal kot pribit ob stebri.

– Poglej me. In ne obračaj se stran.

– Tudi ti? je odgovoril Hermes s tenkim glasom. Pojdi proč, tebe nisem klical!

– Zakaj se nas pa tako bojiš?

»To ne more biti res. Mrtev je; tudi ta je mrtev, kot je mrtev Joanet in tudi vse druge glave,« je pomislil kavar-nar in se trudil, da bi se pomiril. »V glavi se mi vrti. Če za nekaj časa zaprem oči, potem bo privid izginil, ker ne more biti nič drugega kakor privid. In ko bom oči spet odprl, bo vse spet na svojem mestu: tisti štirje bodo kot vsak večer igrali pri mizi v kotu; ura ne bo tekla, stari stroj za pripravo kave ... In ko bom šel v posteljo ...«

– ... in ko boš šel v posteljo, je nadaljeval glas names-to njega, te bo med rjuhami čakala Joaquina kot vsako noč. In jutri se bo znova začelo sladko, vsakodnevno dol-gočasje.

– Ja. In kaj potem? Naveličal sem se boja, vse skupaj ni ničemur služilo.

– ... in pajek ti bo plezal po licu ...

– Tista ni bila moja glava! Pojdi proč, nočem te več poslušati.

– ... vedno više bo plezal.

– Tiho bodi! Tiho!

– Še imaš možnost; manjka nam še ena glava, da lah-ko odigramo partijo.

– Kaj mi je pa treba take priložnosti? ga je zavrnil Hermes. Saj si sam videl. Vedno nas ogoljufajo pri zadnji potezi.

– Čeprav to vemo, je treba igrati in treba je igrati s srcem. Brez smrti ne bi bilo življenja, to ti je paradoks! Ampak ti si strahopetec in zato si si oči povil, da ne bi mogel igrati z nami.

– Da sem strahopetec? Zdi se mi, da se ne spominjaš več starih časov. Če bi se lahko vrnila nazaj ...

– Bi me rad ganil z romantičnim pesnjenjem kot kakšna gospodična, Hermes? Meni boš kaj takega tvezil! Kljub vsem dogodivščinam, skozi katere sva šla, tisti časi niso bili taki, da bi tam človek kaj dolgo ostal, in tudi današnji niso nič boljši. Treba je vzeti pot pod noge. No, zdaj sem ti vse do konca povedal. To partijo boš igral sam s seboj, če hočeš ali nočeš. Samo ena glava še manj-ka pri mizi. Tako, zdaj grem. Zbogom, Hermes.

– Počakaj, no!

Ko se je ozrl, je glava Sebastiaja Perisa izginila v dnu ogledala, med zobmi je držal pipo, ki mu jo je krogla, ki ga je ubila v Terolu, razklala na dvoje.

*

– V igri proti nama vidva ne moreta zmagati.

– To je samo zato, ker sta imela predobre karte, ker sta oba imela vse polno maniles.

– Saj sem ti lepo povedal, Bartomeu, nikoli ne smeš začeti igre s kavalom ...

– Hermes, vstani no s stola in pridi sem, da ti plača-mo kavo. Hermes, kaj me ne slišiš? Glej si ga no, kako je to čuden človek! Po tridesetih letih se je končno odločil, da bo navil uro!⁴

Prevedla Simona Škrabec

⁴ Moncada, Jesús. »Joc de caps«. Històries de la mà esquerra. Barcelona: Magrana, 1981, 9-17.

Francesc Parcerisas

(Begues, 1944)

*Francesc Parcerisas je pesnik, prevajalec in literarni kritik. Magistriral je iz literarnega prevoda na Univerzi v Essexu in doktoriral na Avtonomni univerzi v Barceloni. Bil je lektor španskega jezika v Bristolu, kasneje pa je dolga leta živel na otoku Eivissa (šp. Ibiza), kjer se je ukvarjal s prevajanjem literarnih del in uredniškim delom, kasneje je poučeval na Prevajalski fakulteti UAB in postal tudi njen dekan. Njegovi prvi knjigi **Dvajset civilnih pesmi** (1966) so sledile številne pesniške zbirke, hkrati pa je Parcerisas sodeloval tudi s katalonskimi časopisi in revijami kot literarni kritik. Pod naslovom **Zmaga sedanjosti** je leta 1992 zbral vse svoje ustvarjalno delo do tega datuma. Kasneje so med drugim izšle še zbirke **Oktobrski ognji** (1992), **Tihožitje z otroki** (2000) in **Še dva južna dneva** (2006), pa tudi številni eseji in knjige dnevninskih zapisov. Njegova najbolj znana zbirka je **Zlata leta** (1983), iz katere so vse pesmi v tej antologiji.*

Zlata leta (1983)

Variacija na pesem Lawrencea Durrella

Trije moški smo, ki sedimo v srcu noči
pod figovcem, osladkanim s petjem škržatov,
v srcu poletja sedimo na tem otoku.
V nekem trenutku, med pijačami in kavo, se
zaradi besede, kretnje, oddaljenega laježa psa
spomnimo nanjo, ki je sedela tu,
ki je bila ljubljena izmenično – ali hkrati – od vseh treh.
Od tedaj so minila leta, toda alkohol in toplota noči
sta porušila čas nemih predstav.
Ona bi zdaj klepetala, omrežila bi nas
z zapeljivim pršenjem svojih besed,
dvignila bi roko, da si popravi pramen
s svojevrstno kretnjo, ki je vsem dobro znana.
Toda vemo, da je ni, da je njena odsotnost
drugačna bolečina za vsakega od nas,
da so vse krhke strasti njene ljubezni
s časom pridobile mehko patino časa,
da so se zložile pod ta nemi spomin,
pod to hrepenečo tišino, kjer je ona gospodarica.

Psi

Poglejte jih: trop ušivih psov,
vajenih vdirati v tuje vrtove, jih pustošiti.
Hladni, brezsramni so, nič jih ne zaustavi
– niti ta skupinica pesnikov, ki se trudi,
da bi življenju dala kak smisel.
Šepavi, slepi, razžrti od klopov,
še vedno ovohajo, pa čeprav z oslabeledo slo,
staro kuzlo, ki živi na tem vrtu.
Čeprav nam je to dejstvo neprijetno, nas pobrati:
te pohotne, zveste, podivjane živali
kot mi sami, besni ali omagani, raziskujejo
pošastnost ljubezni: najvišja sila je to,
ki nas uniči, a s tem tudi odreši.

Rimska obličja

Dvigajo se pred nami: cesar, ki je osvajal ozemlja,
liktor s snopom brezovih palic, ki mu podeljuje moč,
konzul v togi, mrk vojak, afriški suženj.
Vsi nemo ždijo – hladni so in nepremični –
v oddaljenem in nepredvidljivem spancu,
skozi katerega vrši orel časa.
In kaj potem? Zakaj le dandanes občudujemo
ta jasni, težki, kruti marmor,
zakaj presenečeni, onemeli od spoštovanja, gledamo
te mogočne in divje uničevalce templjev?
Ni več važno, ali so si prizadevali za dobro ali za zlo,
to vemo: strasti okamenijo v marmor.
Negibna in nesmrtna obličja so vklesana
v kamen, v svojo edino, a izgubljeno domovino.

Nesramna mladež

Gledaš jih, medtem ko zapuščajo predavalnico,
v očeh se jim bleščijo klici navdušenja,
fantje so prepoteni, dekleta imajo dojke, sveže kot limone,
ustaviš se, jih opazuješ, zmeden si, a tudi očaran,
premišljaš o tem, kaj te le privlači, tudi danes,
v vsem tem postavljaštvu, v tej nesramni, nori mladosti.
Saj dobro veš, da boš ti hodil po svoje,
šli bodo mimo kot ptice, še opazili te ne bodo,
kot piš vetra, mesnate ustnice, zagorela telesa,
izgubljeni za vedno, smejejo se, so navdušeni, ti pa
si ostal sam s svojo željo, s svojo nesmiselno zavistjo.
Je pohota misli tista, ki ti je ukrotila pohoto telesa? Ali
je za to, ker veš, da oni še nimajo grenko-sladke izkušnje?
Morda si končno doumel, da ne moreš preprečiti,
da ne bi tudi oni padli v nastavljeno past? Se bodo počasi
sprijaznili z vsem in se slepili, da je to pot do spoznanja?

Vergilova roka

Boj je počasen in silen,
za nekaj časa gori grmada na griču.
Sovražnikovi sulice in kopja
so sčasoma podeseterili
staroste, ki so nas ščitili, in
ne da bi to sploh opazili,
smo ostali nemi in prestrašeni
ob ognjiščih v prvih vrstah.
Do tod sega Vergilova roka.
Od tod bo svet drugačen:
sami smo ostali pred požarom.
Nimamo več vodičev, vodi nas
lahko le slutnja smisla,
morda tudi zavest, da so zidovi
trdnjave, sovražniki in vojna
le povečane sence
ognja, ki je zdaj svetloba, zdaj pepel.
Vice in nebesa so prostor v naši notranjosti.

Pesnikov portret

Veter tuli, voda je zmrznila
v ceveh, sneži.

Že nekaj ur je tema
in pod napušči se kopicijo
ledene sveče.

Kako prijetno je zapreti knjigo,
upihniti svečo, ki žari nad mizo,
in se ob svetlobi kamina
zviti v posteljo, tiho,
da se ne zbudi mlado telo,
ki že nekaj časa počiva, čisto.
Zdaj, pokopan pod odejami, zapre
oči in se spominja tistega dne,
nič dosti drugačnega od drugih.
Prepusti se kratkemu užitku,
v katerem je vse dovoljeno, roka
obleži na prsih, ki sopejo v snu,
obraz zakopan v šop mehkih las.
Bo smrt takšna?

Tako dobrodošla kot sen, ki te zaziblje
brez očitkov, brez pritožb v sladkost
hvaležnosti za neizmerljive darove življenja?
Bo, ko stopimo na temno pot
proti srečanju s svetlobo, tako?⁵

Prevedla Simona Škrabec

⁵ Parcerisas, Francesc. »Variació sobre un poema de Lawrence Durrell«, »Gossos«, »Testes romanes«, »Joventut proçaç«, »La mà de Virgili«, »Retrat del poeta«. L'edat d'or. Barcelona: Quaderns Crema, 1983, 11, 21, 23, 29, 59, 61.

Biel Mesquida (Castelló de la Plana, 1947)

*Biel Mesquida je pisatelj, pesnik, kritik in vsestranski kulturni zanesenjak: recitator, prevajalec, filmski scenarist, redno pa se oglašja tudi v dnevnem časopisju. Je direktor festivala na Majorki, kjer se vsako leto srečujejo sredozemski pesniki. Njegov prvi roman **Slani mladenič** (1973) je bil dve leti prepovedan zaradi cenzure frankističnih oblasti. Danes velja za eno najbolj inovativnih knjig sodobne katalonske književnosti. V njegovi pesniški ustvarjalnosti izstopa zbirka **Lepa dežela, v kateri si moški želijo moških** (1974/1985), omeniti pa velja tudi zbirko kratke proze **Neumnosti** (1990), roman **Excelsior ali zapisani čas** (1995) in zbirke novel **Tebe imam rad** (2001), **Podrobnosti tega sveta** (2006) ter **Acrollam** (2008).*

**Lepa dežela, v kateri si moški želijo moških
(1974/1985)**

Uganka

Imel sem moškega med stegni in sem izvedel, kako krhki so
vrtovi.

Park je temačen, ko gredo na lov, med vonjem
oleandrov, zadrga in slina na kipu, ki predolgo hodi
do tega kraja.

Imel sem moškega med ritnicami in sem izvedel za lepoto
umorjenih užitkov.

Mladenič iz soli

Vlekel sem tvojo lepoto po tisti plaži
v temi, valovi so brisali tvoje sledi,
ki jih je bilo slutiti le na robovih pen.

Bil si od vedno tam, medtem ko je tvoj ostri stas
prodiral v globočine strasti in zvezd.

Lopaticice zaprhutajo kot peruti, ko se skloniš, da bi pobožal
razprto školjko, ki jo pobereš in jo skriješ
v kožo kopalk, v bližino skodranih volnenih
valov in obilne sposobnosti dajanja užitka.

Subverziven protestni shod

Njihov pohod je dvigoval kožo pogledov, odpiral je
jarke pohote po celi dolžini Ramble.

Vsakodnevni zmenek s temo in s prikrito ljubeznijo je postal
slast gibanja in agresiven sprevod,
ki korak za korakom lomi rešetke
pravil.

Gre za silen konjski sprevod, ki dviguje prah, hujši je od
potresa, ker pri opazovalcih razkriva neizpovedane,
neizpovedljive odločitve v prid
razuzdanosti, ki je vsakega od njih zalila v zasebnih
kletih, vsak dan, a na skrivaj.

In na tak način, v vijoličnih hlačah, ki so se tesno oprijemale
elastičnosti mišic, kajti vijolična poudarja
obseg splovila s kruto
lepoto in drobi in zdrobi vse strahove zaradi
od družin prepovedanih užitkov, razcefra kartonske
zidove, ki množici preprečujejo pogled na vse te
brezmejne plaže in morja.

Nizki relief, osvetljen z baklami

*(V spomin neznane grškemu kiparju iz leta 525 pr.
n. št., ki je raziskoval ritem dejanj in globino erotičnosti
na frizu, ki ga ni, kot pravijo, nikoli dokončal)*

Zdijo se zelo mladi.

Poglejte jih.

V naročju nosijo snope dračja.

Smejejo se.

Mar ne čutite porednega teka, da bi prvi
prispel
do ognjišča, ki so ga bitke časa in čas sam izbrisali?

Ne razmišljajte kot arheologi.

Živi so in trepetajoči plamen osvetljuje njihovo goloto
z veličastnostjo.

Prisluhnite jim.

Pojejo, pojejo in nihče ne more niti pomisliti, da bi pesem
lahko ranila predsodke
naših pogledov, ki so prikovani na rešetke reda.

Ritual je treba razložiti,
jasno izrisano procesijo kože, spolov, ramen, ki
potiskajo
voz, naložen z mirto,
procesija, poveljučana v marmorju, nosi darove:

vsi kelihi so polni vina,
vsi kelihi so polni mleka, dvigajo jih dolgi, nežni
prsti,
vsi kelihi so polni sperme, vlažni od lune in
elastičnosti
sprijetih teles
na srebrnini, ki se blešči zaradi orgazmov.

Treba se bo potruditi,
strogi obiskovalci, ki nosite prstan in imate družinsko
izkaznico,
stopiti bo treba v vode lepote,
da boste odkrili, kako se iz tega sprevoda efebov z
girlandami
izvije,
dvignjen na raven kiparskega kanona,
ožarjen bel sij,
množica ogledal, prebodenih s športnimi
zmagovalci,
ki jih bodo potem vrgli v plamene
bakel,
da postanejo vzorniki upora.

Barcelona, 1. junija 1974⁶

Prevedla Simona Škrabec

Maria-Mercè Marçal

(Ivars d'Urgell, 1952 – Barcelona, 1998)

*Maria-Mercè Marçal je **Lunino votlino** (1977) odprla z grenko popotnico: »Sem ženska / iz nizkih slojev zatiranega naroda.« Ta »motna modrina trojnega upornišтва« ji je omogočila ustvariti enega najbolj zanimivih opusov v katalonski poeziji z zbirkami **Žalna čarovnica** (1979), **Sol v rani** (1982), **Nedostopna zemlja** (1982) in **Sestra, tujka** (1985). V slovenskem prevodu Simone Škrabec imamo njen edini roman **Trpljenje Renée Vivien** (1994), ravno tako kot tudi pesniško zbirko **Stopljeni led** (1989). Marçal se v teh delih posveča iskanju novega imena za ljubezen, v katerem bi imela prostor tudi lezbična strast. V romanu pa skozi portret francoske pesnice angleškega rodu Pauline Marie Tarn oživi Pariz z začetka 20. stoletja. Roman je izšel tik pred avtoričino smrtjo, leta 1995, kot njeno edino prozno delo. Umrla je za rakom, stara komaj 46 let.*

⁶ Mesquida, Biel. »Endevinalla«, »Adolescent de sal«, »Manifestació subversiva«, »Baixos relleus amb alimares«. El bell país on els homes desitgen els homes. Barcelona: Glauco, 1985, 29, 31, 39, 51.

Razmišljanje o furijah (1993)

[...] Vprašanje jezikovnih pravic te je spomnilo na to, da je dejansko vsak jezik seksističen, in pomislila si, do kolikšne mere ti je tvoj lastni jezik sovražen. Zato si se vprašala, ali ima vse to vpliv na tvoje pisanje. Ni dolgo, odkar si prebrala razpravo o povezavi med »žensko in jezikom«, ki se na neki čuden, morda absurden način vsebinsko povezuje s prizorom, ki si mu bila priča po golem naključju pred nekaj urami v parku: V njem so sodelovali dve mladi odrasli ženski, šestleten deček in štiriletna deklica. Dovolite mi, da se za trenutek prelevim v vseprisotnega, čuvajočega Očeta-in-Boga, ki s svojim budnim očesom opazuje svet izza večernih oblakov. Zdi se, da se vračajo domov. Fantek vozi kolo nekoliko spre-daj; punčka drži za roko žensko, ki se zdi njena mama. Druga ženska hodi vštric. Nenadoma deček opazi klanec na ulici in se odloči, da bo vsem pokazal, kakšen junak je. Zapelje po enem robu, se spusti dol po drugem, upa si tvegati in poskus mu uspe. Ženski ga počakata, občudujejo ga opazujeta in glasno izražata svoje odobravanje. Nenadoma se ena od njiju radostno obrne proti deklici: »Poglej ga no, poglej, kako je spreten! A ni krasno, kaj zna? No, reci mu tudi ti: bravo, *campeón*!« Dekletce ne razume dobro, kaj hočejo od nje, zato tudi ničesar ne stori. Ženska vztraja: »Reci mu no bravo, *campeón*, bravo, *campeón*, bravo, *campeón*.« In ker opazi, da je deklica obmolnila, da vztraja v molku, jo napade: »Kaj nimaš jezika?« Še vedno vidim pred očmi dekletce, ki po-kaže jezik v nemem zanikanju svoje nemosti. O ženskah in jeziku sem govorila ...

Nenavadno je, da sem se vprašanja nemosti dotaknila ravno, ko sem vam hotela povedati, kako težko je zame začeti govoriti – ali če sem bolj natančna, začeti pisati – o ženskah in pisanju. Za zdaj sem vam natresla le nekaj nepovezanih motivov in argumentov, samo prgišče vtisov – a bi lahko s takimi primeri nadaljevala še ure in ure ... Mogoče se vam še vedno zdi, kot se je meni zdelo na začetku, da za pisanje ni treba drugega kot potegniti za eno od mnogih rdečih niti in ji slediti do konca, se pravi, da je treba zgolj razdelati in konkretizirati teme in namere. Druga možnost je, da si poskusimo utreti pot skozi to zapleteno štreto, ne da bi se odrekli kakemu vprašanju – tudi tistim ne, ki jih sploh še nisem omenila – z name-nom, da bi našli osrednjo os, okrog katere se smiselno in dosledno organizirajo vsi drugi elementi.

Toda zapreka se še vedno dviguje pred menoj: na začetku sem tej zapreki dala naslov poročilo, a zdelo se mi je vedno bolj neberljivo in goljufivo, zelo počasi sem odkrivala, kje je pravzaprav jedro vsega, ni šlo za nekaj zunanaj mene, ni šlo za nič objektivnega – ali subjektivnega –, ni šlo za razliko med tistim, kar so od mene zahtevali, in tem, kar sem bila zmožna narediti, temveč za nekaj, kar tiči globoko v meni, šlo je za fosilizirano praznino, ki je nisem identificirala, ki se skriva v nekem meni nezna-nem kotu mene same.

Spomin erinij

Nenadoma se mi je vse razjasnilo. Če drugega ne, sem našla besedo, s katero sem lahko stvar poimenovala: besedo s starimi mitološkimi koreninami, povezano s

strahotnimi, grozljivimi ženskimi prikaznimi, ki so bile željne krvavega maščevanja: furije. Ja, šlo je za furijo, v meni se je vzbudilo takšno premočno, nasilno čustvo furij. To je tisto, kar mi je naredilo vozle v grlu in mi ni pustilo govoriti. Furija se je postavila med mene in besedilo in mi preprečevala, da bi misel tekla brez zaprek, urejeno, beseda za besedo. Brezmejna, prej neznana furija je bila mogoče nekaj podobnega tistemu občutku, zaradi katerega se je Lotova žena spremenila v solni stebel, ker je preslišala ukaz in se še zadnjič ozrla na rodno mesto, pa jo je božja jeza okamnila. Take vrste furija ni sposobna govoriti; samo dvoje poti ima: molk in neoblikovan zvok ali pa stokanje in kričanje. Gre za barbarsko in nerazumljivo govorico v smislu tiste a-lirične pesmi, ki so jo Grki pripisovali furijam, oni so jim rekli erinije, bile so antagonistke in sovražnice Apolona, boga z liro, zaščitnika glasbe in poezije, tistega, ki je vodil in predsedoval poplesavanju muz.

Anna Irriarte je v nedavnem predavanju spregovorila o tem nasprotju med erinijami in muzami, in sicer na podlagi različnega razumevanja spomina. Muze, ki so lepega videza in sladkih gibov, se spominjajo le junaštev in zmag, s katerim je treba slaviti junake – tako Iliada kot Odiseja na primer se začneta z nagovorom muz – da bi s takšno pesmijo pozabili na žalost in skrbi. Erinije so nasprotno kot psice, žejne krvi. Vohljajo po spominu, da bi odkrile krvavo sled starih zločinov, in zasledujejo krivce, ne da bi jim dopustile trenutek predaha. Kot sem že omenila, njihov videz vzbuja gnus in grozo: oblečene so v črna oblačila, imajo vampirska usta, namesto las jim glavo krasijo kače, v rokah nosijo biče in bakle, premikajo pa se v velikih skokih, tako da lahko

vsakokrat s svojo težo poteptajo izbrano žrtev. Literarno delo, v katerem imajo te osebnosti glavno vlogo, je ena od Ajshilovih tragedij, zadnji del Oresteje, v katerem neusmiljeno preganjajo Oresta, ker je ubil mater. Oresta brani in ščiti Apolon, v Atenah so mu sodili porotniki na Areopagu, a je bil na koncu oproščen, ker je zanj volila boginja – Atena – in njen glas je bil odločilen, nagnil je tehenco na njegovo stran. Razpravljanje na tem sodišču v prid Oresta je izjemno važno, ker so bili v tej razpravi ustvarjeni ideološki temelji patriarhata. Zelo pomembno pa je tudi to, da je bila tista, ki je stvar odločila, ženska, Atena, boginja, ki je zaščitnica filozofije. Ampak Atena, če se tega še spominjate, je ženska, ki ni nikoli spoznala svoje matere: rodila se je popolnoma oblečena in do zob oborožena iz Zevsove glave. Krog se tako sklene: Ženska brez matere odloči, da je treba oprostiti morilca matere. Erinije so s tem udomačene in v mestu lahko zavlada mir.

Patriarhalna civilizacija je zgrajena, če sledimo niti, ki nam jo ponuja ta zgodba, na izvornem matricidu, kakor trdi tudi Luce Irigaray. Kaj to pomeni? Mogoče lahko to najboljše razložim z zgodbo »Smrtonosno mleko« Marguerite Yourcenar: Trije bratje poskušajo zgraditi stolp, a ne znajo premagati vremenskih nevšečnosti, zaradi katerih se stavba vedno znova poruši, dokler se ne spomnijo stare vraže, da je treba v strukturo stavbe vgraditi okostnjaka, da bo tako trdno stala. Drug drugega začnejo opazovati z nezaupanjem in z neizgovorjenimi namerami: vsak bi lahko postal žrtev ali birič. Da bi premagali to prikrito sovraštvo, se odločijo, da bodo žrtvovali eno od svojih soprog. Z žrebom določijo, katera bo na vrsti. Ženska je mati dojenčka in jih zato prosi, da

naj, ko jo bodo zazidali, pustijo v višini njenih prsi dve odprtini, da bodo lahko vsak dan tja pripeljali sinčka in ga bo ona lahko podojila, dokler bo v njej še kaj življenja. In potem prosi, naj pustijo odprtino tudi v višini oči, da bo videla, ali otroku mleko dobro dene. Legenda pravi, da je mati tako hranila svojega sinčka več kot dve leti, čeprav so bile jamice njenih oči že prazne, čeprav se je spremenila v okostnjaka, ki je zagotavljal trdnost in pokončnost stolpa: mati brez obraza, zazidana in ujeta, je bila zmožna hraniti otroka tudi po smrti. Postala je nevidna opazovalka, ki ni ne živa ne mrtva, je okostje in temelj falične stavbe, je lepo, mitološko truplo, ki nam ga patriarhat ponuja v zameno za Mater.

»Ženske smo deklice brez matere v patriarhalni družbi,« je zapisala Adrienne Rich in pri tem citirala esej Phyllis Chesler, ki govori o ženskah in norosti. Če besedo »ženske« zamenjamo s »pisateljice«, se lahko ponovno vrnemo na izhodiščno razmišljanje o »ženskah in pisanju«. In kaj je hotela Phyllis Chesler povedati s to mislijo? Preprosto to, da

ženske niso imele ne moči ne premoženja, ki bi jih lahko prenesle na svoje hčere, ker so bile odvisne od moških, kot so otroci odvisni od žensk; edino, kar so lahko storile, je, da so svojim hčeram pokazale način, kako preživeti v patriarhatu, kako biti prijazne in se združiti z močnimi moškimi, ki imajo ekonomsko moč.

Še nekaj je res, in sicer da je patriarhat odrekal ustvarjalno moč ženskemu principu, da je genealogija Kulture – ki ni dosti drugačna od rodbinskih vezi – izključno moška genealogija, v kateri so našle prostor le redke ženske, in še te le zato, ker jih je kdo tja »povabil«, »posvojil«,

»priznal«. Vedno je lahko vstopila le ena sama naenkrat, brez vsake povezave z vsemi drugimi, dostop je imela le v Imenu Očeta. Ne obstaja ženska genealogija kulture, kakor tudi ni ženskih rodbin. To lahko povem tudi drugače: če zgodovino razumemo kot pripoved, ki se prenaša iz roda v rod, ki preteklosti podeljuje smisel in nam omogoča, da se poistovetimo z nekim narodom in z neko kulturo, moramo priznati, da igrajo v veljavni verziji te zgodbe pomembne vloge izključno moški, čeprav pripovedovalec pogosto nastopa v preobleki vsevednega in se zdi, da je tako objektivni, kot bi bil lahko samo Bog. Vrnimo se torej na začetek: tudi danes, na koncu drugega tisočletja našega štetja, vsaka ženska še vedno bere takšno zgodbo, a ji za to ni treba knjig, bere jo povsod, z nevidnim črnilom je napisana na stene, na ulice, na obraze in na telesa ljudi. Zaradi tega matere svoje hčere spodbujajo, naj zakličejo: »bravo, *campeón*«. A tu in tam se kako dekletce tudi ustraši, da je izgubilo zmožnost govora, ker ni znalo izgovoriti tega, kar so od njega pričakovali. Ni se znalo zoperstaviti drugače, kot da je obnemelo, s telesom, s histeričnim simptomom. Zgodbe ne obstajajo samo v knjigah, čeprav so tudi v knjigah in tam morda najbolj vplivne. Ne v vseh knjigah, seveda ne. Res je, da v zadnjih desetletjih, čeprav zelo previdno, začenja krožiti ideja, da lahko obstajajo drugačne perspektive, da lahko obstajajo drugačne vrste zgodb, da je lahko izbor glavnih junakov in nepomembnih spremljevalcev čisto drugačen. Ta zgodba, ki je šele v nastajanju, je samo nastavek nečesa, ker je treba v tej luči potem ponovno prebrati in ponovno interpretirati prejšnji argument, vse, kar bomo spremenili v prihodnosti, bo spremenilo tudi preteklost.

Ta novi pogled nam lahko prinese možnost, da razbijemo dihotomijo, ki se je ne more otresti nobena ženska pisateljica, kakor tudi ne nobena ženska, ki hoče igrati družbeno pomembno vlogo: ali se skrije za Atenin model, da postane hčer brez matere in se rodi slavno kar iz glave svojega očeta, popolnoma oblečena – kajti nihče, niti ona sama, ne sme nikoli vzpostaviti stika z lastnim telesom, s svojim golim spolom. Druga možnost je, da ženska postane utelešenje erinije, da postane furija – »ženski svet, ki ne zna živeti ..., ker nosi v sebi tako globoke izgube«, kot je nekoč zapisala Marguerite Yourcenar.

Prej sem omenila težave, da bi zmogla napisati tole besedilo, da sem prepoznala podobo furije, ki mi je onemogočala besedo in je postala zapreka, ki me je paralizirala. Zdaj pa bi rekla, da je imela ta zavora vzrok v trku dveh nasprotujočih si sil, nobena ni mogla zmagati, nobena, vsaj na začetku, ni imela imena. Nekoliko bolje povedano: če sem furijo sprva prepoznala kot zavoro, kot protisilo, ki mi je bila v škodo, je bilo tako zato, ker se je uspešno skrivala za zaimkom »jaz«. Ta »jaz« je tisti, ki ste ga v končni fazi povabili na to predavanje, ker se je določeno število moških strinjalo s tem, da je moja beseda vredna pozornosti. Moj »jaz« se je hotel predstaviti pred zbranim občinstvom kot Atena, ki je oblečena skočila iz Zevsove glave: do zob oborožena. S tem orožjem sem si nameravala utreti pot med kulturnimi veličinami: z argumenti, ki bi bili ostri in prodorni kot sulice, s teorijami, za katerimi bi se lahko skrivala kot za oklepom ali za ščitom. Toda furija me je prisilila, da sem zavohala odsotnost žensk v kulturi, da sem prepoznala temeljno

ranljivost vsake ženske, ki ne pozna matere, zato nisem zmogla drugega, kot da izdavam neoblikovan stok, nepriimeren za nastop pred civiliziranim občinstvom.

Tudi dandanes, ko se bližamo tretjemu tisočletju, kultura še vedno počiva na simbolnem redu Očeta, a na obrobju, v razpokah, se pojavljajo nova razmišljanja, ki ne samo kritizirajo moški centralizem, ki odbija vse, kar je drugačno, temveč odpirajo možnost, da se izrazi ženska identiteta. Iz najrazličnejših teoretskih zornih kotov se govori o kritiki patriarhata, o obnavljanju ženske zgodovine, govori se o ženskem okolju, iz pozabe so bile rešene avtorice in besedila. Še vedno je treba ogromno postoriti, vseeno pa lahko trdimo, da so ženske začele pot, ki jih bo rešila tega, da živijo obsojene kot sirote po materi: a ne gre za položaj, ki bi nam ga kdo podaril, temveč smo si ga priborile same. Prej sem omenila, da je mogoče odiranje na rob, ki ga je bila deležna katalonska kultura, primerjati z obrobno žensko kulturo. Kdor se rodi v dominantni kulturi – pa naj gre za prvi ali za drugi primer –, je od začetka vključen v dobro izoblikovan okvir, je zakoniti dedič neizpodbitnega premoženja, ki je vsem na voljo, v mrežo odnosov se lahko vključi povsem sproščeno, tako preprosto, kot diha, nobene potrebe ni po tem, da bi se prej spraševal, kam sploh spada, ni se mu treba odločati med različnimi možnostmi, ni treba, da je pripadnost odvisna od njegove volje. Ženske pisateljice in tudi vsi tisti, ki smo se rodili v okviru zatirane kulture, se moramo vedno znova odločati in premagovati, nase moramo sprejeti izziv ohranjanja neke tradicije ali si izmisliti novo, ker moramo najprej izdelati neki drugačen spomin, neko drugačno tradicijo, če naj v literaturi

najdemo prostor zase in se izognemo temu, da bi morale pozabiti na svoje najbolj določujoče izkušnje in če nočemo svojih misli prisiliti v stalno prilagajanje. Moramo se torej spustiti v lov na literarne matere, ki so nam jih zatajili. Kot pravi Virginia Woolf, se od moških pisateljev lahko naučimo le – zdaj govorim samo o literarni umetnosti – spretnosti in poklicnih zvijač, od njih lahko morda dobimo kak uporaben nasvet. Nasprotno pa nam ne morejo povedati ničesar bistvenega, ne morejo nam posredovati krvi in mesa, iz katerih je zgrajeno literarno delo. Ne morejo nam dati niti najtanjše bilke, s katero bi se lahko cepile na drevo skupne tradicije, ki je razvejena skozi stoletja. Veliko se govori o »razlikah«, kadar govorimo o ženskah, ampak ne smemo pozabiti, da če obstaja ženska različenost, potem moramo prepoznati tudi moško različenost, čeprav je ta zase zasedla mesto splošnih spoznanj. Kot pravi Carla Lonzi, »ženska je drugo za moškega, za žensko je drugo moški«. Brati zgodovino, literaturo, umetnost iz te perspektive nas bo brez dvoma pripeljalo do sklepov, ki ne bodo samo površinski. [...]»⁷

Prevedla Simona Škrabec

⁷ Marçal, Maria Mercè. »Meditacions sobre la fúria« (1993). Ibarz, Mercè (ur). Sota el signe del drac. Proses 1985–1997. Barcelona: Proa, 2004, 136–142.

Quim Monzó (Barcelona, 1952)

*Quim Monzó je že s prvimi objavami konec sedemdesetih let osvojil bralno občinstvo, to pa predvsem zato, ker se v svojih delih vedno dotika aktualnih vprašanj. Napisal je tri romane, **Self-service** (1977), **Bencin** (1983) in **Razsežnost tragedije** (1989), a svojo priljubljenost dolguje predvsem mojstrstvu pisanja kratkih zgodb. Leta 1999 je objavil debelo knjigo z zgovornim naslovom **Šestinosedeset zgodb**, v kateri je zbral vse svoje do tedaj objavljene zgodbe in se s tem dejansko umaknil z literarnega prizorišča. Dandanes piše samo še kolumne v dnevnem tisku in se povsem izogiba stiku z javnostjo, nikoli ne nastopa na branjih in ne daje intervjujev. Teh 86 zbranih zgodb nudi strnjen pogled na 25 let nepretrganega ustvarjanja in velja za eno najbolj vplivnih katalonskih sodobnih proznih del. Monzójeva besedila so vedno neke vrste parabole; med čisto običajne dogodke se v njih pogosto vmešajo čudni, če ne kar fantastični dogodki, a vedno z čisto določenim namenom. Pisatelj nam popačen svet prikazuje zato, da bi se zamislili nad svetom, ki se nam zdi normalen in v katerem živimo. V slovenskem prevodu Marjete Prelesnik in Aurore Calvet je izšla njegova najodmevnejša zbirka kratkih zgodb, **Vzrok vsega** (1993).*

Družinsko življenje (1996)

Armand je stekel po delavnici, z usti je oponašal motor in s stopali trl po tleh raztresene lesene ostružke, da so karseda glasno hreščali. Dvakrat je obkrožil mizarski pult, ogledoval si je na steni obešene žage samice, žlebičla, primeže, obličje. Vse orodje je bilo lepo pospravljeno, vsak kos je imel točno določen prostor (označen z bolj ali manj nerodno zarisanim obrisom predmeta). Potem se je zapodil po hodniku, za katerim so se začenjali bivalni prostori. Delavnica strica Reguarda je bila v zadnjem delu hiše. Odrasli so k njemu hodili skozi sprednja vrata, a Armand je rajši uporabljal delavniški vhod. Všeč mu je bilo, da je imel stric delovno mesto tik ob svojem bivališču. Sam je namreč živel v stanovanju, očetova delavnica pa je bila v nekem pritličju štiri ulice stran. Tudi z drugimi bratranci je bilo tako. V vsej rodbini je imel samo stric Reguard delavnico povezano z bivalnimi prostori. Ločevala ju je majhna sobica, v kateri se je kopičila razna navlaka. Takoj za njo je bila dnevna soba z jedilnico, v kateri so bili velika miza, lestenec ter naslanjači in od koder je bilo videti hodnike in vrata v druge sobe.

Ko je Armand vstopil v dnevno sobo, so bili tam že vsi. Pozdravljali so se s poljubi na lica, se smejali in govorili vedno glasneje, kot bi hoteli drug drugega preglasiti: njegov oče, njegova mati, bratranci, stric, tete, drugi strici in zraven njih daljni bratranci, ki v resnici niso bili več njegovi bratranci, a so jih imenovali tako, ker so pripadali preveč oddaljenim vejam družine, da bi še kdo vedel, s kakšnim imenom bi morali označiti sorodstveno vez, ki jih je družila.

Pojedli so kosilo. Obed je trajal dve uri, a takoj nato so se le še udobneje namestili za mizo in prostor je počasi preplaval dim cigar. Prazne steklenice šampanjca so se kopičile v sobici med delavnico in bivališčem, tete so neprenehoma rezale torte, starejši bratranci pa so menjavali plošče. Zrak je bil gost, z okusom po čokoladi. Mlajši bratranci (Armand, Guinovarda, Gisela, Guitard, Llopart ...) so prosili za dovoljenje, da vstanejo od mize, in so stekli v Eginardovo sobo, da bi se igrali z lesenimi hišicami, ki so imele strehe, vrata in okna pobarvane s pisanimi barvami. Vrata otroške sobe so ostala napol odprta in Armand je lahko s kotičkom očesa opazoval harfo, ki je stala v kotu na hodniku. To harfo je stric Reguard izdelal pred tridesetimi leti. Bila je v ponos celotni družini (to je Armandov oče rekel vsakokrat, ko so govorili o tem), ker se je v njeni izdelavi mizarski poklic združil s spretnostjo izdelovalca glasbil. Armand je harfo strica Reguarda vedno videl na enem in istem mestu v kotu hodnika.

*

Bratranec Reguard je vstopil v sobo s solzami v očeh, a nasmejan, ob njem se je trlo odraslih, ki so ga hvalili. V desni roki je držal čokoladni sladoled s koščki poprove mete, levo pa je imel zavito v povoj. Podoben prizor je Armand videl na vsakem družinskem srečanju, pa naj se je družina zbrala pri njem doma ali v hiši katerega od bratrancev, kakor tudi v hišah daljnih bratrancev, ki so pogosto prebivali v drugih mestih. Vedno se je na koncu pojavil otrok s povito levo roko. Povoj je posebej tesno ovijal predel okrog prstanca. Armand je vedel, da prsta

pod povojem ni več in da na njegovem mestu, ko bo povoj odpadel, ne bo ostalo drugega kot majhen štrcelj z gladko zaceljeno brazgotino. Kot že tolikokrat je Armand tudi zdaj s pogledom preletel roke vseh družinskih članov. In kot vedno je tudi tokrat ugotovil, da vsem, ki so starejši od devetih let, na levi roki manjka prstanec.

Armand je pred kratkim dopolnil sedem let in tokrat se je prvič zavedel, da ni naključje, da na vsaki družinski zabavi eden od otrok ostane brez levega prstanca. Do tistega dne si s tem nikdar ni belil glave. To že, videl je, da so vsi starejši otroci brez prstancev. Toda to se mu je zdelo povsem normalno. Na te stvari je vedno gledal tako. Zdelo se mu je, da je to nujno za prestop v odrasli svet. Vsi člani njegove družine so nekoč izgubil prstanec. Razlog za to mu ni bil znan in o njem se tudi nikoli ni spraševal. Na svetu je bilo pač toliko stvari, ki jim ni vedel razloga in za katere je vedel, da jih ne bo mogel razumeti, dokler ne odraste. Zato ga takšna malenkost ni prav nič zanimala, bolj so ga skrbele druge stvari: požrtvovalni duh psov bernardincev, izvor življenja ali kdaj je neki igralec v ofsajdu. Iz njegovega zornega kota se mu je zdelo, da je za to, da postaneš najstnik in zapustiš otroški svet, treba izgubiti prstanec na levi roki. To se mu je zdelo tako razumljivo, normalno in zaželeno kot izguba mlečnih zob.

Toda ko je začel hoditi v šolo, ga je presenetilo, da obstaja veliko odraslih, ki so očitno brez zapletov ohranili pet prstov na vsaki roki. To se mu je zdelo presenetljivo, čudno in celo neprijetno. Postal je ponosen na to, da je član družine, v kateri vlada nekakšen logičen red. Ko so tako minevali meseci v družbi drugih otrok, je prišel do sklepa, da so se vsi člani njegove družine poškodovali in

pri tem zaradi nekega nesrečnega naključja vedno izgubili prav prstanec. Sošolec, s katerim je sedel v klopi, mu je razložil, da je izguba prsta značilna mizarška poškodba. Mizarju, ki stanuje v bližini njegove hiše (mu je rekel), manjkajo kar trije prsti. Sošolcu je mama povedala, da se dosti mizarjev poškoduje na podoben način, ker se hitro zgodi, da si s krožno žago odrežejo ta ali oni prst. Armand pa je vedel, da v njegovi družini ni bilo čisto tako. Res so bili vsi mizarji, toda prstov jim ni odrezala ne krožna žaga ne kakšen nesrečen slučaj. Ko so otroci stari devet let, še niso mizarji; morda še sploh ne vedo, ali bodo to kdaj postali, in to kljub temu, da so v njegovi družini od vekomaj vsi člani kazali izrazito nagnjenost k temu poklicu ter je razen redkih izjem skorajda vsak res postal mizar.

Armand je cele noči premišljeval o tem. Mogoče obstaja kakšno cehovsko pravilo, ki zahteva, naj si odrežejo prstanec? Morda prste otrokom režejo zato, da bi se navadili na tovrstne poškodbe. Izguba prvega prsta naj bi jim pregnala strah pred izgubo drugih prstov. Povzročila naj bi, da bi se prepričali, da to ni nič hudega. Vlila naj bi jim pogum in jim pomagala, da bi se opravljanja poklica lotili s hrabrostjo. Tega ni mogel preveriti. Poleg tega mu je po glavi plesala misel na očeta nekega otroka iz sosednjega razreda, ki je bil tudi mizar, a ni imel nobene odrezanega prsta (to je ponovno preveril vsakokrat, ko je ta človek po pouku prišel iskat svojega sina).

*

Glede na to, da odrasli v tem niso videli nobene tragedije in so bili v trenutku izgube prsta videti še posebej

srečni (posebej še starši otroka, ki so mu amputirali prst), tudi Armand tega ni imel za nič tragičnega. Vsaj do tistega popoldneva pred dvema letoma ne, ko se je prvič zavedel, da vsak član družine kmalu po dopolnjenem devetem letu nekega dne izgubi prst in da se bo to nekoč zgodilo tudi njemu. Tistega dne je prvič občutil strah. Bil je v sobi z drugimi bratranci in igrali so se z lesenimi hišicami. Eginard, Gisela in Gimfreu so že imeli odrezan prst. Llopart in on pa sta imela še vedno vseh pet prstov in sta bila zato še vedno videti nekam otroška. Ko se je Eginard za trenutek dvignil od igre, se mu je Armand približal, pogoltnil je slino in ga vprašal, kako gre ta stvar z izgubo prsta. Llopart, Gisela in Gimfreu so za trenutek obrnili glavo, a že v naslednjem hipu nadaljevali z igro. Vstopali so v hišice in izstopali iz njih. Mogoče zato, da bi pridobil čas, ga je Eginard prosil, naj ponovi vprašanje. Armand pa ga je razširil: kaj se dogaja z našimi prsti; malemu Reguardu so ga odrezali danes; in vsakemu drugemu se prej ali slej zgodi isto, kmalu po tistem, ko dopolni devet let. Llopart ju je opazoval, ne da bi kaj razumel. Eginard je vstal, Armanda nežno pobožal po glavi in ga odvedel iz sobe. Armand je vztrajal: kako je mogoče, da vsem članom družine manjka isti prst na levi roki, vsem drugim ljudem pa ne? Armand je opazoval Eginardov prst, ki je bil odrezan tik ob sklepu. Brazgotina je bila gladka, lepo zaceljena.

In zakaj je moral biti ravno prstanec leve roke, zakaj ni mogel biti mezinček desnice ali eden od obeh kazalcev? Je šlo morda za neke vrste higienski razlog, ki so ga ljudje tekom stoletij pozabili in ga zdaj ni več mogoče doumeti? Gre za globoko zakoreninjen običaj, toda kje ima svoj izvor? Je minilo že dosti stoletij, odkar se izvaja

ta običaj? Ali gre morda samo za desetletja? Tistega dne, ko je končno dopolnil devet let, ga je njegov oče našel v postelji s solzami v očeh.

– Nočem, da mi odrežejo prst.

– Ja kaj pa govoriš.

– Hočem ostati normalen kot drugi otroci v šoli.

– Tega, če si ali nisi normalen, ne moreš meriti po tem, koliko prstov imaš.

Obrisal mu je solze, mu razložil, da je normalnost kulturna vrednota in zato zelo relativna. Obstajajo ljudje, ki si postrizžejo lase skoraj do golega, in drugi, ki jih nosijo dolge; so ljudje z brado in brki, pa takšni, ki nosijo samo brke ali samo brado, in spet drugi, ki se gladko brijejo; obstajajo ljudstva, pri katerih se depilirajo moški in ženske, in tudi takšna, kjer to počno samo ženske. Strizemo si nohte in ravno to nas razlikuje od živali in primitivnih ljudstev, ki imajo zelo dolge nohte. Armand se s temi primerjavami ni strinjal: lasje in nohti ponovno zrastejo, prsti pa ne. Skozi okno je posijalo sonce; oče in sin sta opazovala tople proge, ki jih je zarisalo na pod.

– Ni se ti treba odločiti takoj.

– Dovolj sem razmišljal in nočem.

– Zakaj?

– Zato, ker z odrezanim prstom ni mogoče igrati na harfo.

Še samega sebe je presenetil. Izrekel je besede, ne da bi prej kaj pomislil. Kljub temu da o tem še nikoli ni razmišljal, je bilo za druge in tudi za očeta kaj lahko sprejemljivo, da hoče postati harfist. Zato se je tega razloga krčevito oprijel. Pred nekaj meseci je po televiziji videl reportažo o Nicanorju Zabaleti, ki je igral na harfo in je

za to nedvomno potreboval vse prste. Harfist potrebuje vse prste. Oče ga je opazoval z resnim obrazom. Še nikoli ga ni videl tako resnega.

– Če ti je všeč glasba, ostaja veliko različnih instrumentov. Ni treba, da je ravno harfa.

– Meni je všeč harfa.

– To praviš zaradi harfe, ki jo ima stric. Toda svet glasbenih instrumentov se ne konča s harfo.

Armand je naslednje mesece preživel v nestrpnosti. Živel je obseden od prstov. Opazil je, da veliko ljudi nosi prstane na prstancu leve roke. V družini so nosili prstane na mezinu in pri sleherni poroki se je duhovnik znašel v zagati, ko je prišlo do trenutka, v katerem si ženin in nevesta natakneta prstana. Nekoč je Armand na cesti videl človeka, ki mu je manjkal prstanec, in takoj je začel raziskovati, ali je šlo za kakega oddaljenega sorodnika, ki ga ni poznal. Mogoče so bile na svetu tudi druge družine, ki so imele enak običaj? Mogoče so bili tudi drugi s podobnimi običaji: amputacija drugih prstov ali drugih delov telesa zaradi ... No, zaradi česa le? Kakšen razlog ima lahko vse to? In kaj so storili z odrezanimi prstanci? So jih pokopali? Armand si je predstavljal, kako jih zakopljejo v navpičnem položaju kot špargljeve poganke na majhnih pokopališčih za prste. Mogoče jih upepelijo.

Počasi je začel gledati starše in druge sorodnike z drugačnimi očmi. Kako je mogoče, da so tej čudaški tradiciji sledili brez vsakega občutka sokrivde? Zato ker nikomur več ni zaupal, je spal z levo roko skrito pod blazino. Prepričan je bil, da je popolnoma nemogoče, da bi mu odrezali prst, ne da se bi pri tem zbudil. Morali bi mu namreč odmakniti glavo, dvigniti blazino in ga prijeti za

roko. Včasih je sanjal, da so mu starši (z svetniškim obrazom) kljub vsej njegovi previdnosti uspeli dvigniti glavo in blazino, izvleči roko in z enim samim udarcem mesarske sekirice odrezati prst.

*

Ko so mu povedali, da je naslednjo nedeljo na vrsti družinsko srečanje, ga je prevzela panika. Prvič je bil med kandidati, določenimi za izgubo prsta. Med vsemi bratranci sta imela on in Guitard največ možnosti za izgubo prsta. Oba sta bila že stara devet let. On pred tremi meseci; Guitard pa pred sedmimi. Če bi pri tem kaj veljal starostni red, potem bi moral biti na vrsti Guitard. Toda amputacije do sedaj niso upoštevale starostnega reda, zato ni mogel biti povsem prepričan, da tokrat ne bo doletelo prav njega.

Prišla je nedelja, a nobeden od njiju ni izgubil prsta, odrezali so ga Teodardu, bratrancu, ki še ni dopolnil devet let (manjkal mu je en mesec) in ki načeloma ni bil na vrsti. Guitard je bil besen. Njemu bi morali odrezati prst, in nikomur drugemu. Razložili so mu, da je bil bratranec na vrsti prej zaradi upravičenega razloga: Teodardova mati je bila noseča in z zadevo so hoteli opraviti čim prej, da jim na amputacijo pri starejšem otroku ne bi bilo treba misliti po tem, ko bi dobil mlajšega bratca. Armand je bil zaradi Guitardove jeze očaran. Vprašal ga je, ali ga nič ne prizadene, da mu bodo odrezali prst. Kako naj bi ga pa to prizadelo? Ravno obratno, ne samo da se mu to ni zdel noben problem, temveč se je ob Armandovem vprašanju celo začudil.

– Saj ti vendar ne prerežejo grla! Odrežejo ti samo prst, in ne najbolj pomembnega.

Guitard si je močno želel postati velik. Zato je na naslednjem družinskem srečanju ves ponosen vihtel obvezano roko ter stekel proti sobi, kjer so se drugi otroci igrali z vlakci v miniaturo.

*

Ko se je rodil novi bratranec (dali so mu ime Abelard), je bilo okrog njegovega rojstva veliko razburjenja, na tiho izgovorjenih pripomb in nenadne tišine, vsakokrat ko je v sobo stopil kak otrok. Seveda je ta skrivnost vzbudila Armandovo radovednost. Toda šele tri dni kasneje je izvedel, zakaj: Abelard se je rodil s šestimi prsti na levi roki.

Vsa družina je bila čisto iz sebe. Kaj bodo morali storiti, ko bo Abelard star devet let? Če mu bodo odrezali prst, bo imel še vedno deset prstov, in ne devet kot vsi ostali. Nekateri so menili, da bi mu bilo treba odrezati dva prsta, ker bi le tako postal enak ostalim. Spet drugim se je zdelo pretirano, da bi mu odrezati dva prsta, če so vsem drugim družinskim članom odrezali samo enega. Treba mu bo odrezati en prst, in konec. To so počeli od vekomaj in nobenega razloga ni bilo, da bi običaj spremenili. Mnenja so se začela cepiti, razprave so se podaljševale in veliko je bilo okolišenja. Končno so prišli do sklepa, ki je bil čisto jasen – da je šlo za izjemen primer in da je bilo treba zaradi tega zanj določiti izjemno pravilo. Poleg tega ni bilo nobene potrebe, da bi z odločitvijo hiteli. Še leta je manjkalo, da bo Abelard star devet let in bo treba sprejeti dokončno odločitev.

Ta pomirjujoči sklep je zvođenel, ker se je le nekaj tednov kasneje rodila sestrična Gerarda: tudi ona je imela prst več, tudi ona na levi roki. Nič več torej niso mogli govoriti o izjemnem primeru in končno so se pojavili prvi resni dvomi. Nobenega smisla ni imelo z dokončno odločitvijo odlašati do tedaj, ko bosta Abelard in Gerarda stara devet let. Stric, ki je bil po poklicu stenotipist in ljubitelj francoskega jazza, je vprašal, kakšen smisel ima nadaljevati s tradicijo. To je bil izziv, ki ga je družina potrebovala. Nanj so se odzvali enoglasno. Nihče ne more postaviti pod vprašanje na veke veljavne dediščine zaradi dveh otrok, ki sta se čisto slučajno rodila s šestimi prsti na roki. Disident je spoznal, da je bilo njegovo vprašanje nepotrebno in neprimerno, in on sam je z avtoriteto in odločnostjo določil datum za naslednje srečanje: čez dober mesec, na začetku septembra.

Toda le teden kasneje so izvedeli novico, da se je v Barbastru rodil tretji bratranec (iz daljnega sorodstva) s šestimi prsti. Tako je postalo jasno, da se ne da več govoriti o naključju in da odločitve ni mogoče odložiti za naslednjih devet let. Nekateri člani družine so trdili, da je razburjenje nepotrebno: dejstvo, da so se v družini začeli pojavljati otroci s šestimi prsti, je bilo rezultat logične evolucije. Celo stric Reguard je razmišljal, da je po toliko stoletjih (nekateri so govorili celo o tisočletjih) rezanja levega prstanca prišlo do mutacije, ki je na neki način pomenila odškodnino za prst, ki ga bodo morali izgubiti v starosti devetih let. To mnenje so nekateri drugi člani družine razglasili za absurdno, ker so zanikali možnost tako velikih mutacij v tako kratkem času, kot so stoletja ali tisočletja. Toda čisto vseeno je, ali so imeli prav ali

ne. Prvič v vsem tem času se je v družini pojavila globoka razpoka, ki je bila sposobna razbiti enotnost. Na eni strani so bili tisti, ki so bili za to, da je treba otokom, ki imajo na levi roki šest prstov, odrezati dva (prstanec kot zmerom, zraven pa še novoizrasli prst med prstancem in sredincem, ki za zdaj še ni imel imena) in da na to ni treba čakati devet let, temveč je treba to storiti takoj, da bi disidente tako prepričali o moči družine. Na drugi stani pa so bili tisti, ki so menili, da je treba nadaljevati s tradicijo, ki določa rezanje enega samega prsta, in to ne glede na katerokoli možno anatomsko spremembo. V tej razgreti debati se je pojavilo še tretje mnenje, ki je bilo na začetku redko in ki so ga zagovarjali stric stenotipist in dve svakinji. Začeli so govoriti, da je običaj barbarska navada. Najhujše pri vsem je bilo dejstvo, da je nasprotovanje običaju prišlo iz spreobrnjenega dela družine, ki je od nekdaj veljal za najbolj goreče zagovornike. Toda to dejstvo je kmalu izgubilo vsakršen pomen, kajti bloku, ki so ga sprva sestavljali stenotipist in obe svakinji, so se kmalu pridružili vsi. Rodil se je četrti bratranec s šestimi prsti. Vse je bilo v krizi: prišlo je do prvih razhajanj in srečanje, do katerega bi moralo priti na začetku decembra, se je preložilo za nedoločen čas. »Dokler ne bo sprejeta dokončna odločitev.« Toda veliko ljudi je razumelo, da ta izjava ni bila drugega kot izgovor in da nikoli ne bo prišlo do nobene dokončne odločitve.

*

Armandu so kupili harfo. Vpisali so ga v glasbeni tečaj. K pouku harfe je hodil vsak torek in četrtek

po pouku. Vadil je ob koncu tedna, z vztrajnostjo in gorečnostjo, čeprav rezultati vloženega truda pogosto niso upravičevali. Ko je postajalo čedalje bolj jasno, da je družinska navada rezanja prstov postala del zgodovine, se je Armandova obsedenost z igranjem harfe vse bolj izgubljala in počasi je harfa obležala v kotu. Na njej se je kopičil prah, dokler se zanj ni začel zanimati Elisard, eden od bratrancev s šestimi prsti. Vsakokrat ko se je družina zbrala na kosilu pri Armandu (zdaj je na ta srečanja prišlo komaj sedem ali osem ljudi, prej pa jih je bilo vsakokrat vsaj dvajset), je Elisard odšel v Armandovo sobo in igral na harfo. Z vsakim srečanjem je igral bolje. Končno je prišel tako daleč, da je igral skladbe Halffterja, Milhauda in Ginastere ter (na željo družine) paragvajske pesmi in neko mehiško popevko, ki jo je ponavljal vedno znova in znova in vsakič bolje. Armandovi starši so predlagali, naj mu harfo podari. Armand je to razumel kot očitek (ker je nekoč na ves glas razglašal svoje navdušenje nad harfo, zdaj pa se je zanj komajda zmenil). Zanalasč jim je rekel, naj s harfo storijo, kar hočejo. Starši so se odločili, da jo ob naslednji priložnosti podarijo Elisardu.

Toda Elisard ni nikoli več prišel k Armandu domov. Družinska srečanja so se vedno bolj redčila, ker ni bilo več razloga za nekdanjo ceremonijo. Na redka srečanja, do katerih je še prišlo, je hodilo vedno manj ljudi in kmalu je sleherni med njimi našel tak ali drugačen izgovor: pozimi so morali smučat, poleti so morali na plažo in v vseh letnih časih je šlo za neizogibne obveznosti. V nekaj pičlih letih so bila družinska srečanja preteklost, najbližji sorodniki pa so si postali popolni tujci, ki so med seboj govorili kvečjemu enkrat letno po telefonu.

Elisard je bil edini, o katerem so bili obveščeni vsi člani družine. Z leti je postal izjemen harfist (in pravi-jo, da pri tem njegova anatomsko posebnost ni bila brez pomena). Inštrumentu je vrnil prestiž, saj ga v prejšnjih desetletjih nihče ni znal dvigniti na tako visoko raven. Armand je imel o vsej stvari drugačno mnenje. Prepričan je bil, da je bil njegov bratranec izjemno nadarjen otrok, a z leti je postal čisto patetična osebnost: on, harfa in posladkane melodije. Naslonjen na pult v gostilni, Armand gleda televizijo, ki je obešena zraven polic, polnih steklenic, in spet enkrat vidi Elisardov nastop. Obrne glavo, glasno puhne skozi nos, začne grdo govoriti o njem ter na ves glas zahteva, naj se zopet vzpostavi stari običaj rezanja prstanev. Prvi na vrsti pa naj bo ugledni harfist. Ker ga nihče ne posluša, začne razlagati družinsko zgodovino. Prisluhneta mu dva gosta, a se jima zdi, da gre ali za norca ali za popolnoma pijanega človeka, morda celo za oboje hkrati. Le neko dekle ga z zanimanjem opazuje. Ko preneha govoriti, se mu približa. Lepa je, ima bleščeče lase, pramen kostanjevih las ji zakriva polovico obraza, na način, s katerim nekatere ženske poskušajo zakriti dejstvo, da imajo stekleno oko.⁸

Prevedla Simona Škrabec

⁸ Monzó, Quim. »Vida familiar«. Guadalajara. Barcelona: Quaderns Crema, 1996, 11–34.

Jaume Cabré (Barcelona, 1947)

*Jaume Cabré se je uveljavil kot avtor romanov, a svojo priljubljenost dolguje tudi dejstvu, da je v prvi polovici devetdesetih let zelo uspešno sodeloval z domačo televizijsko hišo in da sta tako nastali nanizanki, ki brez vsakega olepševanja slikata usode ljudi v velikem mestu: **Kavarna** je bila na sporedu tri leta, sledila pa ji je še za leto daljša nanizanka z naslovom **Prestopna postaja**. Po Cabréjevih besedah je pisatelj »človek, ki piše«, zato se je pogosto spopadal tudi z drugačnimi možnostmi besednega izražanja, kot so eseji, dramska besedila ali prispevki v dnevnem tisku. Njegova strma pot v sam vrh sodobne katalonske literature se je začela leta 1991 z objavo romana **Gospod sodnik**, ki ga imamo v slovenskem prevodu Simone Škrabec. Prevajalka je prevedla tudi roman **Evnuhova senca** (1996). Kasneje je objavil še zbirko kratke proze **Zimsko potovanje** (2001), iz katere je izbrani odlomek v antologiji. Svojo pisateljsko pot je pisatelj, ki je zbolel za Alzheimerjevo boleznijo in ne sodeluje več v javnem življenju, zaključil z odmevnima romanoma **Šumenje Pamana** (2004),*

ki ga je v slovenščino prevedla Veronika Rot, ter **Confiteor** (2011), ki ga imamo v prevodu Vesne Velkovich Bukilica. Zadnji Cabréjev roman je postal prava prevajalska uspešnica, saj je preveden v kar 36 jezikov, žal ne vedno neposredno iz katalonščine. Precej nenavadno za katalonsko literaturo je, da je Cabréjev literarni svet naseljen z osebami, ki so na tak ali drugačen način povezane s Srednjo Evropo. Zagotovo je bila glasba tista, ki mu je odprla vrata v praške hiše, v hiše usodnega mesta, kjer se je končalo potovanje nesrečne violinistke Terese Planella v romanu *Evnuhova senca*. Ne smemo pa pozabiti niti na druge srednjeevropske glasbenike, ki živijo v njegovih zgodbah, kakor tudi ne na Luwovskega, plemenitega gospoda poljskega rodu, s katerim je v katalonsko literaturo vstopil motiv vampirja. Hkrati si Cabré upa pokazati tudi na najbolj temačne plati srednjeevropskega sveta, v zadnjih dveh romanih se je posvetil razmišljanju o nacizmu. Poleg zanimanja za preteklost in za oddaljene kraje Cabré kaže globoko zaskrbljenost za ideološko razcepljene družbe, pripoveduje o boju za oblast in izpoveduje razočaranje, ker v današnjem ciničnem svetu ni več moč ohraniti idealov.

Balada (2000)

Zorka se ni nikdar več nasmehnila, potem ko so ji odpeljali edino stvar, ki ji je bila draga, njenega sina, po-balina, ki jih je imel že nekaj čez dvajset, a mu je slina še vedno polzela po licih, ki se ni naučil brati, ker so bile njegove oči in njegova pamet preveč zmešane. Toda za vojsko je bil dober, zato so ga odpeljali.

Zorka je pogosto mislila na svojega Vlada in grenko je jokala, ko si je predstavljala, kako mu lahko na tisoče krogel preluknja prazno glavo ali kako ga vojaki brez duše in vere sramotijo, ker se nikoli ni nehal nasmihati s široko odprtimi usti, v katerih je zevala neprijetna praznina. Zorka se je privadila temu, da je sedla v kuhinjo, na mizi rože, tesno potiskane druga ob drugi na plastični tkanini, na njih roke, pogled, uprt v svetlobni madež, ure, ki minevajo v spominu na sinov bedasti smehljaj. Zgodilo se je, da je kakšen popoldan misel zajezdila hitreje, in spomnila se je Vladovega otroštva, ko še nihče ni opazil, da sta otrokova jezik in pamet omejena, in je živela v pričakovanju, da bo sin zrasel kot vsi drugi. In misel se je spustila še bolj nazaj, v prve dni, ko je ostala sama, ker je brezzobi konj potep-tal Petra, njenega občudovanega Petra Stikovića, najmoč-nejšega moškega v vasi, in ona, z Vladom pod prsmi, se je takrat zagledala v življenje s široko razprtimi očmi. In spominjala se je časov, ko je bila še dekle, ko je bila lepo dekle iz Črne hiše in so njeni osorni bratje skrbeli za skup-no premoženje, kakor so pač mogli, in ona od življenja ni zahtevala drugega. Zorka iz Črne hiše se je spominjala teh radosti, da bi si izbila iz glave, pa čeprav za trenutek, žalost zaradi Vladovega polovičnega nasmeška, ki je postajala

vse hujša in hujša, kolikor bolj je mineval čas. In na tak način so se dnevi Zorki zdeli krajši.

Najbrž zato, ker je v spominu odhajala tako daleč nazaj, je sčasoma pozabila, kako se govori z ljudmi, in je živela od požirkov iz soda in od posušene polenovke, da ji ni bilo treba kuhati, da ji ni bilo treba početi ničesar in bi tako imela več časa za premišljanje o sinu, ki so ji ga vzeli brezverni vojaki brez lastnih družin. Vsak dan sredi popoldneva je odhajala iz hiše, hodila je tako, da so se ji noge vleklo po prahu in ga utrujene dvigovala. Šla je do konca hiš, gledat pot, po kateri so ga odpeljali; tam je ostajala do večera, ko so se sence začele podaljševati in bledeti. Ljudje so začeli govoriti, češ, Zorka gre mimo, čas je za večerjo, in niti najbližje sosede si ji niso upale ničesar reči, ker je njen pogled zvođenel.

Črna hiša je bila od nekdaj dom tišine, kot bi stene čutile smrt in se spominjale vsega, kar se je v nekaj borih letih zgrnilo nadnje. Zato do sosed ni prišel zvok Zorkinega hlipanja ob mizi in veliko se jih je spraševalo, le kaj počne ubožica toliko časa zaprta sama, in čudile so se, kako je le mogla prenesti udarec, živeti kot kamen in se sleherni dan hraniti le z grenkobo solza. In Zorka je ob mizi negibna požirala ure. Ko so minili trije meseci, odkar so ji odpeljali sina, je hotela zajokati močno, zelo močno, da bi ji razneslo žolč, ki se je nabral v devetdesetih dneh nemočne jeze. In da je ne bi slišale sosede, je glavo vtaknila v pečico in kričala dolgo v noč, dokler ni omagala.

Ko so se začele širiti govorice, da se pokanje približuje in da po Rzavu plavajo prestreljena trupla, je Zorka zbrala vso moč svojega obupa in potem vsak dan točno opoldne odšla na most pri Gelu in sedla na ploščat kamen,

da bi ure in ure opazovala mrliča v reki, ki je takrat, ko je bila še majhna, dajala ljudem krape in veselje. In opazovala jih je v pričakovanju, da bo med njimi prepoznala sina; toda ni videla drugega, kot da je v očeh utopljenec prepoznavala temno smrt, in mahala jim je v slovo in jim klicala zbogom, sinovi moji, zakaj ste se pustili ubiti, če je minilo tako malo časa od takrat, ko ste se še igrali skrivalnice, in niso ji odgovarjali, čeprav so mnogi zrl vanjo z obrazi, spačenimi od strahu. In zdaj so ljudje na pragu hiš že govorili, češ, pogledjte Zorko, na reko gre, ubožica, čas bo za kosilo. In so jo priporočili Vsemogočnemu, potem pa se spet zaprli v hiše, ker so, odkar je Rzav nosil mrliča, v vasi uvedli policijsko uro, ki je trajala od poldneva naprej.

Nekega dne je Zorka naletela na četo dobro oboroženih, a umazanih in razcapanih vojakov, slabo obritih zaradi dni, prebitih v gozdu, in željnih razvedrila. Nesramno so ji rekli, da ob tej uri nihče ne sme iz hiše, da ne sme ven, če ji tako ukažejo, in ker jih je gledala, ne da bi jih videla, in ni odprla ust, jo je poveljnik opozoril, da se ne bo iz njega nihče norčeval, ne Bog ne Alah, in da mu je bilo ukazano, naj ustreli vsako stvar, ki bi se premikala, pa naj bo mačka ali pes. Pustila ga je z grožnjami na ustih in se odpravila proti reki, ker je bila ura poldne in je morala tja, da bi videla, kako plujejo mimo njeni mrličji. Poveljnik jo je še enkrat poklical, njegovi kriki so se odbijali od sten hiš in ostro sekali v ušesa prestrašenih vaščanov. Zorka, kot bi ne slišala ničesar, je hodila, vlekla noge in dvigovala prah. Poveljnik je preklel nebo in izbruhnil povelje za strel; vojaki brez duše in brez vere so se obotavljali, medtem ko se je ona oddaljevala, in nekdo med njimi je pomislil, da to ni mogoče, ni mogoče, saj je

vendar napol zblaznela starka. Poveljnik je ponovil ukaz z glasom, potemnelim od jeze. Tedaj je eden od vojakov dvignil puško, prekrasno FR50, ki jo je pred vojno neki srečnež uporabljal za lov na divje prašiče, ženin hrbet je položil na mušico teleskopa in ustrelil. Zorka iz Črne hiše je padla kot culica, ki nekomu nenadoma zleti iz rok. Vojak se je približal, zadovoljen s svojo spretnostjo, občudujoče jo je opazoval, dvignil glavo in začel kričati:

– Poglejte, dobro sem jo zadel, pa se še vedno premika!

Zorka, smrtno ranjena, se je z obrazom obrnila proti nebu, da bi laže izpustila dušo, in utrujeno vdihnila. Nobene bolečine ni čutila, ker so ji solze že davno pošle. Potem je pogledala vojaku v obraz, razprla oči in stegnila roko. Besede, ki jih je izgovorila, je razumelo le kamenje, kajti spremil jih je prvi izbruh goste krvi, počrnele od vsega trpljenja. In pomislila je, ubogi otrok, še en zob mu je izpadel, ne skrbijo dobro zanj. In vojaku se je temna kri zdela zabavna, in ne da bi se nehal smejati, je cev puške približal Zorkinemu čelu. Od obupa so jo grabili krči, pa ne zaradi strahu, ampak zato, ker je hotela, da bi jo razumeli kljub izbruhom krvi. Strel ji je razstrelil lobanjo in vojak je vzdiknil, zmagoslaven, srečen:

– Zdaj se pa več ne premika! Zdaj ne več!!

In z rokavom srajce si je obrisal curek sline, ki mu je polzela po licu. Z bedastim nasmeškom na obrazu se je vojak brez družine in brez duše obrnil proti četi.⁹

Prevedla Simona Škrabec

Joan-Lluís Lluís (Perpinyà, 1963)

*Joan-Lluís Lluís je pisatelj in kolumnist, ki živi in ustvarja v Severni Kataloniji, kakor se imenujejo obmejni predeli okrog Perpinyàja [fr. Perpignan], kjer se govori katalonščina vse do Pirenejev, ravno tako kot v Andori. Lluís je diplomiral iz umetnostne zgodovine v Montpellieru. Je avtor romanov **Peščene oči** (1993), **Ukradeni vagoni** (1996), **Cirera** (1997) in **Zločin utrujenega pisatelja** (2000). Z romanom **Medvedji praznik** (2004), iz katerega je izbrani odlomek, je v Franciji živeči pisatelj pritegnil pozornost katalonskih bralcev in kritike, danes pa je uveljavljen in prepoznaven na celotnem govornem območju katalonščine. Sledili so nagrajeni romani **Blato** (2009), **Kronike šepavega boga** (2014), **Morjeplovec** (2016) ter **Generala Franca sem ubil kar sam** (2017). Piše tudi esejistične knjige in je kulturni aktivist, predvsem za jezikovne pravice. Prevaja v katalonščino, iz francoščine, pa tudi iz okcitanščine. Posebej lep je njegov prevod **Knjige o koncu Joana Bodona** (1920–1975), pisatelja, ki v vseh svojih delih pripoveduje o izumiranju svojega jezika, pa tudi o izginjanju starodavne kulture katarov v sodobni Franciji.*

⁹ Cabré, Jaume. »Balada«. Viatge d'hivern. Barcelona: Proa, 2000, 173–178.

Medvedji praznik (2004)

Bernadette Boher vstopi v zgodbo, medtem ko spi in sanja. Spi, sanja in se poskuša prebuditi. To se ji dogaja, kadar se prepusti kratkemu popoldanskemu spancu, ki je bolj posledica dolgačasje kot utrujenosti. Ve, da sanja in da že predolgo spi, zato se poskuša zbuditi, ampak ... Seveda pa je tudi ta napor del sanj, traja pet ali šest sekund, preden se odloči, v katerem svetu je njena zavest, v spancu ali v sanjah.

Danes ji na pomoč priskoči Robinson Crusoe. Popeva »Jumping Jack Flash«, in ne da bi si snel sončna očala, se skloni, da bi glavo položil pod giljotino. Bernadette nima časa, da bi videla, kako brizgne kri: švist padajočega rezila jo v trenutku prebudi, srce ji pospešeno bije. Tako zapusti jato razburjenih lastovk in hudournikov, ki čivkajoč zahtevajo vrnitev k počasnejšim metodam usmrčevanja.

Bila je vesela, da se je zbudila, še preden bi tudi njo odpeljali na morišče. Prepričana je, da se je tako bliskovito zbudila zaradi tega, kar je sanjala, in tedaj se zave, da pravzaprav pozna švistenje giljotine, ker je ta zvok pogosto slišala v bližini kavča, na katerem je zaspala. Nekoliko se dvigne in preveri, da v faksu res cvili papir in da je bil ta zvok tisti, ki je prodril v sanje. Prekriža roke na tilniku in nasloni glavo nanje, potem pa obsedi še za dobri dve minuti, da se razblini še zadnji spomin na obglavljanje, da se ponovno privadi mirnemu ozračju domače dnevnice. Preden prebere faks, si umije obraz s hladno vodo, kot stori vedno, kadar se zbudi, da bi si osvežila oči. Samo da zaspi, ji zatečejo in pordečijo, pa čeprav jih zapre samo za deset minut. To ima po pradedu, ki je bil krastača.

Sporočilo prebere stoje in zatem ni nič več tako, kot je bilo.

Piše ji Daniel, prijatelj Daniel, s katerim je bila skupaj pred osmimi leti. A odkar so jo izgnali iz Prats de Mollo, o njem ni slišala ničesar več. Če sporočilo prevedemo iz francoščine, ji prijatelj pravi takole: »Bernadette, žal mi je, da ti moram danes pisati. Tvoja mati je umrla. Včeraj zjutraj je storila samomor, čez tri dni bo na sodišču zapuščinska razprava. Mogoče bi bilo dobro, če prideš, zanj in zate. Na razpolago sem ti, še vedno živim na istem naslovu, spodaj pa boš našla tudi telefonsko številko in faks. Lep pozdrav in bodi močna. Daniel Balasch.« Kasneje se ji bo zdelo smešno, da je sporočilo podpisal s polnim imenom, kot bi ne bil prepričan, ali se ga še spomni.

Pogosto je mislila na to, da bi mama lahko umrla, ne da bi ona za to sploh izvedela. Ko je premišljevala o tem, ji je bilo sicer hudo, ampak čisto malo, kot kadar se spomnimo na mačko, ki jo je povozil avto, ko smo bili še otroci. Vedela je tudi, da če bi umrl oče, ji tega nihče ne bi sporočil. Ni se ji zdelo verjetno, da bi bil oče mrtev, ker se je rodil pač take sorte, da bo dolgo zdržal na tem svetu, sicer ne bi bil tako hudoben do drugih.

Vrniti se bo morala. Uspelo ji je preživeti dvajset let, ne da bi dobila kakršnekoli novice o njej; škoda, da ni trajalo še dlje. Na turistično agencijo javi, da bo morala za nekaj dni odpotovati, da upa, da bo kmalu spet nazaj. Prepričana je, da bo lahko hitro spet pozabila na domače kraje, da se bo lahko hitro spet izgubila v labirintih Gotske četrti z množico radovednežev iz tujine. Osem let že živi v Barceloni in osem let si že prigovarja, da je to mesto, v katerem hoče živeti, da je to najboljše mesto za takšnega človeka,

kot je Bernadette. Pripravlja se, da bo odpotovala, da se bo vrnila tja, od koder je nekoč odšla, a zdi se ji, da bo vse izgubila, če v pest ne stisne vsaj malo mestnega zraka in vzame s sabo nekaj hrupa iz soseščine ... Stopi na balkonček in pogleda navzdol, pogleda avtomobile, ki poplesujejo, ampak ne opazi ničesar, kar bi ji lahko vzbudilo domotožje po mestu v domači vasi. Ponovno stopi noter in začne premišljevat, kaj mora vzeti s seboj na pot.

Z vlažno krpo obriše notranjost potovalke, potem položi vanjo nedoločeno število nogavic, spodnjih hlačk in modrčkov. Tudi hlače da zraven, pa še dva volnena pulloverja in šal. Rada bi vzela tudi kolonjsko vodico in šminke, a se zadrži.

Kmalu bom nazaj, si reče čez trenutek. To pove prijateljicama, ki jo poljubita na lica za slovo, a si ju ne upa prositi, naj jo spremita, in tudi fantu, s katerim si včasih deli posteljo za prgišče užitka. Njemu pa se ne sploh ljubi ukvarjati s tem, niti toliko se ne potrudi, da bi ji izrazil sožalje. Odide torej sama.

Potovanje z vlakom je ne zanima, pokrajina se ji zdi kot kulisa, ki so jo postavili potnikom v zabavo, pelje se proti Severni Kataloniji, ki leži za mejo. Zaradi pozibavanja vagona ji je slabo, zapre oči, ampak ko se spomni, da se bo morala dotakniti materinega čela, ji postane še huje. Bolje bo, če ima oči odprte, ampak brez vsake misli. Ne more preprečiti, da jo preplavijo spomini, ni dovolj močna, da bi jih pregnala. Ne zna si razložiti, kako je mogoče, da je v spominu ohranila samo ganljive trenutke, takšne, ki jo silijo na smeh in bi jih z veseljem zaupala ljubimcu v urah ob zori, ko je spanec še na vekah. A ne zna jih dolgo zadržati in tako pridejo nazaj tudi običajni spomini in zasedejo vse drugo. Oče in mama se kregata brez vidnega

razloga, ljudje iz Prats de Mollo se ji namerno izogibajo in vojaki, cela četa vojakov, jo gledajo v stegna in se ji režijo.

Po Figuerasu vlak nekaj časa pelje ob obali in s tem se neprijetna družba razblini. Ko gre vlak tik ob vodi, se poskuša spomniti vonja morja. Če je spomin ne vara, se v morju ni okopala že od svojega sedemnajstega rojstnega dneva, in takrat je bilo edinkrat, da se je kopala gola, na plaži Torrelles. To je bilo takrat, ko je pobegnila z Liceja in tudi od staršev. V vagonu se je spomnila občutka, kako je, kadar ti veter piha med golimi stegni, in kako se mivka drgne ob sramnico; tudi pogleda fantov, ki so se pretvarjali, da gledajo valove, se je spomnila. Ni se ji bilo težko sleči pred njimi, vedela je, da jo bodo kmalu nehali opazovati, da bodo poiskali drugačne razglede: gola Bernadette ni bila pogled, ki bi ga hotel človek vzeti domov s počitnic. Ampak ne uspe ji, da bi se spomnila vsega, kar se je zgodilo na tisti plaži, predolgo je že živela brez dotika z morjem. Morski veter, ki je sicer pihljal v mestu, v katerem je zdaj živela, ji ni pomenil veliko, lahko bi govorila le o zagoreli koži turistov, ki jo zavijajo v oblake dišečih sončnih krem, medtem ko se z njimi sprehaja pod katedralami in jim v štirih različnih jezikih razlaga, v katerem stoletju so nastale.

Kolodvor v Perpinyaju se ji zdi majhen kot škatlica vžgalic, nima več potnikov kot katerakoli metrojska postaja v Barceloni; pretvarja se, da ne čuti nostalgije, pa tudi da zaradi tega ni presenečena. Med potjo proti izhodu presliši, da ljudje govorijo po francosko z zdolgočasnim naglasom državnih uslužbencev. Tukajšnja pojoča govorica izumira, pomisli in se nasmehne, ker si spet dela utvare. Ve, da nima druge izbire, ampak šele zdaj

je zares pomislila, da bo morala za nekaj dni zamenjati jezik in paziti na to, da v vasi nihče ne bo opazil, da zna govoriti tudi jezik tistih z juga.

Stopi na trg pred postajo in mesto se ji zdi mirno, »hladno kot francoska zima«, si zašepeta in se ponovno nasmehe, dvakrat se ji je to zgodilo v štirih minutah, kako dobre volje je nenadoma postala!, paziti bo treba nase. Peš stopi do avtobusnega postajališča, brezbrizno vdihuje bencinske hlape avtomobilov, ki švistijo mimo njenih gležnjev. Diši kot v Barceloni, kaj je vendar pričakovala? Da je Perpinyà nasičen z vonjavami cvetoči lip in glicinij? Avtobus proti Vallespiru odpelje šele čez tri ure, preživi jih v bližini Basse, na zelenici, na katero je prepovedano stopiti in ki se širi na obeh straneh rečice, ter se nastavlja soncu, ki je na začetku februarja že prijetno toplo. Počasi grizlja sendvič s solato in paradižnikom, zapre oči in se trudi, da bi dobila občutek, da se je pravkar zbudila v svojem stanovanju na ulici Bonet i Duran v četrti Sants. Saj si je kar mislila, da to ne bo delovalo. Vseeno je še hladno, zato ne more biti ves čas pri miru. Da bi ustvarila občutek, da je sproščena, zeha po mili volji in postane tako podobna sama sebi, videti je počasna in lena. Še pol minute obleži na travi, kjer jo lahko opazijo vsi, ki hodijo po drugem bregu, ob zgradbi *Poste*, ker je prepričana, da je tako ali tako nihče ne more prepoznati. Še bolj bi zehala, če bi se dalo s tem odložiti začetek resničnega prihoda domov, ki je najhujši kraj, kamor bi se Bernadette Boher sploh lahko napotila.¹⁰

Prevedla Simona Škrabec

¹⁰ Lluís, Joan-Lluís. »1«. El dia de l'os. Barcelona: La Magrana, 2004. [Prevod po drugi, pregledani izdaji: Barcelona: Club Editor, 2022, 9-16].

Manuel Baixauli

(Sueca, 1963)

*Manuel Baixauli živi in deluje v Valencijski deželi, kjer je doštudiral slikarstvo na Akademiji likovnih umetnosti, kmalu začel dobivati nagrade in postal prepoznaven umetnik. Nato se je umaknil z utrjenih poti in se povsem posvetil slikarstvu, tako da so nekatera njegova dela nastajala tudi več kot desetletje. Od leta 1990 je profesor na Likovni šoli v svojem domačem mestu Sueci. Pisati je začel šele po svojem tridesetem letu. Objavil je **Spiralo** (1998), zbirko kratkih zgodb in črtic o minljivosti, smrti in pozabi. Leta 2001 je izšel roman **Verso**, s katerim je že pripravljaj svoje najbolj znano delo, **Človek iz rokopisa** (2006), iz katerega izhaja prevedeni odlomek v antologiji. V teh svojevrstnih zapisih gre za obsedenost s pisanjem, za radikalno in močno izpoved o tem, kako zahtevno je posvečanje umetnosti in kako težka je pot samospoznavanja. Temu uspehu pribralcih in kritikih so sledili še roman **Peto nadstropje** (2014), zbirka časopisnih kolumn z naslovom **Nihče te ne čaka** (2016) ter romana **Neznanec** (2020) in **Konj, atlet, ptič** (2024), v katerih Baixauli prav tako pozorno preučuje pogoje ustvarjalnega bivanja v svetu.*

Človek iz rokopisa

Knjige

Ne vem, kaj bo z menoj po tem srečanju.

Začenjam, zdaj, spomine, premišljen inventar, opisen in analitičen, o trenutkih v svojem življenju, v katere se je vtaknil On. Na srečanje bom prišel pripravljen, s svežim spominom; izogibal se bom lapsusom, temu, da bi kaj pozabil ali pomešal, nesporazumom, ki bi me lahko prizadeli. Ne vem, ali bo še kaka druga priložnost, na to sem moral čakati do štiridesetega leta starosti, ki ga bom dopolnil prav na dan srečanja. Prav danes, okoli poldneva, medtem ko sem urejal zelenico v soseski, kjer delam, me je On pozval, kar je storil na svoj nenavadni način. Manjka en teden, malo časa imam in čutim nemir, vznemirjenje, ki ga že zelo dolgo nisem občutil.

Predse, nad pisalno mizo, sem obesil staro ogledalo, z oškrbljenim okvirom, popokano, ki odseva moj trup. Preneham pisati, gledam se. Dopolnil bom štirideset let, kritična starost. Točka preloma. Vsaka odločitev je lahko nepopravljiva.

Zagledam se v svoj obraz v ogledalu in vidim veliko dlje od svojega obraza, veliko dlje od svojih črnih oči, vprašujočih, utrujenih, veliko dlje od sedanjosti.

Vselej sem živel izgubljač se v džungli vprašanj, brez trdnih tal pod nogami, brez gotovosti. Vedno sem izbiral strme poti. Nepoznane poti z nepoznanim ciljem. Stopam dalje, čeprav ne vem, kam grem. Nikoli ne vem, kam grem. Vsako jutro začenjam film, katerega konca ne poznam.

Ničesar negibnega ni v mojem razmišljanju, moji edini rutini: Dnevnik, delo, ki ga čečkam vsak dan. Veliko pišem, s skorajda telesno nujo, s potrebo, s katero uriniram ali jem ali spim. So dnevi, ko ne jem, pogosto tudi dnevi, ko ne spim; ne spomnim pa se nobenega, ko ne bi pisal. In pišem zgolj Dnevnik. Ne romanov, ne esejev, ne poezije, ne dramatike. Vse skupaj v promiskuitetnem konglomeratu, polnem nasprotij, tako sem si zamislil: promiskuitetno, fragmentarno. Dnevnik, najmanj izumetničena zvrst pisanja. In v prvi osebi; nikakršnih mask, nikakršnih »kakršnakoli podobnost z resničnim življenjem je zgolj naključna ...«. Traparije! Vse, kar napišeš, je biografski izžetek, legitimno maščevanje, metodičen krik. Knjige, tako kot hrana, bi morale nositi etiketo s svojo sestavo: toliko in toliko odstotkov humorja, toliko libida, toliko šare ...

Vedno sem izbiral spolzke poti, bregove, od katerih se sonce odbija, deževne in vetrovne dneve. Nisem bil vedno prepričan o svojem početju. Oziroma: nikoli nisem bil prepričan. Napadajo me dvomi, vse moram premleti. Dvomi me napadajo kot poleti mušice. Ampak ko je prišlo do nevarnosti, ko je bila v igri prihodnost ter sta moja volja in razum omahovala, je On prevzel vajeti in me vodil, spretno, pa tudi najbolj prepričljivo, kot je bilo mogoče: preko literature. Ni po župi priplaval, dobro ve, kaj počne, ve, da bi za knjige naredil vse. Besede, moja droga, temu se ne morem upreti; kjerkoli sem, mi oči uhajajo k besedilom, tako kot se oči pederasta obračajo za dečki. Kar dobro ve, ve in mi injicira zgodbe, za katere ne vem, od kod jih dobiva, absurdne domislice, zmedene, zagonetne. In to stori nepričakovano, nenadoma, kot po čudežu.

Ne verjamem v čudeže. Kaj še, da bi jaz nasedal za lase privlečeni ezoteriki, prikaznim, izginotjem, NLP-jem, psihofonijam ... Izmišljije! Pogrošna literatura! Toda vsa-kič, ko me je On nagovoril, je izbral estetiko z efektom čudeža. In me zmedel. Vsaj sprva. Obenem pa sem za vsako njegovo intervencijo lahko zasledil neko logiko, neki načrt, neke niti, vlečene tako, da so uprizarjale čudež.

Naj bo to dobro ali slabo, dolžan sem mu velik del tega, kar sem. Ne pritožujem se. Sem in se počutim izbranega. Sem Izbrani? ... V dobrem ali slabem. Kdo bi bil brez Njega?

Kmalu ga bom spoznal. Pozval me je. Prihodnji teden, v ponedeljek, kot je danes, ob petih popoldne. Ura in dan, ko sem, in to pred štiridesetimi leti (kritična starost), prišel iz svoje matere.

Še prej pa se bom spominjal, podoživel bom trenutke, ko me je On povlekel za roko. Dobro se jih spominjam. Poleg tega je tukaj *Dnevnik*. Vse je zapisano v njem. Ni česar nočem zamolčati. Ne vem, kaj bo z menoj po tem srečanju."

Prevedla Veronika Rot

¹¹ Baixauli, Manuel. »Els llibres«. L'home manuscrit. Barcelona: Edicions 62, 2007, 11-13.

Jordi Puntí (Manlleu, 1967)

*Jordi Puntí se je rodil v industrijskem mestu Manlleu v notranjosti Katalonije. Na začetku se je uveljavil predvsem kot mojster kratke proze, z zbirkama **Pasavčev oklep** (1998) in **Žalostna žival** (2002), po katerih je nastal tudi film režiserja Venture Ponsa. Redno sodeluje v različnih občilih, od radia do časopisnih kolumn, je pa tudi prevajalec sodobnih pisateljev, kot so Daniel Pennac, Amélie Nothomb in Paul Auster. V katalonščino je prevedel celo strip o Asterixu in izdal dve knjigi o nogometašu Messiju, ki je igral za Barcelono. Njegov prvi roman **Izgubljeni kovčki** (2010) je v slovenščino kmalu po izidu originala prevedla Veronika Rot. Izbrani odlomek v antologiji pa izhaja iz niza člankov, ki jih je začel januarja 2007 objavljati v reviji **L'Avenç**, o priseljencih, ki so v štiridesetih in petdesetih letih 20. stoletja množično prihajali v Katalonijo iz južnih predelov Španije; članek je leta 2011 izšel v knjigi z naslovom **Kastiljci**. Puntíjev zadnji roman **Konfeti** (2024) pa govori o Xavieru Cugatu, glasbeniku katalonskega rodu, ki se je v zlatih letih orkestrske glasbe uveljavil v New Yorku.*

Opis bojišča (2007)

»Kastiljci«, smo jim rekli. Pa čeprav ti otroci po rodu niso bili iz Kastilje. Njihovi starši so v mladih letih prišli z juga, iz Andaluzije ali iz Ekstremadure, s kovčki iz lepenke, s culami, polnimi oblek, in s skrivnostnimi škatlami, prevezanimi z vrvico. »Ničesar ne zavržejo,« so govorili ljudje, ko so jih videli prihajati, »vso navlaklo vlečejo s seboj.« Veliko jih je prišlo iz iste vasi ali vsaj iz istih krajev, kot bi se dogovorili, da si bodo delali družbo v pustolovščini. Nekateri so bili celo sorodniki. »Vsi so si v sorodstvu.« Včasih je sinovom sledil tudi kak dedek ali babica. Starci z zgubano kožo so, zaviti v temna, črna oblačila, zgubljeno blodili po neznanih ulicah. Če so se slučajno srečali s kakim sosedom iz domače vasi, se jim je obraz razsvetlil, ustavili so se za klepet. Pretresli so življenje otrok in vnukov; se pogovorili o boleznih; da se je ta na koncu vrnil nazaj, da je oni drugi odprl lastno podjetje.

Bilo je preprosto. Obvladovala nas je (ker so nam jo vcepili v glavo) preprosta logika: vsi tisti, ki niso bili Katalonci, so bili Kastiljci.

Vnuki. Tudi te smo klicali »Kastiljci«, čeprav so se vsi rodili v našem mestu, ravno tako kot mi. Če bi poiskal sliko svojega prvega obhajila v Cerkvi svetega Pavla, bi jih odkril na njej, videl bi njihove obraze, otrple v ravno takšno grimaso svetosti, kot je bila moja. Odrasel sem skupaj z njimi. Skupaj smo hodili k verouku. Imeli so imena. Ki so ostala v mojem spominu vsa ta leta. Lahko bi jih naštel na pamet. Nekatera imena bi še vedno lahko izgovoril z neusmiljenim, pojočim tonom šerifa, ki je nastopal v filmih na televiziji ob sobotnih popoldnevih. Otroške stvari: Indijanci

in *kavbojci*, ravbarji in žandarji, dobri in zli, Katalonci in Kastiljci. Navijači Barcelone in gnilega Madrida.

To je bilo v sedemdesetih letih, v malem industrijskem mestu, kjer je bil ob ponedeljskih tržni dan, ob reki so stale tovarne, delavci so hodili v službo v treh izmenah, ob nedeljah pa je bil po kosilu na vrsti *tortelj*, dopoldne pa ples *sardan* na trgu. Poleti so bile hiše razbeljene pod soncem, pozimi prepojene z meglo. Del mojega otroštva – najbolj neukročeni del – se je razvijal na ulicah malega mesta, na obrobju, ob barju, ki je mejilo na kmetijske površine. Po šoli smo odšli na ulico. V naglici smo pogoltnili kosilo in sedli na kolo. Moji dnevi so se razvijali vzporedno z dnevi kastiljskih otrok. Dobesedno: izogibali so se nas na ulici, nas gledali postrani, nas psovali in na bojišču v nas metali kamenje.

Imeli smo deset, enajst, dvanajst let. To je čas, v katerem se resničnost in domišljija prepletata (vsako otroštvo je docela izmišljeno). Pretepali smo se ali pa se izzivali, in vsi, tako Katalonci kot Kastiljci, smo sodelovali v izmišljeni igri, ki se nam je zdela resnična. V podzavesti je vrela misel: »To počnemo, ker tako hočejo naši starši, oni se s takim odnosom do njih strinjajo, nikoli nas ne bi okarali zaradi tega.« In res, le redko nas je kdo oštel.

Trudim se, da bi podoživel izmišljeni svet svojega otroštva, ki nas je povsem prevzel. Brez slabe vesti ali usmiljenja, brez poskusov, da bi samega sebe opravičil. Danes so v industrijskem mestu vse ulice tlakovane. Ni več nepozidanih zemljišč na obrobju. Veliko tovarn je zaprlo vrata. Danes v majcenih stanovanjih, kjer so včasih živeli Kastiljci, živijo drugi ljudje. Pravijo, da bodo te zgradbe kmalu podrli. Kličejo jih še po starem, »Mavri«

ali pa »črnci«, tudi »Kitajci« so tam. Ozrem se nazaj v čas pred tridesetimi leti in pomislim, da je preteklost vedno neke vrste generalka za sedanjost. Toda ničemur ne služi, ne pripravi te na nič, ničesar te ne nauči. Predstava na oder prinese vsak dan nove zaplete.

Plasti v tej torti se nikoli ne pomešajo.

*

Seveda smo jim rekli tudi »šarnegos«. Nismo vedeli, kaj pomeni ta beseda, toda iz naših ust se je izvila s tako eksotičnim okusom, da nam je bila takoj všeč. Šarnego, kripton, Fittipaldi, Komanči. Izraz smo hranili za posebne priložnosti. »Pridite sem, če si upate, presneti šarnegos!« Grozili smo jim od daleč: »Nikoli ne boste drugega kot šarnegos.« Njihov odgovor je bil bolj odločen. V trenutku so začeli vihteti roke in nekaj sekund kasneje so prileteli kamni. Udarjali so ob tla vseokrog nas in dvigali prah kot krogle, ki niso zadele cilja. Če so se nam Kastiljci hoteli približati, smo se umaknili nekaj metrov nazaj. Če smo mi dvignili glavo in stopili naprej, so se oni začeli umikati. Poleti so ti umiki in napredovanja trajali cele popoldneve. Zbirali smo se na našem terenu in snovali taktike.

Teren. Treba je bilo narisati zemljevid. Bojišče je bila ravnica, velika kot tri nogometna igrišča in pol, ki je ločevala dve naselji. Danes je vse pozidano. Kjer je bil včasih prazen prostor, stojijo danes mestna tržnica in nekaj drugih zgradb. Tedaj pa je bila ravnica na kastiljski strani omejena s peščico ogromnih blokov – ki so v podeželskem naselju delovali kot nenavaden urbani tujek –, z državnimi šolami, prebeljenimi v bleščečo belo, in z moderno cerkvijo, ki je imela *hipijevski* videz, abstraktne vitraje,

duhovnika v kavbojkah in minimalistično podobo Jezusa. Na drugi strani je bila naša četrt, ki jo je prepredala napol asfaltirana ulica, sredi katere je rasel drevored, in za njim je stalo nekaj hiš, zgrajenih po istem vzorcu, ki naj bi kazale na napredek delavskega razreda.

Prazno zemljišče nam je bilo vsem všeč, najbrž zato, ker ni pripadalo nikomur. Luže, ki so nastale ob deževju, se niso tam nikoli do konca posušile, v njih smo lovili paglavce in kasneje žabe, ki so zadovoljile našo potrebo po krutosti. Včasih je komunala pripeljala tja ostanke gradbenih del, razsuli so pesek, ki ga niso porabili do konca. Zrahljana zemlja, kamenje (nakopičeno strelivo) in kosi opeke so nam omogočili, da smo si zgradili kolesarske steze za kros. Na robu, med plevelom in ostanki gradbenega materiala, so ljudje puščali smeti.

Nekoč smo našli star kovček iz lepenke z obrabljenimi robovi. Pritegnil nas je, ker je bil zaklenjen. Dolgo časa smo se trudili, da bi ga odprli, toda ni nam uspelo. Na koncu smo s krepkimi udarci s kamni odbili zapah. Ker je že od daleč smrdelo, smo ga odprli z dolgo palico in z izrazom gnusa na obrazu.

V njej je bilo pet mrtvih muc, komaj rojenih.

Odskočili smo od groze.

– To so storili Kastiljci, je rekel nekdo med nami.

– Ne, je odgovoril nekdo drug. Kastiljci ničesar ne zavržejo. Take stvari počnejo samo Cigani.¹²

Prevedla Simona Škrabec

¹² Puntí, Jordi. »Descripció del camp de batalla«. Els castellans. Barcelona: L'Avenç, 2011, 9–19.

Francesc Serés

(Saidí, 1972)

*Francesc Serés se je rodil v majhnem mestu Saidí v Aragoniji, v dolgem in ozkem pasu izven uradnih meja katalonskih provinc, vzdolž skrajno zahodne meje same Katalonije in tudi Valencijske dežele, kjer se še danes govori katalonski jezik. Študiral je umetnostno zgodovino in antropologijo, iz katere je tudi magistriral. Na začetku je bil Serés zapisan predvsem kratkim, jedrnatim zgodbam, ki se vedno dogajajo nekje na obrobju urbanega ali ruralnega sveta. Med njegovimi zgodnjimi deli gre izpostaviti trilogijo **O gnoju in marmorju** (2003) ter zbirki kratke proze **Težnost** (2006) in **Surovine** (2007). Večino svojih del je sam prevedel tudi v španščino. Pozornost je vzbudil tudi z »izmišljenimi« **Ruskimi zgodbami** (2010), v katerih je ponaredil osebnost ruske urednice, ki naj bi zbrala in prevedla domnevno antologijo. Marsikdo je tej utvari res verjel. Leta 2014 je izšla dokumentarna knjiga **Meje na koži**, zgrajena iz pričevanj, zbranih na rodovitnih ravninah v notranjosti dežele. S pospešenim kmetijstvom, sploh s preходом na intenzivno sadjarstvo, ki so ga*

*omogočali namakalni sistemi, je v te odročne kraje prišlo vedno več začasnih delavcev najrazličnejših izvorov, ki so popolnoma preobrazili do tedaj nespremenljive pokrajine. Serés je napisal tudi romana **Ognjena hiša** (2020) in **Najlepša laž** (2022), v katerem se je ukvarjal z razočaranjem, ki ga je povzročil neuspešni proces osamosvajanja Katalonije. Kmalu zatem se je z ženo slavistko odselil najprej v Berlin, kjer je ona predavala na univerzi, zdaj pa živi in ustvarja v Gradcu, čisto blizu Slovenije. Izkušnjo sodobnega intelektualnega nomadstva je predstavil v zapisih **Notranji svet** (2024).*

Meje na koži (2014)

Otoki brez zakladov

Štiriindvajseti december leta 2003

V Saidíju so polja in nasadi na severni strani vasi. Pred dvajsetimi leti je bil ta predel obdelan, bilo je pravi užitek iti mimo. Napotim se po osrednji poti, da bi našel Majeeda. Gre za Alžirca, ki že leta živi tukaj. Nasedel je na čeri kot ladja blizu obale in vidno se na njem nabirajo rja. Ravno tam ga najdem, kjer sem ga zadnjič videl pred desetimi leti. Na istem mestu živi, v zasilno zgrajeni kolibi iz neometane opeke, v eni redkih, ki še stojijo pokonci. Starejše zgradbe so narejene iz nežganih, na soncu posušenih zidakov iz ilovice, pomešane s slamo. Če bi jih posnel na črno-belo fotografijo, bi bile videti kot razpadajoči ostanki zadnje vojne.

Koliko ur smo kot otroci preživeli na teh obronkih? To je bil zeleni rob mesteca, ki nam je nudil možnost, da smo dolge ure brez vsake namere podili na prostem. Nedaleč od domače hiše je obstajala ta mala svoboda, komaj omembe vredna. Lahko smo bili v stiku z živino v hlevih, z zelenjavnimi njivami, s sadovnjaki in s sosedi, ki so bili drugačni od tistih, ki smo jih poznali z ulice.

Včasih se mi zdi, da je Saidí lažje razumeti – kakor tudi vse druge kraje v obeh sosednjih regijah, v Segrii in v Spodnji Cinci – če jo ubereš po teh poljskih stezah, namesto da bi hodil po ulicah. Vsenaokrog se je razprostirala arhitektura iz ilovice in kamnja, s podpornimi gredmi iz borovega lesa in s trsnimi strehami. Ti kolibe in polja so ohranjali skorajda popolno skladnost z razporeditvijo

same vasi, tako da je bil prehod iz strnjenega dela s hišami na polja nejasen. Vseokrog sta se torej raztezala vas in njen mimetični dodatek, tako da so imeli vsi kraji svoje ime in se je vedelo, čemu je namenjen vsak prostor. Zdaj pa tam ni bilo drugega kot ruševine, ilovnate stene, napol sesuti ali namerno uničeni kamniti zidovi. Nekatere kolibe ali skladišča so imeli okna zazidana z opeko. Niti sam lastnik ni mogel več stopiti noter.

Od vsega, česar se spominjam, ni ostalo dosti, celotno območje so zasedli prišleki, ki prihajajo sem leto za letom, najprej so bili to Maročani, dve sezoni za njimi Alžirci. In potem so jim sledili Malijci, Senegalci, Gambijci, Litovci in Ukrajinci, Romuni in na koncu Bolgari. Priliv je bil stalen, že dvajset let vsako leto pride nov val, ki se razbije ob teh ilovnatih stenah, ki si najde pot pod trsne strehe, ki se dotika vsega in tako še bolj razje stavbe in zemljo. Kadar se sesuje kaka koliba, je, kot bi sama stavba hotela prositi odpuščanja, da je bila sploh kdaj zgrajena, les in trsje strohnita, ilovica, iz katere so bile narejene stene, pa se pomeša z okoliško zemljo.

Te stavbe niso bile mišljene kot nekaj obstojnega. Veliko kolib je stalo pokonci le zato, ker jim je bil zob časa mil in ker ne potrebujejo veliko vzdrževanja, samo tesnost strehe je bilo treba tu in tam preveriti, drugega nič. Ampak potem so prišli prvi prišleki. Desetine prvega leta so se pomnožile, na poteh, v skladiščih, na cestah so se začele pojavljati stotine ljudi. Morali so nekje prenočevati, nekje jesti, nekje so morali shranjevati svojo obleko in stvari. Kot bi se ekološko ravnovesje porušilo, se je rob mesta začel razkrajati. Ekosistem, v katerem smo toliko časa lepo živeli, ni bil pripravljen na takšne pojave. Nekdanja celota

je bila skladna, smiselna in trdna dediščina, za katero se je zdelo, da bo trajala večno. Svet je bil nepremičen, nič ni kazalo, da bi se moralo kaj spremeniti, ker je čas tekkel z gotovostjo in varno.

A potem se je vse tako hitro spremenilo, da je skorajda nemogoče verjeti, da so stvari okrog nas tako krhke. Do sedemdesetih let je Saidí pošiljal izseljence v Barcelono. V osemdesetih pa je bil plaz ljudi, ki so zasuli okoličnico, tako velik, tako močan, tako vztrajen, da smo dobili občutek, da se vsak dan spremeni nekaj bistvenega. Z vsako sezono je prišel nov val prišlekov. »Od kod bodo prišli letos?« Zdelo se nam je, da svet o tem premišljuje čez zimo, s pomladjo nam pa pošlje tiste, ki so bili izbrani to leto.

Zdaj ni več mogoče razbrati, kje se končujejo ruševine in kje se začenja umazanija, kupi smeti, ki se nabirajo med podrtimi stenami, to je jasna slika tega, kaj nas še čaka. Zakoni ekologije, ki so uravnavali odnose med živino, rastlinjem in ljudmi, so se tako zelo spremenili, da tega še nihče ni mogel opisati. Takoj ko pomisliš, da si našel pravilo, da si prišel do kakšnega sklepa, se spet zgodi mutacija in prostor in odnosi med ljudmi se spet spremenijo. Edino, kar je gotovo, je nenehna sprememba, in ta povzroča obrabo. Minili sta dve desetletji od prihoda prvih prišlekov, pa ni več ničesar, kar je bilo, vse je zmleto. Erozijska je tako močna in deluje tako hitro, da čez nekaj let ne bo stala pokonci več nobena stena. Če ne bomo teh krajev posneli na fotografije, bo v prihodnosti mogoče zanikati, da je ta mali zgodovinski trenutek v teh krajih sploh obstajal. Razlike v pogledu: nič tu ni bilo trdno ali vzdrževano, kot smo si mislili, da je bilo. Moj

pogled je poln nejasnih podob in tresočih se prizorov. Tako uničeno je to okolje, da tisti, ki zdaj prihajajo, ne najdejo več strehe nad glavo, tako da namesto pod streho iščejo zatočišče pod razprtim krilom iz rafije. Kdor še vztraja v teh okoliščinah, ždi po kotih kot izgubljena živalca, ne vedo več, kako so sploh prispeli sem, ne vedo, kje so, ne vedo, kam hočejo sploh priti. Ne vedo, koliko časa so že na poti, in tudi tega ne, ali se bo pot zanje sploh kdaj končala. Mi si mislimo, da je vse trdno, da bo vse trajalo večno, ampak prihod vseh teh ljudi ni drugega kot opozorilo, kaj vse si je prihodnost že izmislila za nas. Ni zatočišča, vse strehe so porušene, rafija pa slabo ščiti pred vremenskimi nevšečnostmi.

Zapustim osrednjo stezo in se napotim po stezici, ki je nastala, ker ljudje tako pogosto hodijo po njej. Majeed živi tam, kjer je konec te črte. Tam so konzerve, plastenke in vreče, polne smeti. Pogled se odpira do zvonika in videti je tudi ostanek obzidja, ki je nekoč obdajalo mestecce, iz megle se tu in tam zasveti polje, megla se bo danes kmalu dvignila. Na koncu stezice, poleg stene, počrnele od odprtega ognja, ki ga kurijo zraven skladišča, so vhodna vrata.

Vrata so odprta. Majeed je notri, sedi, pokrit z odejo. Vstane in me pozdravi. Majeeda se spomnim z začetka devetdesetih, ko je delal za kmeta, ki je živel blizu očetove hiše. Spomnim se ga, kako je sedel na robu prikolice ali v kombiju, ker so pridelek shranjevali v istem skladišču kot mi. Niti tega ne stori, da bi me vprašal, kaj delam tam. Mislim, da se boji, da bi mu potem jaz zastavil isto vprašanje. Poda mi roko in me povabi, naj sedem. Vedno je bil zadržan in lepo vzgojen, znal je dati prednost

drugim pri vratih, rad je pomagal in tako si je zaslužil vsaj nekaj spoštovanja, kar sploh ni tako malo. Ampak ne ve, kdo sem, ne prepozna me. Zadnja leta nisem kaj dosti prihajal domov, zato ni prepričan, ali sem jaz ali moj brat. Ni edini, ki tega ne ve. Pred kratkim je sosed, ki me je videla na ulici s kovčkom, rekla prijateljici, ker je mislila, da je ne razumem: »Poglej si ga no, ta je prišel, da bo tukaj ostal.« V tistem trenutku sem bil jaz in tudi nisem bil jaz. Bil bi bolj neumen, kot sem v resnici, če bi si mislil, da je moja usoda drugačna od Majeedove: nekega drugega dne sem hodil ob robu njiv in sem šel mimo para iz vasi, ki sta pobirala pridelek. Vedel sem, kdo sta, ampak onadva me nista prepoznala. Moški je vprašal ženo, kdo je bil ta, ki je šel pravkar mimo. In ona mu je odgovorila, da je bil spet neki Maver.¹³

Prevedla Simona Škrabec

Gemma Ruiz (Sabadell, 1975)

*Gemma Ruiz je celih trideset let delala kot novinarka na katalonski nacionalni televiziji TV3 s poudarkom na prispevkih s kulturnega področja. Njen prvi roman, iz katerega je prevedeni odlomek, je izšel leta 2016 in takoj postal prava uspešnica. S tem je prekinila novinarsko kariero in se povsem posvetila pisanju. Omenjeni prvenec govori o ženskah, ki so zapustile kmečke kraje in se zaradi pospešene industrializacije naselile v regiji tik ob Barceloni, imenovani Valles. Mesti Sabadell in Terrassa sta že pred državljansko vojno postali središče cvetoče tekstilne industrije, kjer je vladalo visoko povpraševanje po ceneni delovni sili. Prvemu romanu je kmalu sledil roman **Salon Weling**, v katerem avtorica slika vrvež v lokalni za lakiranje nohtov, za katerega skrbi podjetna lastnica iz pokrajine Zhejiang, od koder prihaja večina dandanašnjih priseljencev, ki so v Barceloni našli svojo novo domovino. Leta 2022 je izšla še knjiga dokumentarnih pripovedi **Naše matere**, posvečena generaciji, ki je odrasla v težkih časih med diktaturo in tik po njej.*

¹³ Serés, Francesc. »Il·les sense tresors (2003–2008)«. La pell de la frontera. Barcelona: Quaderns Crema, 2014, 157–176.

Presti, tkati, popraviti in prodati

Dve deklici sta, ki sta se napotili ob zori v delavnico za popravilo bal. Tja dol moraš, Rosa, ji pove Maria Aura, zadovoljna, da bo imela družbo, k reki. In ko od daleč zagledata breg, je, kot bi se obe ponovno znašli v zadnjem dnevu Republike, ko sta se stiskali v baraki, v baraki med njivami. Rosa hitro prežene spomin na krhko stavbo, ki naj bi jih obvarovala vsega hudega. Ne more verjeti očem, kako se je zdaj ta kraj spremenil. Med njivami ni le prgišča barak, pa tudi kmetov ni več, ki bi v njih shranjevali grablje in motike. Zdaj je stavb toliko, da se ti zvrsti v glavi. In vse so krite s polomljenim trsjem. In tudi to, da so si nekateri za bivališča izdolbili zemljanke, vidi danes Roza prvič. In vidi tudi, da so zemljanke res prave hiše, da ljudje živijo po teh jamah, da so ti prostori polni žensk. In otrok. Zapuščeni, stisnjeni v kup in prestrašeni kot zajci, kot sta bili onidve na zadnji dan Republike. Prišleki iz Murcie in iz Andaluzije, pravi moj oče, so to, Rosa. Na smrt so prestrašeni, ker jim je policija za petami in lahko od njih zahteva dokumente. Če jih zasačijo, jih cok-pok pošljejo nazaj v pueblo, sploh če nimajo redne službe, tako pač pravijo. Rosa opazi, da zajtrkujejo neke vrste redko kašo, pred katero bi tudi ob najhujši lakoti vsak stisnil zobe. Pogoltne slino. Hajdi, Rosa, greva dol in tamle za vogalom bova že na cilju.

Kot če bi lahko izbrisala njihovo prisotnost, jih preprosto ne gleda več, ne vidi več tistih, ki sta jih vojna

in lakota prisilili, da so hočeš nočeš zapustili svoj dom. Kot vsi drugi reveži sta šli dekleti hitro hitro mimo, da bi se ju ne bi oprijelo njihovo pomankanje, ki se ga ti ljudje tako zelo trudijo otresti. Vsi premožni so šli tukaj hitro hitro mimo, da ne bi imeli slabe vesti, potem pa so seveda morali pridno hoditi k gospodu župniku ob nedeljah. In tako so revni in bogati v Sabadellu obrnili hrbet tem ljudem in jih preprosto izbrisali. V barakah, v zemljankah so se nesrečneži stiskali drug k drugemu. In naj se zemlja vdre in jih pogoltne! Saj se bodo že sami znašli, kaj pa drugega! V Sabadellu so ljudje podjetni, posvečajo se le temu, kako bi spredli čim več preje, stkali čim več blaga, čim bolje pregledali bale in jih potem za najvišjo ceno tudi prodali. Drugo ni važno. Presti, tkati, popraviti, prodati. Presti, tkati, popraviti, prodati. In vse drugo ...

Niti pomisliti ni bilo mogoče na to, da bi zavrgli samo ped stkanega blaga, zato je bilo treba vedno popravljati stkanе bale. In zato so bila ta dekletca tako zelo iskana.

*

Poglejte, no, deklice, podajte si košarico. Notri boste našle zase iglo, naprstnik in krpico. Vsaka naj vzame en komplet. Zbrane so v sobici pred šiviljsko delavnico, v kateri popravljajo bale. Pol ducata deklet sedi za mizo, a nobena še ni dopolnila trinajst let. Najprej se bodo učile z vzorci, ki so stkani tako, da sta osnovna in votkovna nit različne barve in ju je zato lažje razločevati. Kako razumeti vezavo, jim bodo pokazali tudi s pomočjo risbe, ki prikazuje prepletanje niti. A kmalu jim bo šivilja nehala

olajševati delo. Konec bo barvnih niti in risbic, otročad bo dobila v roke koščke pravih industrijskih tkanin.

Hitro se privadijo delu, nič posebnega se jim ne zdi. Ure in ure sedijo z očmi, zapičenimi v mali košček blaga. Igrajo se igro odraslih, ker pač zanje ni druge zabave. Tako pride dan, ko Rosa in Maria Aura in tudi vse druge vajenke dobijo nalogo, naj popravijo dolgo spuščeno nit. Lepo razgrnejo balo na mizo, vsaka pridno vbada iglo na svojem koncu. Niti muhe ni slišati. Vsaka zase se bojujejo z narobe vtkano nitjo, kot bi jim šlo za življenje. Bojujejo se junaško. Dokler ena ne vzklikne: Glejte no, pa mi jo je uspelo izbezati ven! Rosa je prva, ki je rešila nalogo, vse dvignejo glavo, ne razumejo, kako je lahko to storila tako hitro. A preveriti je treba, ali je bila naloga tudi pravilno opravljena, kajne, zamrmrajo nekateri glasovi. Ha! Tako hitro? Gotovo je kaj zamešala! Maria Aura pomežikne Rosi, in tiste, ki niso ničesar rekle, ji kažejo osle, ker so tako ljubosumne. Ker so videle, da je glavna šivilja dvakrat pogledala popravek in pri tem naredila obraz, ki ga pri njej niso poznale. Ah, zlato žilo je našla, tale naša šivilja. Tega ne pokaže, le odkašlja se in deklici reče, da je vse prav naredila. Varčna je pri hvali, Rosi se ne zdi posebej naklonjena. Zato da dekletce ne bo česa omenilo doma, ker bi potem starši prišli zahtevati plačilo. In dogovor je dogovor. Ona jih uči obrti zastonj, seveda. Lepo, Rosa, ampak pomagaj zdaj še Marii Auri, da bo tudi ona prej gotova, mudi se nam, bala mora biti hitro popravljena, saj jo bodo prišli kmalu iskat.

Ker je tako lepo rešila spuščeno nit, Rosa ni več mislila na to, da bi postala frizerka. A v glavi so se ji še vedno pletle neumnosti.

– Še težje napake pridejo v blagu, kot so spuščene niti, nobena šivilja se jih ne upa niti lotiti, oče! V cellem Sabadellu, mama, v cellem Sabadellu ni take, ki bi to znala! Meni pa jih zaupajo, vse tiste napake, ki jih druge ne znajo razvozlati!

In ker tako rada hodi šivat in ker zna stvar bolje od vsake druge, jo starši spodbujajo.

– Nič naj ti ne bo žal, eno leto si zastonj delala zanje, zdaj je dovolj uka pri tej šivilji, ji reče Remei. In Marti tudi vztraja:

– Za sveto Lucijo ji boš podarila kaj lepega, rekla ji boš, da si hvaležna, da te je izučila poklica, in se poslovi-la od nje kot prijateljica. Maria Aura pravi, da vaju bodo povsod vzeli v službo? Če je tako, potem si pa hitro poišči kakšno dobro tovarno, Roseta!

Remei in Marti se spogledujeta, ker imata tako spretna otroka. Eden je postal mizar, druga bo šivilja, ki popravlja industrijske bale. Po vsem hudem, kar sta skupaj prestala, bosta na koncu morda lahko rekla, da jima v življenju ni šlo tako zelo slabo.¹⁴

Prevedla Simona Škrabec

¹⁴ Ruiz, Gemma. »Filar, teixir, repassar i vendre«. Argelagues. Barcelona: Proa, 2016, 241–244.

Tina Vallès (Barcelona, 1976)

*Tina Vallès je urednica, pisateljica, prevajalka in lektorica. Veronika Rot je v slovenščino prevedla njen **Spomin na drevo** (2017), knjigo, ki je pritegnila pozornost številnih bralcev tako doma kakor v mnogih drugih deželah in bila prevedena v skoraj 20 različnih jezikov. Vallès je napisala tudi knjige kratkih zgodb **Ravalski aeroplan** (2006), **Kozarec absinta** (2012) in **Dolg premor** (2013) ter roman **Gospod Palomar iz Barcelone** (2021). Piše tudi mladinsko književnost, s katero si je pridobila veliko zvestih privržencev.*

Spomin na drevo (2017)

Babi in mami

»Kot dve kapljici vode sta,« reče dedek, ko se mami in babi prepirata. »Ne prepirava se, midve se vedno tako pogovarjava,« odgovori ena od njiju, če jima kdo to očita na glas. Najbolj pametno pa je, da se ju pusti pri miru.

Da sta kot dve kapljici vode, pomeni, da sta si zelo podobni, mi je pojasnil dedek, takoj zatem pa stopil v kabinet, ki ga uporabljata očka in mami, in prinesel prašen album, da bi mi pokazal fotografije od takrat, ko je bila babi maminih let.

»Kot bi bili klonirani!« sem vzkliknil.

Od tega dne babi in mami kličeva *klončici*. Onidve tega ne vesta, kajti midva z dedkom imava kar nekaj skrivnosti.

Na eni od fotografij babi sedi na kamniti klopci ob zidu njune hiše, na sebi ima predpasnik, mami pa s kredo riše čačke po betonskih tleh. Na fotografiji se vidi, da je narisala drevo, in to zelo veliko, skorajda naravne velikosti.

»Moja vrba,« mi je povedal dedek, »nekega dne ti bom povedal o njej.«

Poba

»Joan, s pobom pojdi po kruh.«

Poba sem jaz. Zdaj moram vedno, ko dedka pošljejo po kakem opravku, iti z njim. Včasih mi ni do tega, ker se igram ali berem ali pa mogoče delam domačo nalogo. Toda že nekaj tednov ima to, da spremljam dedka, prednost pred vsem drugim.

»Rekli so, da morava po kruh, Joan.«

Ko sva na ulici, me dedek močno prime za dlan in mi vedno reče, naj preberem imena vseh ulic, po katerih greva. Hoče, da se naučim vseh poti, po katerih hodi-va, saj pravi, da sem že velik in da se bom moral kmalu naučiti sam hoditi po svetu. In ko mi to reče, mi malce zmanjka sape, ker me pri tem pogleda s steklenim pogledom, ki ga pri njem nisem vajen. Vendar ga ubogam, dedka vedno ubogam, in berem imena ulic: Urgell, Borrell, Tamarit, Viladomat ...

»Ne zanašaj se na trgovine, te se nenehno spreminjajo. Le ulice ostajajo enake.« Pri tem se zagleda v bele marmorne plošče s črnimi črkami, kot bi morala za pot do doma na vsakem vogalu dešifrirati skrivno sporočilo.

Tvoj dedek

»Reci svojemu dedku, da bomo kmalu večerjali.«

Ko babi reče »tvoj dedek«, se nam vsem vklopijo alarmi.

Babi Caterina je skoraj vedno dobre volje. Skoraj, pravim. Kadar ni dobre volje, jih vedno skupi dedek, on je namreč prvi, s katerim neha govoriti.

Dnevi se delijo na »dragi, večerja bo, pokliči poba« in »reci svojemu dedku, da bomo kmalu večerjali«. Več je prvih kot drugih. Je bilo. Zdaj že nekaj dni vsak večer zaslišim »tvojega dedka«.

In klončici se ne prepirata tako pogosto, pravzaprav večinoma šepetata v kuhinji. Za seboj zapreta vrata, kot kadar mami pripravlja sardine na žaru ali pa očka zatrmoglavi, da je treba za večerjo skuhati zelje. Vendar pa ni smrad tisto, kar ne sme priti skozi vrata.

Ko so vrata zaprta, dedek ne odmakne pogleda od kljuke, rekel bi, da sploh ne pomežikne, da šteje sekunde, in bolj ko minevajo, bolj prazen je njegov pogled.

Vedno skozi vrata najprej stopi babi in s pogledom poišče dedkove oči, ki se napolnijo s svetlobo, ko se srečajo z njenimi.

Točnost

Dedek Joan je bil urar. »Še vedno sem!« godrnja. Edini urar v vasi. Večkrat reče, da je življenje v Vilaverdu teklo točno zahvaljujoč njemu. In jaz mu verjamem. Verjamem mu in se sprašujem, ali je zdaj, ko dedek in babi živita pri nas, ura pet, ko mora biti pet, ali pa v Vilaverdu minevanja časa nihče več ne meri.

Dedek se temu smeje. Pravi, da ga zdaj ne potrebujejo več. Vendar ni res. Vsak dan telefonira ta ali oni sosed iz vasi, ki bi rad govoril z njim, in medtem ko se dedek pogovarja, mami in babi prenehata početi, kar pač tisti trenutek počneta, in mu prisluškujeta, in to, kako pozorno ga poslušata, me dela živčnega.

Ko odloži, sledi zasliševanje: Kdo je bil? Kaj je hotel? Kaj ti je rekel? In kaj si mu ti rekel? In dedek vedno bolj otopelo odgovarja, vse manjši v ogromnem naslanjaču, dokler mu oči ponovno ne posteklenijo, klončici pa se zapreta v kuhinjo k svojemu šepetanju.¹⁵

Prevedla Veronika Rot

Marina Garcés (Barcelona, 1973)

*Marina Garcés je univerzitetna profesorica, filozofinja in esejistka. Kritično preučuje aktualna politična vprašanja z željo, da bi filozofsko izrazila potrebo po emancipaciji v današnjem tesno povezanem svetu. Napisala je številne esejistične knjige, med katerimi izstopajo v katalonščini objavljene **Nedokončana filozofija** (2015), **Novo radikalno razsvetljenje** (2017) ter izjemno odmevni esej **Mesto, ki je princesa** (2018), iz katerega je prevedeni odlomek. Je tudi aktivistka in je sodelovala v številnih projektih, kakor sta na primer »Odprti razred« na Inštitutu za humanistične vede v Barceloni in »Prazen prostor« pri Muzeju sodobne umetnosti (MACBA). V zadnjem času se veliko ukvarja s pedagogijo in je vprašanjem, ki jih odpira ta pogled, posvetila zadnji dve knjigi, **Šolo za vajence** (2020) ter **Pedagogijo in emancipacijo** (2020).*

¹⁵ Vallès, Tina. »El canvi«. La memòria de l'arbre. Barcelona: Anagrama, 2017, 13–24.

Mesto, ki je princesa (2016)

Nezadostnost besed

Ko smo prispeli v oljčni gaj, smo končno ostali brez besed. Ničesar ni bilo dodati. Nobenega sklepa. Bilo nas je petnajst ali dvajset in tri dni smo preživeli v družbi Daniela Blancharda in njegove življenjske sopotnice Helen Arnold na kmetiji z imenom »Žival na hrbtu« v Celrà, kjer je imela plesna skupina Malpelo, v tistem času v sodelovanju s Tonijem Cotsom, svoj prostor za bivanje, vadbo in učenje. Bilo je to konec novembra 2009. Politični *impasse*, ki je bil posledica leta 2004, se je podaljševal, izbruhnila pa je tudi finančna kriza. Amador Fernandez-Savater, običajni spremljevalec dogodivščin skupine Prazni prostor (*Espai en blanc*), je pri svoji založbi Acuarela objavil nenavadno knjigo: *Nezadostnost besed* (*Crisis de palabras*, Acuarela, 2007), v kateri so bili zbrani eseji Daniela Blancharda, ki je bil za večino med nami do tedaj neznan avtor.¹⁶ Knjiga je bila posledica prijateljstva in občudovanja, posledica iskanja mitov in prijazne potrebe po tem, da jih spremenimo ali celo izgubimo, ker je pričevanje preveč iskreno.

Daniel Blanchard je bil eden glavnih članov skupine »Socializem ali barbarstvo«, bil je del eksperimentov in razprav Situacijske internacionale, sodeloval je v gibanju 22. marec in z akcijskimi komiteji maja 68,

dokler ni nenadoma začutil dolgočasje in ni zaradi tega na koncu izgubil zmožnosti govora. »Mislili smo si, da smo revolucionarji, a ničesar nismo revolucionirali,« piše v svojih pričevanjih. Kaj nam je torej še preostalo? Pretvarjanje, besedičenje, ki kroži v krogu. Mrtvo, sterilno, vedno bolj neučinkovito, a hkrati vedno bolj zapleteno. Daniel Blanchard je začutil krizo. Kriza pomeni depresijo. Pomeni nezanimanje. Pomeni izgubo sveta, prijateljev, ljubezni do tistih, ki nas obdajajo, in tudi do stvari. Toda Blanchard je razumel, da mora vzdržati v krizi, da je ne sme le na videz rešiti (s pomočjo zdravil ali s tem, da se zakoplje v delo in nadaljuje z novimi razpravami), iz te krize so se končno rodili drugačne besede, drugačen pogled na prijateljstvo in na ljubezen, pa tudi to, da stvarjem ni treba več vnaprej vsiljevati smisla. Daniel in Helen sta znala svojo starost napolniti z umirjenostjo, delovala sta kot neopazna, brezimna človeka, čeprav sta šla prej skozi orkan, skozi izjemnost upora, in sta sodelovala v revolucionarnem vznemirjenju, značilnem za družbo spektakla, ki je razlog tudi za nezadostnost naših besed.

Nobeno naključje ni bilo, da smo se z njima srečali v prostoru, namenjenem telesni vadbi. Naključje ni bilo niti to, da smo v tistem okolju vzpostavili mrežo sodelovanja med besednimi aktivisti iz naše skupine in umetniki, ki so uporabljali svoje telo za izražanje kolektivnih misli. Že dolgo nismo več vedeli, kako bi telo lahko postalo del izraza, in s tem se je vzbudil tudi dvom, ali si sploh še znamo vzeti pravico do besede. Končno tudi ni bilo nobeno naključje, da je do srečanja prišlo zunaj Barcelone, daleč proč od središčnega

¹⁶ Gre za španski prevod francoskega izvirnika *Crise de mots* (objavljenega šele leta 2012 pri založbi Sandre), ki ga je napravil Álvaro García-Ormaechea (op. prev.).

fokusa, iskali smo rob mesta in rob aktualnosti, da bi lahko eksperimentirali z drugačnim razmerjem med prostorom in časom.

Eseji in pričevanja Daniela Blancharda so bili časovno oddaljeni, bili so tudi napisani v drugačnih družbenih in političnih razmerah, toda v njih smo se prepoznali, govoril je o nas v tistem danem trenutku. Pred nami je bila strašna iskrenost odkritja, da lahko strastno revolucionarno življenje izgubi kritično distanco in da lahko postane na smrt dolgočasno. To se zgodi, kadar »veter misli«, če uporabim izraz Hannah Arendt, ne polni več življenja, če preneha dajati smisel konkretnim življenjskim izkušnjam. Tedaj nam ostane samo prazen odmev, »nemi in gluhi se zapremo vase«, kot pravi Blanchard. Misel zakroži in ni več zmožna prisluhniti nikomur, zato se ideologija ponovno vzpostavi in mi postane glas, ki zgolj posnema neki vzorec. Blanchard nam je to povedal z metaforo. Rekel je, da smo zdaj na avtocesti in mora zato tudi kritika predstaviti v peto prestavo, ker kritika obstaja le v neprekinjenem »in tako dalje«. Toda vedno večja hitrost in obseg razprav nista drugega kot poskus, da bi prikrili paralizo in okostenelost samega jezika, ki je vedno bolj oddaljen od izkušnje. Le malo aktivistov iz šestdesetih let je imelo pogum, da bi izpovedali tovrstno razočaranje. Skoraj vsi drugi se raje skrijejo za navidezni uspeh, s strastjo govorijo o svojih nekdanjih doživetjih ali pa so celo izdelali prečiščeno revolucionarno teorijo, v kateri ni niti sledu problematičnosti teh doživetij. Blanchard in Joaquim Jordà nista hotela prodajati teh gradov v oblakih, ker sta se zavedala, kako so krhki.

Za vse nas je bilo obdobje med letoma 2004 in 2011 dolga pot, *impasse*, kot smo to kasneje označili v kolektivnih objavah skupine Prazen prostor, v knjigi z naslovom *Politični impasse (El impasse de lo político)*, 2011, izvirnik v španščini), ki je šla v tiskarno, ravno ko smo po celotnem Polotoku in na severnem delu Sredozemlja protestniki zasedali javni prostor. Impasse je ulica brez izhoda, ulica, za katero domnevamo, da je slepa. Mislim, da je ta občutek v tistih letih delilo veliko drugih. Leto 2004 označuje konec idile med Barcelono in njenimi prebivalci. Srečanje Forum kultur je vzbudilo ogorčene proteste družbenih in civilnih gibanj, hkrati pa je označilo začetek splošnega nezanimanja za dogajanje v mestu. Da je morala občina sprejeti »Norme za uravnavanje obnašanja v javnem prostoru«, je bil znak, da se je kriza okrepila, hkrati pa je to pomenilo, da je mesto Barcelona dokončno postalo blagovna znamka, kar bo začelo vplivati na pogoje življenja v njem. Vojna v Iraku je bila vzrok terorističnega napada na železniško postajo Atocha v Madridu, Aznarjeva vlada se je nanj odzvala s kupom laži, gibanje »Pasalo« je bilo dovolj močno, da je na oblast prišel Zapatero, kar je povzročilo hkrati nemoč in olajšanje. Po petindvajsetih letih se je Katalonija končno osvobodila vlade Jordija Pujola, prišlo je do trojne koalicije med levičarskimi strankami (PSC, ERC, ICV), a tudi njim je uspelo v samo dveh mandatih obljube spremeniti v dinamike, ki so temeljile na represiji, korupciji, političnih spletkah in so končno privedle do blokade. Aktualnost je bila spet v rokah strankarskih političnih združb, goljufij in trgovanja, ki so prišli še toliko bolj do izraza, ker je Evropska unija zaukazala politiko vzdržnosti zaradi finančne krize.

Nelagodje je bilo otipljivo, čeprav je šlo za nekaj nedoločenega in brezimnega. Izkoristili smo Blanchardov obisk in njegovo sposobnost poudarjanja nezadostnosti besed, da bi poskusili izraziti, kaj se je sploh dogajalo z nami: Iz česa je bilo zgrajeno vse to nelagodje? S kakšnim terapijskim, kliničnim jezikom samopomoči bi lahko izrazili krizo, jo kodificirali in naredili zasebno? Kako bi lahko ta vprašanja spet politizirali in povzročili srečanje med življenjem in politiko? S takšnimi vprašanji smo se borili proti praznemu odmevu, o katerem je govoril Blanchard. Nismo pisali revolucionarne teorije, nismo si gradili uporniške identitete in ne zunanjega oklepa, s katerim bi se lahko zaščitili pred izgubo smeri in pred slepo ulico, v katero nas je pripeljal cikel prejšnjih bojev (1994–2004), ker smo opazili, da so nas nekateri somišljeniki iz drugih skupin vodili proti samoreferenčnemu pisanju, ki je postajalo vedno bolj samozadostno. Namesto tega smo se povezovali s konkretnimi, telesnimi, celo intimnimi izkustvi, da bi se spraševali o vseh tistih vprašanjih, ki še niso bila razrešena. Cena, ki smo jo bili pripravljeni plačati, je bila, da ostanemo brez besed kakor Blanchard ali pa da se nam bodo besede izmuznile med prsti. A zgodilo se je nekaj čisto drugega. Politični diskurz se je odprl izkušnjam v ednini, odprl se je tudi najbolj temačnim predelom, in glasovi so se tako pomnožili, prikazala se je enkratnost vsakega posameznika, nezamenljivost vsake nove izkušnje sveta. Srečanja, ki smo jih organizirali v letih 2006, 2008 in 2010, so tako dosegla vrhunec v smislu, da je najbolj gola beseda prostor, kjer se lahko vsi srečamo. Zato smo poskusili organizirati raziskovalne skupine,

poetične dogodke, analize in razprave ... ampak nastal je kaos. Nemir vzbujač kaos, popolnoma nezadosten, če ga ocenjujemo z merili doseganja načrtovanih ciljev, ampak zelo zanimiv, če vemo, da je šlo pri tem za odkrivanje in učenje. Blanchard pravi, da »se kritična razprava ne more držati stalne smeri, da ne more za vedno obstajati v nekem določenem stanju misli ali izpovedi. Kritična lahko ostane le, če sprejme nase izgubo ravnovesja, ki ga povzročata nevarnost in odkrivanje novega; le takšno gibanje lahko ostane zvesto samo sebi; to je padec, ki se mu lahko izognemo le z vsakim novim korakom posebej.« Spotikanja in neravnovesja so torej del samega procesa mišljenja, ki je kot veter, ki ne dopusti, da bi ga ujeli v okostenela gesla ideoloških gibanj.¹⁷

Prevedla Simona Škrabec

¹⁷ Garcés, Marina. »Crisi de paraules«. Ciutat princesa. Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2018, 139–142.

Anna Maria Ricart (Barcelona, 1968)

*Anna Maria Ricart je več kot dvajset let delala kot novinarka, potem se je temu poklicu odrekla in se začela ukvarjati z dramaturgijo, predvsem z dokumentarnim gledališčem. Sodelovala je v multidisciplinarnem projektu skupine Kultura & konflikt, v katerega so bili vključeni novinarji, igralci, dramatik in filmski režiserji, z namenom, da bi spregovorili o težkih vprašanjih, povezanih s sistematičnimi posilstvi v vojnah na Balkanu v devetdesetih letih. Projekt je vključeval dokumentarni film in razstavo fotografij, pa tudi dramsko uprizoritev, za katero je bila odgovorna avtorica. Igra je bila uprizorjena na odru Katalonskega narodnega gledališča (TNC 2021). Celoten projekt je dobil naslov **Nekdo je še v gozdu**. Kot dramaturginja se je Ricart veliko ukvarjala tudi z adaptacijami klasičnih literarnih besedil za gledališče, od Goetheja do Lopeja de Vege, od Isabel Allende do Charlotte Brontë.*

Nekdo je še v gozdu (2020)

Uvod: Pozdravljeni!

Nevenka sedi na tleh, naslonjena na steno. Prestrašena je. Negibna. Kot majhna deklica, kot bi se hotela skriti. Objema se okrog pasu. Počasi dvigne pogled in opazi puško ob steni. Približa se ji, jo vzame v roke in jo dvigne, kot bi hotela streljati. Čaka. Čaka. Slišati je korake. Odprejo se vrata. Nevenka ustreli. In se obrne proti občinstvu.

NEVENKA: Naj gledam v kamero? (*Premor. Živen smeh.*) Ime mi je Nevenka. (*Premor.*) Slišati hočete mojo zgodbo, seveda. Zato ste prišli. (*Premor.*) Samo trenutek, moram ... A lahko? Ker so sicer nemirne in bo potem že pozno. (*Premor. Krmi kokoši.*) A tako? Snemali bi me, medtem ko krmim kokoši? (*Zasmeje se. Premor.*) Sram me je govoriti o vsem tem. (*Premor. Svojo zgodbo pove kar sredi kokošnjaka.*) Moža so Srbi dve leti prej odpeljali proč in ga obsodili na prisilno delo. Ja, sama sem živela, ampak ni bilo tako kot zdaj. Zdaj sem res sama. Tole tukaj je moja hiša in tamle čez je bratova. Nikogar drugega ni tukaj. Ko se je to zgodilo ... sem živela sredi vasi, polno sosedov sem imela ... In zdaj pridete sem in mi govorite »Kako lepi kraji so to, tako prijetno je živeti med gozdovi« ali pa mi rečete »Kako hecne so, kokoši!« ... Saj so res lepi kraji, mogoče je celo kokoši zabavno opazovati, čeprav ne vem, kaj vidite v vsem tem, saj so samo kokoši. (*Premor.*) Včasih me je strah. No, čisto sama tudi nisem. V hiši

je tudi moja mama. Betežna. Že dolgo ne vstane več iz postelje. Skrbim zanjo.

Žvočni zapis Ždravo! Ždravo! Ždravo!, posnet na olimpijskih igrah leta 1992 v Barceloni.

Posnetek pozdravnega govora župana Pasquala Maragalla: Someščani, prijatelji, naše mesto je danes postalo odprto mesto. Barcelona pripada vsem, je vaša. Pripada vsemu svetu. Dovolite mi, da preberem pismo generalnega sekretarja Združenih narodov. Poziva k spoštovanju mirovnega dogovora z dne 17. julija v bivši Jugoslaviji. Gre za spoštovanje antične tradicije o premirju v času olimpijskih iger. Da bi s tem prevladala zdrav razum in človekoljubno ravnanje.

Ploskanje.

NEVENKA: Ah, oprostite? (*Ploskanje se prekine. Tišina.*) Veste ... težko mi je govoriti o tem, kar se mi je zgodilo.

MILICA: Ne počutim se dobro. Ne vem, kaj se z mano dogaja, ampak vedno ko govorim o tem, me stiska pri srcu. (*Premor.*) Ime mi je Milica. (*Premor.*) Mene so ... (*Premor.*) Hrvaška vojska je bila. (*Premor.*) Ne vem, koliko jih je bilo. Nehala sem jih šteti (*Premor.*) Ne, danes o tem ne bom mogla govoriti.

MELIHA: Stara sem bila trinajst let, ko se je zgodilo. Srbski vojaki so odpeljali mene in mamu ... (*Nenadoma premolkne.*)

MILICA: Saj vem, da sem vam rekla, da bom, ampak danes ne morem govoriti o tem. Zdaj bo prišla moja prijateljica Mirjana. Ona bo vse povedala. Ona bo govorila. Njej se je ... to zgodilo ... ko je bila stara devet let.

MELIHA: Vojaki so odpeljali mene in mamu in ...

(*Ponovno premolkne.*) Ne, raje bi vam povedala kaj o tem, kaj delamo v društvu. Ja, tako bo bolje, povedala vam bom kaj o društvu, ki smo ga ustanovile za pomoč žrtvam vojne. Dober dan, ime mi je Meliha.

NEVENKA: Če samo pomislim na to, se zbudi ... Če se vsega spomnim ... Vsega ni mogoče povedati. Ja, ja, lahko se vse pove. Seveda se lahko, ja. Seveda se vsega spomnim. Ampak kako to povedati na glas? Kako to izpovedati, ne da bi spomin spet zaživel?

MILICA: Če hočete, vam skuham kavo, pa malo poklepetamo ... O čemerkoli, samo da ne bomo govorili o tem. Ne morem. Zelo mi je žal, da ste prišli sem zastonj ... (*Premor.*) Ampak zdaj bo prišla Mirjana in lahko boste govorili z njo. Ja, zdaj bo prišla! Potem bodo prišle tudi moje vnukinje. Imam štiri vnukinje in tudi vnuka. Po šoli pridejo sem. Boste kavo?

Ti lahko rečem mama?

LEJLA: »Ondesite otroka proč, ali pa ga bom zadavila. Nekomu drugemu ga dajte! Proč z njim!« (*Dolg premor.*) Zdravo ... mama. Te lahko kličem mama? Lejla sem. Zdaj sem stara dvaindvajset let. Kako neumno od mene, da tebi govorim o svoji starosti ... Nihče ne ve bolje od tebe, kdaj sem se rodila. Bom ponovno začela. Ime mi je Lejla. Živim v Manchestru. Prej sem živela v Londonu s svojimi krušnimi starši. Dobro jim gre. Meni tudi. Hodim na univerzo. (*Premor.*) Srečna sem, mama. Prav res srečna. Samo to sem ti hotela povedati, da ti tvoje odločitve ni treba obžalovati. Ne. Ne, mama. Ti lahko rečem mama? (*Premor.*) Kako je treba napisati pismo materi, ki je ne poznaš? (*Premor.*) Sem vam povedala, da sem se rodila na božič? Tistega dne, ko sem se rodila, sta britanska novinarja delala intervjuje po bolnišnici Koševo v Sarajevu. Slišala sta o otrocih, ki so bili plod posilstev in so zdaj začenjali prihajati na svet v tej bolnišnici, kjer sem se rodila tudi jaz. Mama, ki me je pravkar rodila, jima je rekla: Spravite mi tega otroka izpred oči, ali pa ga bom zadavila! Sovražnikov otrok je.« Vse to se je zgodilo tule, v tejle sobi.

ALEN: Moja biološka mater je leta 92 mučil in posilil prosrbski policaj. V Foči. Foča je kraj, kjer je bilo posiljenih največ Muslimank. Ker je zanosila, so jo premestili v Goražde. Bila je predolgo noseča, da bi lahko še splavila. Tako sem se rodil jaz, 20. februarja 1993. Po porodu me ni hotela niti videti. Ime mi je Alen.

LEJLA: Trenutek, v katerem se mi je mama odrekla, so posneli. Posneli so prizor. Videla sem posnetek.

In tudi ko reče: »Ondesite otroka proč, ali pa ga bom zadavila!«

ALEN: Moja ... biološka mama me ni hotela podojiti in je kar odšla.

LEJLA: Ko sem jo našla, je mama ... hočem reči, ko sem izvedela, kdo je moja mama, sem ji pisala v angleščini in sem pismo odnesla na veleposlaništvo Bosne in Hercegovine v Londonu, da bi ga zame prevedli. Nisem hotela, da bi prišlo do kake napake v prevodu, zaradi katere bi lahko nastal nesporazum. (*Premor.*) Ja, ves čas se igram z lasmi. Nezavedno. In tudi nohte si grizem. (*Premor.*) Če bi me videli, kako je bilo, ko sem spoznala svojo biološko mamo. Tistega dne sem bila pa res živčna.

ALEN: Tudi jaz sem jo spoznal, svojo mamo. Ja.

LEJLA: Danes se bova ponovno srečali. In z mano bo šla tudi Alja.

JUDIT: Zdaj mi je ime Ajna.

AJNA: Mama me je obdržala, ampak mi je petnajst let prikrivala moj izvor. Mislim, da je bil to zanjo najtežji čas v življenju. Pogosto sem ponoči premišljevala o svojem očetu: Le kdo je moj oče? Nikoli si ne bi mislila, da sem se rodila zaradi ... da sem bila rezultat najhujše travme svoje matere.

LEJLA: Ajno sem spoznala, ko sem začela iskati svojo mamo, ona mi je pomagala, da sem jo našla. Potem je ustanovila tudi društvo, ki skrbi za otroke posiljenih žensk. Postali sva prijateljici.

AJNA: Rekla sem ji, naj svoji mami napiše pismo.

LEJLA: To sem tudi storila (*Premor.*) Odgovorila mi je. Ja, odgovorila mi je! Nisem vedela, če ... No, ničesar mi noče povedati, noče, da jo snemate niti da

jo spoznate, noče, da veste, kdo je. Vse nosi notri v sebi. Prisilili so jo v to, da je vse zakopala noter vase. Kdo jo je v to prisilil? (*Premor.*) Vsi. Vsi okrog nje. Vsi tisti, ki so ji prizadejali bolečino.

AJNA: Tudi njena lastna družina.

ALEN: In ... prav vsi.

LEJLA: Zaprli so jo v zbirno taborišče. Tam so jih posiljevali vedno znova. (*Premor.*) Britanska novinarka sta me vzela s sabo ... onadva sta postala moja starša. Iz države sta me odnesla ilegalno. Čista norost. Ali je ali ni? Ampak tudi neverjeten izraz ljubezni.

ALLEN: Mama je šla najprej v Sarajevo, potem v Zagreb in od tam je odšla v Združene države Amerike, kjer je začela novo življenje brez mene. Mene pa so posvojili. (*Premor.*) Da sem posvojen, sem odkril v šoli, v tipičnem prepiru s sošolci.

NEKDO: Ti si četniški pankrt in našli so te v smetnjaku!

EKRAN: Četniki so srbski nacionalistični skrajneži.

ALEN: Sunil sem ga s pestjo v nos in stekel proč. Jokal sem celo pot do doma, dva ali tri kilometre. Vrgel sem se v očetovo naročje in tako sta mi on in mama povedala resnico. Ničesar mi nista skrivala. Izvedel sem, da so mojo mamo posilili in da sem se zaradi tega rodil, ampak tedaj nisem razumel, kaj je posilstvo. Nekega dne sem potem mamo tudi spoznal.

LEJLA: Nisem vedela, kako naj se do nje obnašam, ko se bova srečali. Bi bilo prav, če bi ji rekla mama? (*Premor.*) Ko sem bila stara osemnajst let, sta mi krušna starša pokazala posnetek. Bi tudi vi radi videli ta prizor?

To se ne bo zgodilo

– Ne.

– Ne.

– Ne.

– To se ne bo zgodilo. Vojna?

– Ne.

MELIHA: Jaz ... ne vem. Stara sem trinajst let. Zdaj mi je spet ime Meliha.

– Evropa tega ne bo dovolila.

– Ampak kako naj tukaj pride do vojne, prosim vas!

– Tako smo mešani, da ... Ne in ne in ne.

– To se ne bo zgodilo.

– Ne in ne in ne.

Eksplozija. Vsi pogledajo Meliho.

MELIHA: Ne bo dolgo trajalo. Doma so mi to povedali. Pravijo, da bo vojna kratkotrajna.

*

NEVENKA: Ko se je začela vojna na Hrvaškem, se mi je zdelo, kot bi bila vojna tudi tukaj. Hrvaška je zelo blizu, zato me je takoj postalo strah. Tako sem se pač tedaj počutila. Zelo prestrašena sem bila. Tukaj smo namreč v manjšini. Hude stvari se dogajajo, sem pomislila. Da bi odšla drugam? Včasih, čisto na začetku, sem na to res pomislila. Ampak to bi storila samo, če bi lahko odšli vsi skupaj, cela družina, starši, bratje in sestre ... vsi. Nismo vedeli, kam bi lahko šli. Nihče nam ni rekel: »Pridite!« Ničesar nismo vedeli, nismo imeli stikov. Ostali smo. Bili smo ... bedaki. Ne bi smeli ostati. Ampak kam lahko človek sploh gre?

MELIHA: Ko se je začela vojna, sem bila stara trinajst let. Trinajst let in pol. Potem ko je bilo vsega konec, sva z mamo odšli iz Višegrada. Samo mama in jaz. Ne vem, kako da sva ravno midve preživel. Ne vem, zakaj sem preživela prav jaz. V Višegradu sem živila čisto običajno življenje s starši in z bratom, dokler niso srbske čete zasedle mesta.

MILICA: Tudi moje življenje prej je bilo normalno. Vse je bilo normalno do tiste noči aprila 1992, dokler nas niso dosegle prve granate s hrvaške strani. (*Premor.*) To je bila naša hiša pred vojno. Tukaj sva živila z možem in z otroki, ki so bili še majhni. Vse to so uničili naši hrvaški sosodje. Prej smo živeli v slogi, bili so naši prijatelji! Vse so odnesli, kar se je le dalo, vse. Ali vidite? Pa kanal so skopali tule spredaj, ne vem, zakaj ... Najbrž zato, da ne bi mogli več do hiše. Poskusimo priti mimo z druge strani. (*Premor.*) Previdno, tukaj so lahko mine (*Premor.*) Vedno sem govorila: »Kako mi bodo kaj hudega storili, če so naši sosodje?« Ampak sosodje so nas uničili. Vse so odnesli, vrata, okna, vse. (*Premor.*) Bom poiskala kakšno desko, da nam bo za brv. Uničili so našo hišo in tudi mene in moje otroke. Moža so mi ubili. Tamle sem ga našla mrtvega. (*S prstom pokaže na mesto.*) Veliko bi lahko povedala, ampak mi srce preveč pospešeno bije. Tule je bila kuhinja, tule dnevna soba. Niti električnih kablov niso pustili v steni. Vse so odnesli, vse. Tule je bila spalnica, pa kopalnica in tamle shramba. Na drugi strani smo imeli prizidek za sušenje in prekajevanje mesa, tamle je bil hlev za živino. Vse je uničeno. Strah me je. Strah tega, da se mi bo streha zrušila na glavo in me pokopala pod sabo. Vse to so storili naši hrvaški »bratje«.

Prej ni bilo važno, če si bil Musliman, Hrvat ali Srb. Vse smo si delili, vse smo delali skupaj. Ko smo mi slavili slavo, so prišli sosodje k nam, in mi smo jih obiskali, ko je bil njihov božič, oni pa so prišli spet za naslednji pravoslavni praznik ... Toda ko so se spravili na nas, je bilo, kot da nas sploh ne bi poznali. Nič jim nismo pomenili. (*Premor.*) Najmlajša je bila stara devet mesecev, fantek še ni imel pet let in najstarejša je bila stara sedem let. Vse to je žalostno, in če me kdo vpraša, zakaj se ne naselim nazaj v hišo, jim povem: nimam se kam vrniti.

EKRAN:

Teresa Turiera

4. avgusta 1992

Radio Catalunya

Posnetek.

TERESA: Dober dan! Niti premirje v času olimpijskih iger niti obljube jugoslovanskega premiera niti zaščita Združenih narodov niti diplomatsko posredovanje Evropske skupnosti. V Barceloni cele dneve preštevamo medalje, v Bosni in Hercegovini pa preštevajo smrtne žrtve in ranjence, ki jih je vedno več. Kljub enoglasnemu mnenju mednarodne skupnosti, da je treba vojno končati, se boji nadaljujejo in civilno prebivalstvo je vedno bolj ogroženo, čeprav to ni nič novega. Danes so se v Madridu zbrali obrambni ministri Španije, Francije in Nemčije, da bi rešili problem oskrbe s humanitarno pomočjo. Izrazili so zaskrbljenost, da se lahko konflikt razširi v mednarodni prostor. Mogoče še ni bilo dovolj žrtev, da bi vojna v bivši Jugoslaviji vzbudila pozornost, ki si jo zasluži.

Poleti leta 92

MONTSE: Korinčanke! Odpravljam se od doma ... (*poskuša se spomniti fragmenta igre*). Od vseh živih bitij, ki imajo zmožnost mišljenja, smo ženske v najslabšem položaju. (*Premor. Sprememba.*) Leta 92 sem se v Barceloni ukvarjala z gledališčem. Ob Olimpijskih igrah je nastal tudi Olimpijski umetniški festival. Nastopila sem v zboru uprizoritve Medeje in režiserka je bila Núria Espert. In Medejo je igrala Irene Papas! (*Premor.*) Irene Papas! (*Premor.*) Pa saj ni važno. V zboru nas je bilo dvaindvajset. Ari, ti bi tudi morala nastopiti v Medeji, ampak si imela snemanje filma ...

ARIADNA: Ja, na Portugalskem. Celo poletje sem preživela v krasni hiši sredi narave, samo uro oddaljeni od Lizbone ... To so bili najlepši in najpomembnejši trenutki moje mladosti ... Čeprav so mesec prej ubili Jordija. Ime mu je bilo Jordi Pujol Puente. Star je bil 25 let, bil je fotoreporter in šel je v Bosno, da bi poročal o vojni. Bila je to ena njegovih prvih nalog. Bil je najboljši prijatelj mojega fanta. In to ... naju je zelo zaznamovalo. (*Premor.*) Filmu je bilo naslov Belle Époque.

OSCAR: Poleti 92 sem šel v London. No, v resnici v West Sussex, na tečaj za igralce. Vadili smo Kralja Ojdi-pa. Šlo je za evropski projekt za mladostnike, ki so hoteli postati igralci. Star sem bil šestnajst let.

JUDIT: Stara sem bila osemnajst let. Tako rada sem študirala, da sem kar dvakrat ponovila drugi in tretji razred gimnazije. Pomislila sem: »Če tako rada študiram, zakaj ne bi šla za igralko?«

EROL: Leta 92 sem bil star pet let. Spomnim se, da mi je tega leta umrl stric. In da sem jokal, da sem jokal od jutra do večera.

MAGDA: Tistega poletja sem šla v kolonijo.

OSCAR: Jaz tudi! Ko sem se vrnil iz Londona oziroma iz West Sussexa, sem šel delat kot kuhinjski pomočnik v kolonijo.

MAGDA: Stara sem bila deset let. Šli smo na rafting, hodili v hribe ... in igrali glasbo. Lepo je bilo tistega poletja. Prvič sem se zaljubila. On je bil star trinajst ali štirinajst. Ime mu je bilo Joan.

JUDIT: Olimpijskih iger v Barceloni nisem spremljala, ker doma nismo imeli televizije. Nikoli nisem ničesar vedela. Spomnim se, da sem prišla v šolo in me je učitelj vprašal: No, Judit, povej, kaj se je zgodilo danes. Padel je Berlinski zid! Niti tega nisem vedela.

PEPINO: Sodeloval sem pri zaključni slovesnosti Olimpijskih iger v Barceloni. Oblečen sem bil v zmajčka in sem igral tenoro.

JUDIT: In o vojni v Bosni in Hercegovini ... pač ... nisem ničesar vedela. Toda! Leta 1994 sem šla s prijateljem obiskat ubežniška taborišča v Sloveniji.

MONTSE: Bosna je bila daleč. Mislim, da me ni posebej prizadelo. Nisem razumela, za kaj sploh gre. Pozanimala sem se, a si nisem zapomnila podatkov – kdo je začel s čim? In zakaj? Znanci so hodili v Bosno delat predstave ali kot klovni, rekli so, da je bilo zelo težko, da je situacija neznosna. A bilo je daleč. Tudi danes se pretvarjamo, da je Sredozemsko morje nekje drugje.

EROL: Domnevam, da sem si začel z otroci iz Bosne dopisovati enkrat kasneje. Videl sem tudi fotografije v

reviji, ki sta jo imela starša, in me je bilo strah; pomislil sem, da je vojna nekaj strašnega. Mogoče si vse to izmišljujem, ampak to je, česar se spomnim, spomnim se, da so me oči skelele, ker sem toliko jokal.

OSCAR: Nisem vedel, kje je Bosna, in tudi zanimalo me ni. Bil sem pač mlad ... šlo mi je le za zabavo.

MAGDA (*pokaže svoje fotografije iz tistega časa*): Poglejte, tale sem jaz leta 1992. Tukaj sem na gradu Montlluis, v Severni Kataloniji, poleg topa. Zelo so mi bili všeč topovi. V vseh mestih, ki sem jih obiskala, sem iskala topove, zlezla gor in prosila starše ali brata, naj me fotografirajo. S starši smo obiskali veliko gradov. (*Premor.*) Ja, saj vem, Freud in te stvari ... ampak ne, všeč so mi topovi ... čisto estetsko. Kaj naj rečem? Še danes, če vidim top, si zaželim, da bi me kdo fotografiral. Veliko takih fotografij imam. (*Premor.*) Ja, tudi katapulti so mi všeč.¹⁸

Prevedla Simona Škrabec

Maria Josep Escrivà (Gandia, 1968)

*Maria Josep Escrivà živi in ustvarja v Valencijski deželi, v mestecu El Grau de Gandia. Diplomirala je iz španskega jezikoslovja na Univerzi v Valencii in doktorirala iz katalonskega jezikoslovja. Ukvarja se s prevajanjem, uredniškim delom in lektoriranjem. Med njenimi pesniškimi zbirkami velja omeniti: **Šum diha** (1992), **Tipaje po steklu** (1997), **Vsa imena žalosti** (2002), **Domače rože** (2007), **Mirna barka** (2016) in **Vedno je prepozno** (2020). Poezijo je leta 2023 zbrala v antologiji **Hiša v mesečini**. Tudi sicer so bile njene pesmi pogosto objavljane v antologijah, tako v katalonščini kakor tudi v mednarodnem prostoru. Piše tudi prozo. Od leta 1999 v domačih krajih organizira različna pesniška srečanja, ki jo tudi po dolgih letih uspešnega delovanja še vedno navdušujejo.*

¹⁸ Ricard Codina, Anna Maria. »Pròleg: Hola!«, »Et puc dir mare?«, »Això no pas-sarà«, »L'Estiu del 92«. Encara hi ha algú al bosc. Tarragona: Arola, 2020, 17–34.

Vedno je prepozno (2020)

In itinere

Krvavim od želje po pisanju,

življenje pa mineva
kot rezilo britve, mlačno
kot rožni list, drsi po
grlu, mimo jarka ob cesti gre
zadnji lesk rumenega zraka,
ki žari v smrtnem boju.

Jesen je, kjer trepetam: topol
sluti goloto,
medenine ni moč zadržati.

Izginotje

Treba je očistiti naša kraljestva teh hudobnih ljudi.

*Ximenes de Reinoso,
inkvizitor v Valencii, 1582*

Po dekretu jih iz-
ganjajo.

*Dovoljeno je, da jih katerakoli oseba nekaznovano
preganja in jim pobere vse, kar imajo.*

Proti morju, po gadjih stezah,
po kršju, samo da bo konec te herezije.

Jagodičnice rasejo na flišnih stenah; morda
tu in tam nebo prejadra legat.

*Zapustili so nam
mnogo obdelane zemlje v našem kraljestvu,
s koruzo, s pšenico in z drugimi pridelki
in mnogo oljk na oljkah.*

Po gadjih stezah, med prodniki, ki škripljejo
pod podplati kot pogažene vulve.

*Doječim materam so otroke trgali
iz rok in jih metali s pečin;
in da se ne bi ustavljale zaradi krikov,
so jim porezali ušesa.*

Benimarsoc, L'Alcúdia, Queirola,
L'Atzuvieta: prazni so kraji upora
spomin, trupla,
minerali se razkrajajo, kamen
za kamnom, kost za kostjo,
še zadnjega med pregnanimi.

Veliko obdelane zemlje so nam
pustili, veliko oljk na oljkah.

Omenjeni sadovi in žita bodo strohneli, prav bi jih bilo požeti.

Sto trideset tisoč po gadjih stezah
in pogažene vulve.

Nobene kazni ne bo, če jim kdo prereže grlo.

Veliko obdelane zemlje v našem kraljestvu
— *in zemlja se je obarvala*
z živo krvjo — in mnogo
oljk na oljkah.

Pozno je že pa jih tančica
molka še vedno ovija.
Spomenik
pomnik
sramote.

Hobotnice

**Malo je še ostalo.
Bili smo zelo blizu.
Ničesar več ni.**

Pater Garcia

Skupina posameznikov,
ki živijo na morskem dnu,
prekriti
s plastmi
včasih tudi lebdijo na gladini.
Bentos, se temu reče znanstveno.
Imajo dvoje velikih oči, da lahko vse
odlično vidijo.
spremeni se njihova podoba in gostota
odvisno od usode, ki jih doleti.

Zakaj govorim o hobotnicah,
če hočem govoriti o brodolomcih?

Moški in ženske ki lebdijo na gladini morja
kot pisane boje.

V enem samem letu, dva tisoč šeststo boj:
toliko, kot je prebivalcev v mojem mestu.

Ni obale, ki bi jih sprejela, temačne
sence sanjajo neko drugo obljubljeno
 deželo in preklinjajo
svojo usodo, ker ravno danes
 piha vzhodnik.

Imajo odlično razvit čut za dotik in
okus, da prepoznajo vse, česar se dotaknejo.
Hobotnice so mesojedke.

 Jedo ribe,
rake in školjke
 in trupla
utopljenec: dva tisoč šesto boj,
če imajo srečo da lebdi na gladini.
Večina jih za vedno izgine
so duhovi, stlačeni v amfore.
Z njimi se stali gnili obala,
 ki jih ne pričakuje.

Malo nam je ostalo, zdaj ni ničesar več:
 ledena samota,
 slani grob,
 plankton brezbržnosti.

Ne govorim o brodolomcih, temveč
o ribičih, ki se hranijo s hobotnicami,
o treh srcih, ki se hranijo
s trupli utopljenec in ki črpajo
 modro kri,
 bogato
 z bakrom.

Žalostna človeška vrsta, se temu reče znanstveno.
 Malo nam je ostalo.
 Bili
 smo čisto blizu
in smo prepoznali besedo: »šli bomo,
šli vas bomo lovit, preden bo vse
 na dnu morja
 postalo mrhovina.«

Kmalu bo trenutek

Po asfaltu ne vodijo steze. Samo

krilata želja. Usoda je kot milni
mehurček, nemirna zenica, ki sanjari
o nepomembnostih: naše izpuhtevajoče življenje.

Nad grobovi tisti, ki so bili tu pred nami,
stari rodovi. Umreti pomeni – to je napisal
Kušner – postati sodobnik vseh drugih razen živih.

Medtem bodimo lepo tiho. Odvadimo se govora,
ker ne znamo verjeti. Nad vsem lebdi
nedotaknjeno dostojanstvo dreves.

Ni stez v luči. Vse je laž.
Ujeti smo za stekleno steno.
Ampak še smo na preži, če pride ljubezen, ideja ...

Za topel trenutek tam, kjer se širijo sence.
Če naj nam zrastejo krila kot božjemu
konju in če naj si kot bogovi upamo vzleteti.¹⁹

Prevedla Simona Škrabec

Maria Nicolau (La Garriga, 1982)

*Maria Nicolau je po poklicu kuharica, dobrih trideset let že dela po najrazličnejših restavracijah v Kataloniji, po širši Španiji in tudi v Franciji. Rada pove, da je nekoč na plinskem gorilniku sredi travnika pripravila rižoto za dvesto ljudi, in sicer še pred zoro, ob štirih zjutraj, tako, da si je svetila z baterijsko svetilko, pritrjeno na čelu. Po vseh teh dogodivščinah se je umaknila v odročno vasico in začela pisati: ne piše kuharskih receptov, temveč razglablja o pomenu kuhinje za naša življenja in se ukvarja z ohranjanjem kulinarične kulture. S kančkom humorja doda, da je najbrž med redkimi kuharskimi mojstri, ki še dandanes objavljajo knjige brez fotografij. Napisala je **Kuhano ali surovo** (2022), vodič po kuhinjskih spominih, ki se je v katalonščini prodal v več kot 35.000 izvodih, ter **Ogenj!** (2024). Redno sodeluje v najrazličnejših javnih občilih.*

¹⁹ Escrivà, Maria Josep. »In itinere«; »Malafí«; »Els pops«; »Aviat l'Instant«. Sempre és tard. Barcelona: Proa, 2020, 61; 78–80; 81–83; 87.

Prtički, prti, siesta

Babica po kosilu ne obmiruje niti za minutko. Z vzdihom se bo usedla, šele ko bo kuhinja pospravljena in se bo za vsemi že polegel prah. Vsi poležujemo po kavčih, pred kaminom, siti in dremavi zakinkamo za tistih deset minut, dokler nas vnukinj dedek ne preneha s copati žokati v hrbet, vstane in odide v delavnico. Oče se bo vrnil v železnino, mama v tovarno, teta pa bo mojo sestro in mene naložila v avto, naju v naglici odložila v šoli ter odhitela v pisarno, da se bo kar kadilo za njo. Imava kakih šest in osem let.

Med prvo in tretjo uro teh družinskih kosil na delovne dni, ki jih imamo občasno pri babici, je miza pogrnjena v kuhinji, čisto blizu štedilnika, na katerem brbota v loncih in posodah, in marmornega korita, kjer se izpirajo in ohranjajo svežino solata in zelenjava. Veliko in v izobilju je najrazličnejših jedi, pripravljenih, da napolnijo sklede in pladnje, ki čakajo na sredini kuhinje, naloženi na zelenih prtih z rjavimi črtami, ki pokrivajo mizo, da spominja na zelenico nogometnega igrišča, kjer se bo odigrala tekma stotletja, in ki se jih komaj vidi, toliko je stvari na njih. Krožniki, pribor, ujemajoči se prtički iz blaga, lesena deska za kruh s hlebcom in nožem z žagico, servirne posode za solate, seti stekleničk za olje in kis, vrči, majhni in veliki stekleni kozarci, vrčki za vino, podstavki, posodice z olivami, nekaj praznih krožnikov za školjčne lupine in kosti, dedkov in očetov nož ter vsepovsod dlani in roke. Kričanje, pogovori, suvanje s komolci, kak kozarec, ki

pade na tla, godrnjanje tistega, ki ga je doletel trinožnik, saj vedno zmanjka stolov, vsi skupaj in vsak zase. Tudi vzdušje je sproščeno.

Pri babici se nikoli ni uporabljalo skled in nanje se je vedno gledalo postrani in z določeno sumničavostjo. Tam se vse, kar je v omarah, deli na dve veliki kategoriji: servirni pladnji in sklede za sadje. Sklede za sadje se, kot je jasno že iz imena, uporablja le za sadje. Za vse drugo pa preostanejo servirni pladnji. Solato se postreže v širokem, dolgem in nizkem pladnju z ravnim dnom, da je vse, kar je na njem, dobro vidno, da je enostavno z roko pomočiti kruh in da se enostavno doseže vse koticke. Da se ne bi pomočilo kruha v solato, ne pride v poštev, prav tako se vanjo ne sme dati drugega kot paradižnik, mlado čebulo, kodrasto endivijo, kristalko, olive in zeleno, predvsem zeleno. Korenje je že precej moderen dodatek, in če se ga že doda, potem mora biti, se razume, narezano na kolesčke; da bi bilo naribano ali narezano na paličice, je v svetu, kjer se sestavine nabada z vilicami, nepojmljivo in povsem brez smisla. Kumarice, ekstravagantni kisi in kava se pojavijo šele pozneje, in za to bo zaslužna teta, kajti pri babici se lenobne zaspanosti ne preganja s kavo, temveč s kratkim dreamežem.

Na mizi tudi nikoli ni videti vinskih čaš. Nobenega smisla ne bi imelo, če so tam že porró, steklenica za vino z rilčkom, iz katere lahko vsak pije, ne da bi se dotaknil ustnika, in kozarci za vodo. V vitrini v dnevni sobi je spravljen eleganten kristalni servis v slogu La Rochèrovih, nizke čaše z debelim in brušenim podstavkom in kozarcem geometričnih oblik. Iz omarice se jih vzame le,

ko se pije sladko vino, in to je običajno ob nedeljah ali pa praznikih.

Ves čas kosila babica nenehno hodi sem in tja, postavlja polne posode na sredo mize in odnaša prazne, preverja ogenj na štedilniku, pripravlja prostor za glavno jed, ki sledi predjedi, primakne zobotrebce bliže dedku, premakne podstavke, iz predala vzame več kruha, ošteje tistega, ki ga zasači, da si briše usta s prtom, in ne s prtičkom, dedek pa se sploh ne zmeni za to, da Juanita jezno piha; on se smeje, nam pomežikne, si obriše roke v hlače, ona se pretvarja, da tega ne vidi, on pa nas, vnukinje, spravlja v smeh.

Vem, da so ti četrtki izpred tridesetih let moj gastronomski vir, moji temelji, in to ne toliko zaradi dejanskih jedi, ki so se kuhale v loncih in posodah ter se stregle, pa tudi ne zaradi babičinega posebnega načina, kako jih je pripravila. Na vprašanje »Kako si to skuhala?« je babica vedno odgovorila s »Kako? Ja, no, tako kot vedno. Ne vem.« Pa tudi ne zaradi receptov. Babica me ni nikoli naučila nobenega.

Ti četrtki so bili in so pomembni predvsem zaradi celotne orbite dogajanja in dinamike, ki se je odvijala v tisti kuhinji in okoli tiste mize, ki je izpuhtela obenem z običajem skupnega kuhanja in obedovanja. Vsakdanje vonjave, okusi, odtenki glasov, edinstveni dotik obrabljenih prtov na mizi, vonj drobtin in moke, ki je zavel iz predala za kruh, ko si ga odprl, okus riža s škampi, nerodnost noža na žagico, ki se je vedno zataknil v večje šive vezenine na prtju in jih razvlekel, vzorec rdečih cvetov na belih krožnikih, priokus po peteršilju, ki ga je vedno imela čokolada iz tistega hladilnika ...

Vse to, kar je kot pisane bleščice v kalejdoskopu ustvarjalo vtis, da vsak dan oblikuje popolnoma drugačen kaos, kot je prejšnjega, naslika nekakšen edinstven prstni odtis, posebno in neponovljivo telo v celotnem vesolju: moj občutek družine, doma in kuhanja.

Vsak od nas ima svojega.²⁰

Prevedla Veronika Rot

²⁰ Nicolau, Maria. »Les estovalles, la sobretaula, la migdiada«. Cuina! O barbàrie. Barcelona: Ara llibres, 2022, 241-244.

Mireia Calafell

(Barcelona, 1980)

*Mireia Calafell je pesnica in kulturna menedžerka. Končala je študij humanistike na Univerzi Pompeu Fabra v Barceloni in se potem res veliko ukvarjala z organiziranjem odmevnih pesniških festivalov, kot je na primer osrednji festival v mestu, »Barcelona-Poesia« (2018–2021). Ustanovila je kulturno podjetje La Sullivan, kar ji omogoča razvijati kulturne in pedagoške projekte, povezane z filozofijo, literaturo, umetnostjo in glasbo, s katerimi skuša vprašanja približati širšemu občinstvu in tako vplivati na družbo. Objavila je pesniške zbirke **Poetika telesa** (2006), **Preobrazbe** (2015), **Mi smo tisti, ki** (2021) in **Nujnost pojavnosti** (2023). Pred kratkim je svoje ustvarjanje zbrala v antologiji **Ta kri** (2025).*

Nujnost pojavnosti (2024)

Nujnost pojavnosti

zdajle
je nekdo, ki čaka v bolnišnici
s strahom pogleduje kljuko uro
v njegovih očeh je naš odsev
njegov strah je naš strah, kot je njegova prošnja naša
naj bo že konec čakanja naj se razreši koda konec

jok predre steno hodnik celo bolnišnico
ampak ni načina ničesar se ne bomo spomnili
da je nujnost lahko pojav želja po rojstvu
porodni krči

Dejansko

Smo – ptice – ki ostanejo tu.
Emily Dickinson

smo ptice ki niso odletele
ki bodo zimo preživele v pristanu
in si iz koščka neba naredile nebo

sporazum s pokrajino je to
ali pa brezbrižnost odrekanje
nihče ne bo tega nikoli vedel

tukaj vsi živimo po dogovoru:
ne sprašujemo kar je zoprno
čakati mraz molče

nebo je vse bolj sivo

Terminis

sistematično ob zori
v pomivalnem koritu deset tisoč stanovanj
začne kapljati počasi a vztrajno:
skozi odtok odteka gosta in kruta tekočina
smrdi po gnilem po sprhnelih stvareh
in ko se to začne temu ni konca

to noč pri nas doma jutri
pri deset tisoč drugih

Izginotje

ni treba teleskopa leč ne znanosti
da odkrijemo da je izginotje v središču
prihodnosti ki prihaja vsa izmučena
vsega tistega kar je preprosto bilo
časa tropskih krajev ledenikov
vsa ta previdnost vsa ta tišina
je središče točno na sredi
mojega življenja zraven tebe

vsega tega življenja mojega

Vera

da se rešimo požarov
je treba kuriti kresove zažgati podrast
zato to vem:
zublji ki nas obkrožajo
ki nas dušijo čeprav nas dušijo
nas tudi rešujejo

Pancratium maritimum

kot kadar v julijski noči
iz peska pokuka morska lilija molče neopazno
potrdi čudež gomolja ki vzklije na plaži
z neverjetnim naporom za en sam dan življenja
da en sam dan živi tole življenje

to bi hotela jaz od svojega življenjepisa²¹

Prevedla Simona Škrabec

²¹ Calafell, Mireia. »Estat d'emergència«, »Tàcitament«, »Terminis«, »L'extinció«, »Fe«, »Pancratium maritimum«. Si una emergència. Barcelona: Proa, 2024, 15, 16, 18, 25, 50.

Cristina Massanés (Manresa, 1965)

*Cristina Massanés je pisateljica. Diplomirala je iz filozofije na Univerzi v Barceloni. Živi v obmorski pokrajini Empordà, blizu Costa Brava, kjer je kot kuratorica delovala v številnih lokalnih muzejih. Piše poljudne prispevke o umetnosti za širše občinstvo v revijalnem in dnevnem tisku. Napisala je odmevno biografijo Lídije iz Cadaquésa, ženske, ki je s svojo posebno naravo pritegnila pozornost samega Dalíja (2001), pa tudi umetnice Germaine Gargallo (2014). Kot samosvoja avtorica je svojo pisateljsko pot začela z avtobiografičnimi zapisi **Eroica** (2021), ki govorijo o doživljanju pandemične izoliranosti ob poslušanju Beethovnovе Tretje simfonije, in **Odhajalci** (2024) o spremljanju očeta na poti skozi demenco.*

Odhajalci (2024)

Popotovanje po vrhovih in dolinah jezika

Oče je osvajal vrhove, od nekdanj je to počel. Podal se je po neki poti in se po njej vzpenjal proti vrhu, ne da bi se oziral nazaj. Navzgor. Prvega je osvojil pri dvanajstih letih, ko si je obljubil, da ga nikoli v življenju več ne bo zeblo. Drugega pri petnajstih ali šestnajstih, ko se je, privezan in obut v staromodne plezalke, tam gori, viseč z neke apnenčaste stene, nastale v davni geološki dobi eocena, odločil, da bo on osvajal vrhove. Se podal na neko pot in se vzpenjal proti vrhu. Ne da bi se oziral nazaj. Navzgor.

Navzgor.

Ko sem vstopila v oddelek intenzivne nege, ni bilo tam nikogar. Poklicali so me prejšnjo noč, in šele naslednjega dne, že navsezgodaj zjutraj, sem se usedla v avto, da bi prevozila skoraj dve uri, ki sta me čakali. Tako ali tako ne bi mogla narediti ničesar, tudi če bi prišla sredi noči. Odšla sem naravnost v bolnišnico in uspelo mi je vstopiti v oddelek z omejenim dostopom. Poln cev in z gosto meglo v glavi, mi je oče odgovoril v angleščini. Dve, tri besede z zelo medlo zvonečim glasom in zamegljenim pogledom. *Tenku*. Naslanjajoč se na steno, sem globoko vdihnila, kot bi pogoltnila dejstvo, da je to neka nova situacija, novo življenjsko stanje in da ne bo nikoli več nič kot prej. Krhkost tega *tenku*, vzdržljivost stene, na katero sem se naslanjala s hrbtom, in rumena svetloba, svetloba vrtoglavičice, ki je prihajala od kdo ve kod, vse to je nakazovalo, da je tam vznožje vzpona na neki nenavaden vrh neke neznane kordiljere, neko melišče, na katero se je treba povzpeti, tisto, ki se začenja točno tam, kjer se končuje slovnica. Navzgor.

Na eni od strani v beležki na spiralo z rdečimi platnicami piše: *Hipoteza lingvističnega relativizma* = raznolikost jezikov je vzrok različnih pogledov na svet (se pravi različnih kultur). To je zadnji zapis. Sledi nekaj praznih strani, zatem pa je napisano:

sol kaša pipa nov
sol kaša pipa nov
sol kaša pipa nov
noga juha taca kol
noga juha taca kol
noga juha taca kol
a e i o u
a e i o u
a e i o u
pa pe pi po pu
pa pe pi po pu
pa pe pi po pu
ma me mi mom u
ta
pa
jopa
lopa
nona
pipa
1 2 3 4 5 6 7 8 9

Ta rdeča beležka je zadnja, v katero je oče pisal. Pripadal je generaciji, ki se je naučila pisati, ko se je izgubljalo vojno in je zima trajala dolge mesece (kar je veljalo tako v času vojne kot brez nje), ko so ob nedeljah babice in mame in samske tete na podstrešje zvlekle velik čeber

vroče vode in namilile otroke. Medtem ko se je izgubljalo vojno in tudi ko se jo je že izgubilo, se je le redko hodilo v šolo (zelo redko). *Ma me mi mom u.* Zelo okleščena šola. Pičlih sedem šolskih učilnic in ena vrtčevska, postavljene med industrijsko halo neke nekdanje tekstilne tovarne in gospodarjevo vilo, v kateri sicer sploh ni več živel, vendar pa je bil še vedno gospodar. Noga kol juha taca. Pri enajstih ali dvanajstih se je šlo v tovarno za vajenca in nikoli več prišlo ven. Ni bilo važno, za kakega vajenca, in tudi nihče te ni vprašal; tja, kjer je kak sorodnik ali pa sosed poznal koga in so potrebovali kakega dečka za najrazličnejše opravke in pometanje delavnice ali pa karkoli drugega, tja si šel. In če so ti šle številke kolikor toliko dobro, toliko bolje. Pozneje si si poiskal kako dekle in se poročil z njim. Včasih (redko) si si uredil stanovanje, ki ti ga je zapustil tast, in se preselil tja, skupaj z ženo, medtem ko se je podjetje širilo po državi, ki se je prav tako širila, in je tudi tebi uspevalo. 1 2 3 4 5 6 7 8 9. In medtem ko ti je uspevalo, si naredil otroke. Enega, dva. Pogosto tri, včasih štiri, pa tudi (ne vedno) pet. In če si jih imel veliko, so ti dali nagrado in si nastopil v TV-poročilih. Ti pa si delal. Ob ponedeljkih, torkih, sredah, četrtek, petkih, sobotah dopoldne in nedeljah zvečer. In otroci so odraščali v hiši, kjer ni bilo mraz, ob nedeljah, za veliko noč in poleti pa si jih vzel s sabo osvajat vrhove. Navzgor.

Tisti, ki jih je zanimal študij, tako kot očeta, so hodili na posamezne tečaje, medtem ko so delali ob ponedeljkih, ob torkih, ob sredah, ob četrtek, ob petkih, ob sobotah dopoldne in ob nedeljah zvečer, sem in tja kak tečaj, popoldanski ali pa večerni, računovodski in o tem, kako

računati dolg in dobroimetje, univerzitetna izobrazba pa je ostala na seznamu želja za prihodnje življenje. Toda on ni hotel čakati na to, takoj po upokojitvi, desetletja pozneje, se je pripravil za sprejemni izpit za univerzo za starejše od petindvajset let ter se na univerzi na daljavo vpisal na humanistiko. Všeč mu je bila antropologija. »Lingvistični relativizem« je zadnji zapis v njegovi beležki naučenih konceptov, zvezku na spiralo z rdečimi platnicami, kamor je zapisoval osnovne pojme svojega novega študentskega življenja. Pred kratkim je dopolnil sedeminšestdeset let. *Ta jopa lopa nona pipa.*

V starih časih se je za vabnik uporabljalo ptička ali pa kak predmet, ki se ga je privezalo na konec palice, da bi se z njim priklicalo divje ptice, ko se je odšlo na lov. Baje se je včasih na palico obesilo zvonček ali krožniček, kot nekakšne *cimbale*, iz česar se je razvila beseda *cimbell*. Obstajajo pa različne razlage izvora besede in nekateri trdijo, da lahko taka krilatica, kot je beseda *cimbell*, izvirajo zgolj iz tako preproste semantične zvijače, kot je združiti dva vznesena krika: *cim* in *bell*. Vrh in lep. Se pravi to, kar se natakne na tisti lepi vrh palice. Zato osvajati vrhove pomeni podati se na pot in je ne zapustiti vse do vrha. *Sol kaša pipa nov.*

Navzgor.²²

Prevedla Veronika Rot

²² Massanés, Cristina. »Fer cims«. Marxarons. Barcelona: L'Avenç, 2024, 11–15.

Sònia Moll

(Barcelona, 1974)

*Sònia Moll je diplomirala iz katalonske filologije na Univerzi v Barceloni. Delala je kot urednica, lektorica, jezikoslovka in profesorica na šoli za odrasle ter vodila tečaje kreativnega pisanja. Objavila je tri pesniške zbirke, **Non si male nunc** (2007), **Bog mora biti nekje** (2014) in **Naj pozabim na gozd** (2021), piše pa tudi poetično prozo in besedila za odrasčajočo mladino ter otroško literaturo. Rada sodeluje tudi z glasbeniki pri pripravi glasbeno-poetičnih nastopov.*

Kjer midva zmagava, ljubezen (2025)

Vsem tistim, ki si želijo, da bi bile mrtve

We were never meant to survive.
Audre Lorde

Sive kolobarnice v gozdu prve junijske nedelje. Rečem, ali bo začelo deževati ali bomo pa izumrli tragedija nesreča škodljivci brezno smrt ampak ti rečeš: narava se prilagodi ... narava preživi. Če dežuje samo dva dni? Torej to izkoristim in vzklijem, vztrajam in pokukam na plano. In potem se spomnim, da sem pred mnogimi leti prvič videla suho strugo in rekla: Samo glive bodo preživele in ščurki, podgane pa ne, podgane bodo žalostno poginile, ravno tako kot vsi mi, čeprav so pametnejše, dlje bo trajalo, ampak izčrpale bodo vire na vseh metrojskih postajah, nič ne bo ostalo zanje v mestni kanalizaciji, poginile bodo zaradi žgočega sonca in vrelega asfalta. Kako malo je o vsem tem vedelo življenje, ki je bilo tako živo, tam daleč proč od moje vsemu navkljub ljubljene Karcelone.

Kako malo o življenju tistega,
kar vzklije ob prvem naliveu,
ki je morda zadnji,
in razpre lističe brez vprašanja,
ne da bi koga prosilo za dovoljenje.
Samo glive, gosenice in ščurki bodo še tu,
čeprav bomo tudi mi zbrali sile, da si pomagamo
na poljih pod milim nebom,
odpirali bomo usta in se tisočkrat na novo rodili
in bomo rekli vsem, ki bi nas raje videli mrtve:
Nikoli ne bi smeli verjeti v to, da je preživetje zagotovljeno.

[Senca moje matere]

Najlepši del tvojega
telesu je tam, kamor pada
senca tvoje matere.
Ocean Vuong

Senca moje matere
pada pod ostrim kotom
na neuporabno meso ob popku.
Skriva globino in stene.
Še vedno se spotikam obnjo
– zadnje čase nekam pogosto –
kadar sem raztresena.
Ni tako slabo, da je obtičala
čisto spodaj. Zemlja je tam mastna in mehka,
če prislonim uho,
jo slišim, kako diha med valovi.

Evharistija

Da tvoja smrt ne bo zastonj,
vsak dan vase vzamem telo, s katerim si me rodila,
ga z dvema prstoma povzdignem pred oltarjem,
prikličem meso poraza,
ki me rojeva v medli svetlobi zore,
z udarcem na zadnjico zajokam
in nerada vdihnem prvi požirek kisika.

Ko končam,
z obema rokama povzdignem
vso težo tvoje duše
– kilogram in osemsto gramov –
kelih in žara
kri in pepel.

Pomolim in potem
zapojem mantro:

moje telo je bilo
ustvarjeno za smrt,
a se trmasto oprijemlje življenja.²³

Prevedla Simona Škrabec

²³ Moll, Sònia. »A tots els qui ens voldrien mortes«, [L'ombra de ma mare], »Eucaristia«. On guanyem, amor. Barcelona: Godall, 2025, 40–42, 51, 61.

Perejaume (Sant Pol de Mar, 1957)

Perejaume je vsestranski umetnik. Njegovo ustvarjanje je tako intenzivno, da je prepoznaven samo še pod svojim umetniškim imenom, kar najbrž res veliko pove. Vsa njegova likovna ustvarjalnost je globoko prežeta z literarnimi in filozofskimi motivi ter razglabljanji in obratno, njegovo pisanje je pogumno soočanje s tistim, kar sploh lahko zaznamo ali prenesemo v neko določeno obliko, ki jo je mogoče posredovati drugim. Ustvarja risbe in slike, se ukvarja s kiparstvom in fotografijo, ne ustraši se digitalnih oblik in je kot pisatelj ves čas prisoten v knjigarnah. Vodi ga nezadržna umetniška moč, začel je sredi sedemdesetih let in tej silni potrebi po izražanju ni videti konca. V globaliziranem svetu ta umetnik vedno ostaja v najbolj bližnjem in otipljivem, se vedno znova vrača v najbližji, domači svet, za katerega ve, da počasi izginja. Analizira znano pokrajino iz najrazličnejših zornih kotov in se tako na posebej domisel in prepričljiv način pogloblja v bivanje v svetu. Antropocen postane pod prsti tega umetnika okolje, ki ni samo po sebi umevno. Človek svet lahko preobrazi,

lahko ga uniči, ne more pa ga obvladati. Svet je prostor, ki ga je treba vedno znova odkrivati, analizirati in tudi zaščititi. Študiral je umetnostno zgodovino v Barceloni in se izšolal za akademskega slikarja na akademiji Cercle Artistic Sant Lluc. Med njegovimi najbolj znanimi umetniškimi deli velja omeniti obnovitev stropa v dvorani opere Licej po požaru (**Platea Abrupta**, 1999) in preoblikovanje rečice v rojstnem kraju romantičnega pesnika Verdagueja, tako da ima zdaj struga obliko pesnikovega podpisa (**Folgueroles**, 2002). Kot pisatelj od leta 1989 objavlja praktično eno knjigo letno, vedno v svojem značilnem slogu, v katerem se pesniški izraz dopolnjuje s filozofsko zastavljenim razmišljanjem o umetnosti. Prevedeni odlomek je iz njegove zadnje knjige, ki je izšla letos, leta 2025.

Napisana (2025)

L'Escrita – če ime prevedemo, bi ji lahko rekli »Napisana« – je reka, ki teče po strminah, izvira v jezerih Sant Maurici in Peguera, zaliva dolino Espot in se izliva v Noguero Pallareso nedaleč od jezua, za katerim nastaja akumulacijsko jezero Torrassa. Nikjer ni zapisano, da bi se ta reka kdaj posušila, tako da v svojem osrednjem toku v dolžini 12.870 metrov in v vseh svojih rokavih in rokavčkih nikoli ni prenehala pisati, zemljepis te vode se nikoli ni prenehal oblikovati. To pomeni, da z vsem navdušenjem svojega telesa, dan za dnem, l'Escrita izpisuje vso vodo, ki jo nosi s seboj, in se v celoti predaja branju.

Fenomen pisave, ki je izpostavljena v enakih geografskih pogojih, kot so tisti, ki jih hoče opisati, je prisoten v katerikoli rečici ali potoku, ki še nista bila kanalizirana. Poistovetenje med obliko struge, ki jo je izoblikovala moč toka, in gibanjem toka, ki ga je izoblikovala struga, je pri naravnih rekah popolno. To je torej tako, kot bi risba nastajala skozi risanje, vodne poti vodijo vodo skozi prakso in izkušnjo teh istih vodnih poti, s tem nastaja čudovita samo-diskurzivna struktura. Kajti voda izpolni obljubo tistega, kar izpisuje, kajti voda ima neusahljivo slino, ima neusahljivo moč spreminjanja, ima neutrudno željo po popevanju, zato je katerikoli vodni tok agent, ki spreminja morfologijo pokrajine, je pisava, ki se sproti spreminja v dejanje.

Pred nami je voda, ki poimenuje zemljo, in zemlja se razbrazda in pusti, da se o njej govori. Ekspresivnost tega teritorialnega osvajanja vode ima najrazličnejše hidrografske zapiske, to je resničnost, ki obstaja, natančno izrisana, ogromnih razsežnosti. Neverjetno izrazno je

že samo ime, ime rečice iz doline Espot, reke, ki je svojo vodno prisotnost izpisala v imenu »Napisana«, kar preprosto potrjuje vse do sedaj povedano.

Oblika je torej neločljiva od načina obstajanja, ali drugače povedano, to je poteza, ki hkrati riše in se potrjuje. L'Escrita vedno in povsod obstaja skozi tisto, kar dela. Obstaja polno, od prvega šuma, od prvega vrelca, z natančno, neprekinjeno potezo, ki jo je izpisovala skozi dolga stoletja, ustavi se samo, če je hudo mraz in tedaj zamrzne.

Tako je s to stvarjo, tudi če pozabimo na ime – samo da ga izgovorimo, se zdi kot rojeno za književnost, ker je tako domiselno, tako zveneče v odmevu zraka, iz katerega je narejeno –, resnična L'Escrita je svež, neustavljiv izvir, je bistri jezik v gibanju.

*

Pred vsakim papirjem, pred vsakim ekranom, nam lahko dela družbo dejstvo, da v Pallarsu reka L'Escrita piše, kot da to ne bi bilo težko. Meni se to rado zgodi, zato kadar hočem pognati črke po papirju, čutim moč te reke, ki me ščiti že od mladih let. Čeprav sem se do danes le redkokdaj ukvarjal z L'Escrito na pisalni mizi.

Izkušnja je stara komaj nekaj dni. Odpeljal sem se do Espota. Nastanil sem se v apartmaju nedaleč od reke. Približal sem mizo vse do okna, da sem lahko opazoval celotno gladino tekoče reke in ji pustil, da se je razlila po površini mize. Bilo je nekaj prečudovitega: čas je tekkel in L'Escrita se je prelivala po lesu, voda je pela po mizi, slišati je bilo zvok mize pod gladino reke.²⁴

Prevedla Simona Škrabec

²⁴ Perejaume. »L'Escrita«. L'Escrita. Barcelona: L'Altra, 2025, 269–271.

Izvirniki in avtorske pravice

1. BAIXAULI, Manuel. »Els llibres«. L'home manuscrit. Barcelona: Edicions 62, 2007, 11–13.
2. CABRÉ, Jaume. »Balada«. Viatge d'hivern. Barcelona: Proa, 2000, 173–178.
3. CALAFELL, Mireia. »Estat d'emergència«, »Tàcitament«, »Terminis«, »L'extinció«, »Fe«, »Pancratium maritimum«. Si una emergència. Barcelona: Proa, 2024, 15, 16, 18, 25, 50.
4. ESCRIVÀ, Maria Josep. »In itinere«, »Malafi«, »Els pops«, »Aviat l'instant«. Sempre és tard. Barcelona: Proa, 2020, 61; 78–80; 81–83; 87.
5. GARCÉS, Marina. »Crisi de paraules«. Ciutat princesa. Barcelona: Galàxia Gutenberg, 2018, 139–142.
6. LLUÍS, Lluís Joan. »1«. El dia de l'os. Barcelona: La Magrana, 2004. [Prevod po drugi, pregledani izdaji: Barcelona: Club Editor, 2022, 9–16].
7. MARÇAL, Maria Mercè. »Meditacions sobre la fúria« (1993). Ibarz, Mercè (ur). Sota el signe del drac. Proses 1985–1997. Barcelona: Proa, 2004, 136–142.
8. MASSANÉS, Cristina. »Fer cims«. Marxarons. Barcelona: L'Avenç, 2024, 11–15.
9. MESQUIDA, Biel. »Endevinalla«, »Adolescent de sal«, »Manifestació subversiva«, »Baixos relleus amb alimares«. El bell país on els homes desitgen els homes. Barcelona: Glauco, 1985, 29, 31, 39, 51.
10. MOLL, Sònia. »A tots els qui ens voldrien mortes«, [L'ombra de ma mare], »Eucaristia«. On guanyem, amor. Barcelona: Godall, 2025, 40–42, 51, 61.
11. MONCADA, Jesús. »Joc de caps«. Històries de la mà esquerra. Barcelona: Magrana, 1981, 9–17.
12. MONZÓ, Quim. »Vida familiar«. Guadalajara. Barcelona: Quaderns Crema, 1996, 11–34.

13. NICOLAU, Maria. »Les estovalles, la sobretaula, la migdiada«. Cuina! O barbàrie. Barcelona: Ara llibres, 2022, 241-244.

14. PARCERISAS, Francesc. »Variació sobre un poema de Lawrence Durrell«, »Gossos«, »Testes romanes«, »Joventut proçaç«, »La mà de Virgili«, »Retrat del poeta«. L'edat d'or. Barcelona: Quaderns Crema, 1983, 11, 21, 23, 29, 59, 61.

15. PEREJAUME. »L'Escrita«. L'Escrita. Barcelona: L'Altra, 2025, 269-271.

16. PUNTÍ, Jordi. »Descripció del camp de batalla«. Els castellans. Barcelona: L'Avenç, 2011, 9-19.

17. RICART, Anna Maria. »Pròleg: Hola!«, »Et puc dir mare?«, »Això no passarà«, »L'Estiu del 92«. Encara hi ha algú al bosc. Tarragona: Arola, 2020, 17-34. Uprizoritev s katalonskim ansamblom in slovenskimi nadnapisi v Sloveniji je bila 13. novembra 2021 v Slovenskem mladinskem gledališču. Dramsko besedilo: Dramaturgija: Anna Maria Ricart. Režija Joan Arqué. Zasedba: Montse Esteve, Judit Farrés, Ariadna Gil, Erol Ileri, Òscar Muñoz, Pep Pascual in Magda Puig. Produkcija: Teatre Nacional de Catalunya (TNC), Teatre de l'Aurora in Cultura i Conflicte. — Dokumentarni film. Režija: Teresa Turiera-Puigbò in Erol Ileri. Direktor fotografije: Tyler Franta. Produkcija: Cultura i Conflicte in Bonobo Films, 2021.

18. RODOREDA, Mercè. »Gallines de Guinea«. Tots els contes. Barcelona: Edicions 62, 1979, 36-39.

19. RUIZ, Gemma. »Filar, teixir, repassar i vendre«. Argelagues. Barcelona: Proa, 2016, 241-244.

20. SERÉS, Francesc. »Illes sense tresors (2003-2008)«. La pell de la frontera. Barcelona: Quaderns Crema, 2014, 157-176.

21. SUBIRANA, Jaume. Literatura, llengua i lloc. Termodinàmica aplicada. Barcelona: Anagrama, 2025, 48-53.

22. VALLÈS, Tina. »El canvi«. La memòria de l'arbre. Barcelona: Anagrama, 2017, 13-24.

Vsebina

Simona Škrabec: Tako žalosten sem ...	5
Jaume Subirana: Založniška velesila	37
Mercè Rodoreda	41
Pegatke...	43
Jesús Moncada	49
Večni kvartopirci	50
Francesc Parcerisas	58
Zlata leta	59
Psi	60
Rimska obličja	61
Nesramna mladež	62
Vergilova roka	63
Pesnikov portret	64
Biel Mesquida	65
Lepa dežela, v kateri si moški želijo moških (1975)	66
Uganka	66
Mladenič iz soli	67
Subverziven protestni shod	68
Nizki relief, osvetljen z baklami	69
Maria-Mercè Marçal	71
Razmišljanje o furijah (1993)	72
Spomin erinij	73
Quim Monzó	81
Družinsko življenje (1996)	82
Jaume Cabré	95
Balada (2000)	97

Joan-Lluís Lluís	101
Medvedji praznik (2004)	102
Manuel Baixauli	107
Človek iz rokopisa	
Knjige	108
Jordi Puntí	111
Opis bojišča (2007).....	112
Francesc Serés	116
Meje na koži (2014)	
Otoki brez zakladov	118
Gemma Ruiz	123
Cvetoče žuke (2016)	
Presti, tkati, popraviti in prodati	124
Tina Vallès	128
Spomin na drevo (2017)	
Babi in mami	129
Poba	130
Tvoj dedek	131
Točnost	132
Marina Garcés	133
Mesto, ki je princesa (2016)	
Nezadostnost besed.....	134
Anna Maria Ricart	140
Nekdo je še v gozdu (2020)	
Uvod: Pozdravljeni!.....	141
Ti lahko rečem mama?	144
To se ne bo zgodilo	147
Poleti leta 92	150

Maria Josep Escrivà	153
Vedno je prepozno (2020)	
In itinere	154
Izginotje	155
Hobotnice	157
Kmalu bo trenutek.....	160
Maria Nicolau	161
Kuhano ali surovo (2022)	
Prtički, prti, siesta.....	162
Mireia Calafell	166
Nujnost pojavnosti (2024)	
Nujnost pojavnosti	167
Dejansko	168
Terminis.....	169
Izginotje	170
Vera	171
Pancratium maritimum.....	172
Cristina Massanés	173
Odhajalci (2024)	
Popotovanje po vrhovih in dolinah jezika	174
Sònia Moll	178
Kjer midva zmagava, ljubezen (2025)	
Vsem tistim, ki si želijo, da bi bile mrtve.....	179
[Senca moje matere]	181
Evharistija	182
Perejaume	183
Napisana (2025)	185
Izvirniki in avtorske pravice	187

